

LƯU DUNG

DỊCH VÀ CHÚ GIẢI: NHẤT CỬ

LỜI NHỎ BÊN SONG

NHÀ XUẤT BẢN TRẺ

Lời nhỏ bên sông

LƯU DUNG

Lời nhỏ bên song

Dịch và chú giải: **Nhất Cư**

Dịch theo nguyên bản tiếng Trung

"Huỳnh song tiểu ngữ"

NHÀ XUẤT BẢN TRẺ

LỜI GIỚI THIỆU

Nếu gọi ông là hoạ sĩ thì ông lại có hơn ba mươi tác phẩm văn học được độc giả say mê suốt hai mươi năm qua; nếu gọi ông là nhà văn thì ông lại có rất nhiều triển lãm tranh cả ở Đài Loan và nước ngoài. Ông là Giáo sư mỹ thuật trường đại học St. John's ở New York, hoạ sĩ, nhà văn Lưu Dung.

Có lẽ vì hiểu biết rộng mà văn chương của Lưu Dung đẹp như thơ, như hoạ, tác động sâu sắc đến người đọc, được nhiều thế hệ thanh niên, học sinh lưu truyền. Văn của ông, dù tâm tình hay nghị luận, đều là những triết lý sâu sắc khiến người đọc suy nghĩ, phấn đấu. Nhiều câu văn của ông được chép trong sổ tay, có tác phẩm của ông được nhà trường xem là sách học sinh nhất thiết phải đọc.

Sau khi tốt nghiệp đại học, Lưu Dung được mời vào làm ở Đài Truyền hình Đài Bắc, dẫn chương trình "Tranh thủ từng giây" (Phân sao tất tranh). Để chương trình hấp dẫn, Lưu Dung bao giờ cũng mở đầu bằng một đoạn mào ngắn, chủ đề rất rộng, từ văn học, triết học đến nghệ thuật hay những mẩu chuyện ngắn, từ mấy chục đến hai, ba trăm chữ. Chương trình thành công và thu hút rất đông khán giả, họ yêu cầu Lưu Dung xuất bản những đoạn văn mào đầu chương trình, đó chính là bộ "Huỳnh song tiểu ngữ" (Lời nhỏ bên song).

"Huỳnh song tiểu ngữ" là tác phẩm đầu tay của Lưu Dung, thành công của nó đã mở ra cánh cửa sáng tác để ông có những tác phẩm xuất sắc sau này: "Thấp một ngọn lửa lòng" (được coi là phần nối tiếp của bộ "Huỳnh song tiểu ngữ"), "Khẳng định bản thân", "Vượt qua bản thân", "Sáng tạo bản thân" hay các cuốn "Nhân sinh phiêu bạt", "Cha không dạy con nói dối", "Sát thủ chính truyện"... Đúng như trong một lần trả lời phỏng vấn, Lưu Dung đã lấy ra bộ "Huỳnh song tiểu ngữ" và nói: Nếu như không có "vật nhỏ" này thì tôi đã không thành nhà văn.

Vài nét về tác giả

Lưu Dung, hiệu *Mộng Nhiên*

- 1949 Sinh tại Đài Bắc (nguyên quán tại Bắc Kinh).
- 1958 Cha mất.
- 1962 Nhà cháy, hai mẹ con dựng lều ở tạm.
- 1964 Nhận giải thưởng mỹ thuật học sinh.
- 1968 Đỗ trường ĐH Sư phạm Mỹ thuật.
- 1971 Nhận giải thưởng đọc thơ "Nhà thơ trẻ ưu tú"; kết hôn với bạn đồng học là Vi Vi.
- 1972 Tranh được Bảo tàng Lịch sử mua; đạo diễn vở "Người Vô Lãng".
- 1973 Dẫn chương trình "Tranh thủ từng giây", xuất bản cuốn đầu trong bộ "Huỳnh song tiểu ngữ".
- 1977 Được Tạp chí truyền hình bầu là "Người dẫn chương trình được yêu mến nhất", sau đó xin thôi việc.
- 1978 Tới Mỹ.
- 1979 Làm ở sở nghiên cứu Đông Á của trường Đại học St. John's; xuất bản cuốn "Thế giới sau cái chết", một năm sau làm giáo sư của trường này.

Từ 1980 đến 1990 Xuất bản hàng chục tác phẩm.

1993 Tác phẩm dự triển lãm "Những họa sĩ quốc họa nổi tiếng đương thời" ở Đài Loan.

1994 Từ chức giáo sư trường Đại học St. John's, viết sách cùng con trai là Lưu Hiên. Các bộ "Huỳnh song tiểu ngữ", "Sáng tạo bản thân" xuất bản ở Trung Quốc và gây tiếng vang.

1997 Được tạp chí "Học sinh trung học" mời giữ chuyên mục, tất cả nhuận bút tặng Quỹ Hy Vọng (quỹ xây trường tiểu học cho vùng sâu).

Từ 1998 đến nay, chuyên chú sáng tác và tham gia các hoạt động từ thiện vì trẻ em.

Rất nhiều tác phẩm văn học và hội họa của Lưu Dung đã được giải thưởng của Đài Loan, Trung Quốc.

Sao chiếu mệnh trong tay

Một người bạn biết xem chỉ tay nói:
"Trong đời, ai cũng có một ngôi sao chiếu mệnh, họ tất phải theo hướng ngôi sao đó, để cho sao quyết định vận mệnh nhưng một số ít có chỉ tay hình sao, đó là sao chiếu mệnh trong lòng bàn tay, vận mệnh do chính họ quyết định."

Tôi thì cho rằng dù ta không có chỉ tay hình sao thì cũng phải đủ nghị lực hái sao chiếu mệnh xuống, để tự quyết định vận mệnh của mình.

Không mối lo gần, tất phải nghĩ xa

Người đời thường nói: "Người không nghĩ xa, tất có mối lo gần" (Nhân vô viễn lự, tất hữu cận ưu), cũng có thể nói cách khác: "Người không có mối lo gần, tất phải nghĩ xa". Những người có cuộc sống đầy đủ mà không chịu lo nghĩ nhất định không thể có niềm vui, bởi họ chỉ có một tương lai đã được biết trước. Ngược lại, những người phải bận rộn giải quyết lo toan sẽ "biết vui với thứ mình có" (tri túc thường lạc).

Byron* nói: "Bận rộn, không còn thời gian để rơi lệ", chẳng phải cũng với ý nghĩa như thế sao? Chỉ trong gian khổ chúng ta mới rèn luyện bản thân, mới không ngừng đạt tới những niềm vui sau gian khổ.

* George Byron (1888 - 1824), nhà thơ Anh có ảnh hưởng lớn trong trào lưu lãng mạn ở châu Âu.

Trong thơ có hoạ, trong hoạ có thơ

Tô Đông Pha* từng bình tranh của Vương Duy** là: "Trong thơ có hoạ, trong hoạ có thơ" (Thi trung hữu hoạ, hoạ trung hữu thi). Vì thế cứ mỗi khi nhắc đến câu này, chúng ta lại nhớ tới Vương Duy.

Thực tế, có bài thơ nào không có hình ảnh, có bức tranh nào không có ý thơ? Vì thơ cần có hình tượng, như Mai Thánh Du*** nói: "Thuật cảnh khó vẽ thành hiện hiện trước mắt; chứa ý bất tận ở ngoài lời"; còn trong hoạ có thơ, chính như Vương Nguyên Kỳ nói: "Hội hoạ và văn thơ tương thông, tất phải có hồn thơ rồi mới nói đến hoạ."

* Tô Đông Pha (1037 - 1101), tức Tô Thúc, xuất sắc cả phú, thơ, tử và văn xuôi.

** Vương Duy (701 - 761), nhà thơ, hoạ sĩ đời Đường.

*** Mai Thánh Du (1002 - 1060), chống phái thơ thoát li thực tế, chủ trương thơ phải gắn với hiện thực

Thưởng thức và húp cạn

Cùng uống trà, có người húp một lần là cạn cốc để giải khát; có người chỉ nhấp từng ngụm nhỏ để thưởng thức.

Trong đời cũng như vậy, có người sống chỉ để tồn tại, có người sống để tìm ý nghĩa cuộc sống. Người tìm ý nghĩa cuộc sống chẳng phải hơn hẳn loại người kia sao?

Quên lãng

Chúng ta thường bực mình vì hay quên, kỳ thực quên không hẳn đã là xấu. Đời chúng ta có bao đau khổ, oán trách, khó xử, chỉ nhờ chúng ta hay quên mới vơi bớt.

Người xưa nói: "Làm ơn không nên nhớ, chịu ơn chớ nên quên." Nếu chúng ta nhớ điều thiện mà quên điều ác, thế giới này sẽ đẹp biết bao.

Ngẫu nhiên và tất nhiên

Một ngõ hẹp, hai người đi từ hai đầu vào, đụng nhau ở giữa, sự việc đó là ngẫu nhiên hay tất nhiên đây? Họ tất sẽ phải đụng nhau, song hai người đó lại cảm thấy là ngẫu nhiên!

Mỗi sự việc ngẫu nhiên đều là tất nhiên, mỗi *quả* đều có *nhân*. Chính vì vậy chúng ta không nên đợi *cơ duyên* mà phải chủ động tìm *cơ hội*.

Bại không nản

"Quân thua như núi đổ", chúng ta thường vì sai một bước mà tinh thần bấn loạn. Gà gáy chó sủa, đều giật mình tưởng kẻ thù. Kỳ thực nếu ta trấn tĩnh đi tiếp, biết đâu lại chẳng có một khởi đầu mới.

Thất bại là mẹ thành công, vấn đề là chúng ta có thể bình tĩnh, chấn chỉnh bản thân hay không. Thắng không kiêu dĩ nhiên là tốt rồi nhưng bại không nản còn quan trọng hơn nhiều.

Im lặng khi thất bại

Điểm yếu thường thấy ở chúng ta là khi mắc sai lầm hay gặp chuyện không tốt thì lại tự tha thứ, tự an ủi.

Nietzsche* nói: "Kẻ đau khổ không có quyền bi quan", nó cũng có nghĩa là khi thất bại chúng ta nên im lặng. Bởi chỉ những người tìm chiến thắng trong khó khăn mới có quyền phát biểu, cũng chỉ những người tự tin và dũng cảm mới có thể nói về vận mệnh của mình.

* Friedrich Nietzsche (1844 - 1900), nhà triết học Đức, đề cao cá nhân chủ nghĩa, có ảnh hưởng nhiều đến tư tưởng và văn học, cuối đời điên dại.

Trách nhiệm trước hưng vong

Thường nghe người ta nói: "Khôn thì sống" hay "Không làm, không sai", nếu ai cũng vậy thì còn ai "hết lòng giúp người", "vì nước quên thân"?

Chúng ta thường có tật "bỏ chiều bài Nho gia, an nhàn theo Lão, Trang", kỳ thực tư tưởng của Lão Tử, Trang Tử có tiêu cực không? "Bài ký trên lầu Nhạc Dương"* có câu: "Lo trước mối lo của thiên hạ, vui sau cái vui của thiên hạ." Ngày nay đất nước càng cần những người coi "hưng vong thiên hạ là trách nhiệm của mình." (*Dĩ thiên hạ hưng vong vi kỉ nhậm*).

* Tác phẩm nổi tiếng của Phạm Trọng Yêm (989 - 1052), nhà văn, nhà chính trị thời Bắc Tống.

Thanh niên tính, thật tốt

Trước kia tôi có đọc một thiên văn chương, đầu đề là: "Thanh niên, thật tốt!" Kỳ thực có ranh giới rõ ràng giữa thanh niên và người già không nhỉ? Nếu nói thanh niên là sức sống, nhiệt tình, lý tưởng, lẽ nào người già lại mất hết những thứ đó?

Chúng ta không nên bị con số tuổi tác đánh lừa, người 20 tuổi không thấy thanh niên, người 80 tuổi chưa chắc đã già, quan trọng là có trái tim thanh xuân hay không. Vì thế nên nói: "Thanh niên tính, thật tốt!"

Đẹp

Chúng ta thường nói: "phong cảnh đẹp", thực ra đẹp không phải do phong cảnh mà do cảm giác của chúng ta.

Cũng như vậy, sự việc quanh ta, bất kể là cao cả, hài hước hay bi tráng, chỉ cần chú ý thưởng thức, thể nghiệm là thấy được vẻ đẹp của nó.

Cái đẹp không hạn chế ở giá trị, lĩnh vực, nó hoàn toàn dựa vào tâm hồn chúng ta, tùy thời mà cảm ứng.

Không sinh ra từ thất bại

Tôi nghĩ phần lớn chúng ta đều đã đọc "Ông già và biển cả", trong kiệt tác đó, Hemingway* khắc hoạ một ông lão đánh cá kiên cường, không khuất phục trước vận mệnh. Tuy kết quả ông chỉ được một bộ xương cá nhưng đã thành công về mặt tinh thần.

Chúng ta cũng có thể phải trải qua những tình huống tương tự nhưng không thể vì sợ thất bại mà lùi bước. Bởi chết vinh quang vẫn thường tốt hơn sống nhếch nhác. Chính như Hemingway viết: "Con người không sinh ra từ thất bại, con người có thể bị tiêu diệt nhưng không thể bị đánh bại."

* Ernest Miller Hemingway (1898 - 1961), nhà văn Mỹ, giải Nobel năm 1954, đóng góp cho văn phong hiện đại bằng lối viết ngắn gọn, giản dị, chính xác.

Lạc quan và vận mệnh

Tôi có người bạn luôn gặp may. Ông ta bảo bí quyết để gặp may là cứ mỗi khi ra cửa, nếu gặp trời đẹp thì nói: "Chà! Thời tiết thật đẹp!", còn nếu gặp trời mưa, lại nói: "Thời tiết hôm nay thật trữ tình." Ngồi trên xe, ông ta nghĩ: "Hôm nay là một ngày may mắn", sau đó cảm giác như mọi người đang cười với mình và vận may đang tới. Nghe qua có vẻ mê tín, song tôi nghĩ bí quyết chủ yếu của ông là luôn giữ lòng lạc quan và hi vọng.

Sân khấu vĩnh viễn không hạ màn

Cuộc đời như một tấn kịch, thế giới như một sân khấu vĩnh viễn không hạ màn; chúng ta thì như diễn viên nối tiếp nhau – có người đóng vai phụ, có người đóng vai chính, vở kịch không đến hồi kết vì chúng ta còn diễn; có lúc chúng ta lui về hậu đài, uống trà, xem xét lại vai diễn của mình, đến lúc phải ra diễn là ra diễn; bất luận chúng ta là vai chính hay vai phụ, sân khấu không thể thiếu chúng ta; bất luận chúng ta trên sân khấu hay ở hậu đài, chúng ta cũng phải diễn tốt vở kịch đó.

Cuốn sách không thể đọc hết

Nếu thế giới này là một cuốn sách bất tận, chúng ta chính là những người đọc cuốn sách đó. Cuốn sách không vì chúng ta đọc mà dày thêm, cũng không vì chúng ta bỏ mà mỏng đi. Cuốn sách phong phú, hoàn mỹ làm sao mà nó lại không hề có một tí ý kiến chủ quan cùng lời lẽ sáo mòn nào. Nó ẩn chứa một kho báu vô tận chờ chúng ta tới khai quật.

Ai cũng có cuốn sách vĩ đại đó, vấn đề là có đọc được, suy ngẫm, tiêu hoá được hay không. Nếu chúng ta vứt cuốn sách đó trên giá thì cũng chẳng khác gì không có nó.

Hoáy cát ham muốn

Chúng ta thường hình dung "ham muốn" như một vực sâu, chẳng thà ví nó như hoáy cát. Không giống nước chảy có thể nhìn được, cát chảy bên trên bình lặng mà bên dưới chuyển động, khiến chúng ta không biết đâu thực đâu hư.

Càng không giống nước chảy có thể chở thuyền, có thể lật thuyền, cát chảy có thể nuốt chửng vô số vật mà không lưu chút dấu vết, một khi chúng ta đã sa vào thì không cách nào thoát khỏi. Người xưa nói: "Điềm đạm, giảm ham muốn" (Điềm đạm quả dục) là mong hạn chế dục vọng, giữ cân bằng tinh thần.

Chiến trường cuộc đời

Cuộc sống tựa một bãi chiến trường, mặt đất chôn đầy mìn, nếu chúng ta theo chân người đi trước sẽ rất an toàn nhưng không thể lưu lại dấu chân để người sau thấy được. Ngược lại, nếu chúng ta tự mở con đường của mình, rất có thể gặp nguy hiểm, chí lớn chưa thành thân đã bại nhưng lưu lại ấn tượng cho đời sau.

Loại người trước là bình thường, còn sau là vĩ đại.

Mặt trời và mặt trăng

Tôi đã hỏi nhiều người: "Mặt trời và mặt trăng, anh thích cái nào?" Phần lớn họ đều trả lời là mặt trăng vì mặt trời không phải lúc nào cũng đáng yêu, có khi làm thời tiết nóng như rang, gây hạn hán; còn mặt trăng lúc đêm xuống nhìn thật trữ tình. Song khi tôi hỏi nếu phải chọn một trong hai thì họ đáp ngay mà không cần nghĩ là mặt trời.

Cũng như vậy, trong đời thường, chúng ta thích giao du với những người vui vẻ dễ chịu nhưng chỉ tới lúc khẩn cấp mới có thể nhận rõ ai thực là người thân thiết, bất cứ lúc nào cũng có thể cho ta những lời khuyên quan trọng.

Trốn tránh hiện thực

.Nhiều người nói "trốn tránh hiện thực", thật ra hiện thực không thể trốn tránh bởi bản thân việc trốn tránh hiện thực đã là một hiện thực, cũng như việc chúng ta quay mặt tránh nhìn điều không muốn nhìn nhưng quay mặt cũng không thể tránh cảnh trước mặt.

"Rút dao chém nước nước càng chảy mạnh" hiện thực không thể vì chúng ta trốn chạy mà biến mất, càng không vì chúng ta ngưng trệ mà dừng lại. Đà điệu vùi đầu xuống cát chỉ càng dễ bị bắt. Với hiện thực, chúng ta chỉ có một con đường: đối mặt với nó.

Núi cao và đồng bằng

Nếu đường đời có núi cao, có đồng bằng thì lúc hoang mang nhất là khi ở đồng bằng chứ không phải ở núi cao. Bởi khi trước mặt là núi cao, chúng ta chỉ phải lo nghĩ cách leo lên; còn khi ở giữa đồng bằng mênh mang, chúng ta lại phân vân không biết theo hướng nào.

Cũng như thời chúng ta đi học, hằng ngày chỉ nghĩ tới đối phó với các bài kiểm tra và bước vào được cửa lớn đại học nhưng học xong chúng ta lại không biết làm gì! Vì thế lúc còn đang leo núi, chúng ta nên lập kế hoạch đường đi sau này, thời học sinh càng cần lập chí hướng.

Đọc ngẫu nhiên

Nhiều thành tựu lớn được bắt đầu từ hứng thú mà hứng thú thường bắt đầu từ tự tin; lòng tự tin phần lớn bắt đầu từ việc mình có điểm hơn người; phần lớn những người có điểm hơn người đều bắt đầu từ việc đọc sách ngoài lề. Từ cấp một tới cấp ba, phần lớn học sinh đọc sách giống nhau, người có được sự khác biệt thường là nhờ đọc sách ngoài lề và kinh nghiệm ngoại khoá, mà sự khác biệt đó dễ gây hứng thú, là nguyên nhân để họ tự tin và thành đạt.

Sách giáo khoa, kiến thức trường lớp dĩ nhiên quan trọng, thu thập kiến thức bên ngoài càng không thể bỏ qua.

Khoảng cách

Cùng một cái cây, nhà thơ nhìn thì ca ngợi vẻ đẹp, nhà thực vật nhìn thì ước lượng tuổi và chủng loại, còn thợ mộc nhìn thì thường chỉ là xem gỗ có tốt hay không. Thứ càng gần gũi với cuộc sống chúng ta càng mang sắc thái thực dụng. Chủ hàng giấy thường nhìn xuống chân người khác, chủ tiệm may hay nhìn vào vóc dáng để ước lượng đo cắt. Chủ hàng giấy, chủ tiệm may rất khó làm được đồ thời trang.

Thường thức vẻ đẹp cần khoảng cách, vì lý đó mà chén bát của người xưa được chúng ta bày ở bảo tàng.

Xuất ngoại và về nước

Nhiều người đi xem bói thích hỏi có số "xuất ngoại" hay không, cho "xuất ngoại" là vận may mắn nhất. Tôi thì nghĩ rằng nên hỏi có được "về nước" hay không, bởi về nước được tất nhiên có nghĩa là xuất ngoại được, còn xuất ngoại có khi chỉ là lưu lạc đất khách. Con người bất kể lớn bé, khi đau thường kêu "mẹ ơi"; bất kể xa nước bao lâu, khi bệnh nặng vẫn thường dùng tiếng mẹ đẻ. Thanh niên xa tổ quốc có thể vì mải mê phấn đấu mà vợ bớt nhớ nhà, nhưng đến lúc tuổi cao, lá rụng về cội, tất sẽ muốn về nước.

"Thiếu tiểu li gia, lão đại hồi. Hương âm vô cải, mấn mao tồi" (Xa quê từ trẻ, già mới về. Giọng quên không đổi, tóc mai rụng*), gặp trẻ không biết con nhà ai vẫn hơn chôn thân xứ người. Vì thế người có số "xuất ngoại" chưa đủ tốt mà phải có số "về nước" mới thật may mắn.

* Thơ Hạ Tri Chương (659 - 744), nhà thơ đời Đường.

Giỡn nước

Hoài Tố* nghe tiếng sóng sông Gia Lăng mà viết chữ thảo thêm đẹp, Trương Húc** thấy công chúa công chồng chạy loạn mà thế bút càng hùng, Vương Hi Chi*** vì trông thiên nga giỡn nước mà nghĩ ra thư pháp.

Chỉ cần ta quan sát và cảm nhận tinh tế sẽ thấy rất nhiều sự việc bình thường đều có ý nghĩa sâu xa.

* Hoài Tố (725 - 785), nhà sư, nhà thư pháp đời Đường, giỏi lối "thảo cuồng".

** Trương Húc, nhà thư pháp đời Đường, giỏi lối "thảo thư".

*** Vương Hi Chi (321 - 379), nhà thư pháp đời Đông Tấn, có ảnh hưởng lớn đến lịch sử thư pháp Trung Quốc.

Màn hạ

Cuộc sống như một vở kịch, trở lại sân diễn khi màn đã hạ, dù người xem về hết, ánh đèn sân khấu không còn nhưng nhớ lại lúc đang diễn từng được hưởng những tràng vỗ tay như sấm thì trong cảnh hoang vắng ta vẫn còn chút vui.

Chẳng mấy ai ở mãi ngày tháng đỉnh cao có tiếng vỗ tay như sấm, song khi đã ở tuổi già tịch mịch, nhớ lại những năm tháng rục rờ, lẽ nào không có chút niềm vui pha đau đớn.

Bốn lần 30 không bằng 120

Một vị làm nghề kinh doanh nói với tôi, trước kia ông ta luôn thiếu thời gian, hàng ngày phải làm đến tối mới xong việc. Nhưng từ khi cố gắng dậy sớm thì mọi việc đều ổn. Nguyên do là trước đây ông đi làm từ 9 giờ sáng, vừa làm việc vừa bị điện thoại quấy rầy, thời gian phân tán, suy nghĩ mất tập trung. Còn nay ông đi làm từ 7 giờ sáng, khoảng từ 7 đến 9 giờ sáng vô cùng yên tĩnh nên đầu óc sáng suốt, hiệu quả làm việc hơn trước nhiều.

Từ đó ông kết luận: Về hiệu quả thời gian, bốn lần 30 phút bị gián đoạn không bằng hai tiếng làm việc liên tục.

Voi và cò

Hoạ sĩ có tiếng Trung Quốc là Lâm Ngọc Sơn kể ông từng thấy voi dùng vòi nhỏ cỏ để ăn, song nhỏ được cỏ nó không ăn ngay mà đập đập búi cỏ vào chân để rũ hết đất ở gốc. Lần khác, ông thấy một con cò mẹ mớm cho cò con ăn, chẳng may con cá bị rơi xuống đất, cò mẹ quặp lên, không mớm cho con ngay mà đem ra sông rửa sạch rồi mới quay về.

Nếu quan sát kĩ lưỡng đời sống loài vật, chúng ta sẽ thấy chúng có trí tuệ và tình yêu bẩm sinh như ở loài người.

Cuộc sao chép lớn

Chúng ta hay nói: "Văn chương là cuộc sao chép lớn" (Thiên hạ văn chương nhất đại sao), một câu nói của người xưa mà bao người bắt chước, ngay cả nhiều câu văn nổi tiếng cũng là sao chép. Ví như câu của Lâm Bô đời Tống: "*Ảnh thừa in nghiêng dòng nước cạn. Hương mờ lay động trăng hoàng hôn*" (Sơ ảnh hoành tà thủy thanh tiệp. Âm hương phù động nguyệt hoàng hôn) chính xuất phát từ đời Ngũ đại "*Bóng trúc in xuống dòng nước cạn. Hương quế lay động trăng hoàng hôn*" (Trúc ảnh hoành tà thủy thanh tiệp. Quế hương phù động nguyệt hoàng hôn). Chẳng qua Lâm Bô chỉ đổi hai từ quá rõ, không đủ thú vị "ảnh trúc", "hương quế" thành hai từ mơ hồ "ảnh thừa", "hương mờ" mà thành giai tác.

Điều đó cho thấy, bất kể văn chương thư họa đều có thể mô phỏng người đi trước, chỉ cần không nệ cổ, tránh lối mòn, sáng tạo từ mới thì một nét cũng vượt người xưa, cũng đáng là sáng tác.

* Lâm Bô (967 - 1029), nhà thơ đời Bắc Tống, cả đời không đỗ đạt, không lấy vợ, được xưng là nhà thơ "cưới mai, lấy hạc".

Văn chương chân thực hơn lịch sử

Nhà văn hay nói: "Văn chương chân thực hơn lịch sử." Tôi nghĩ câu đó nên hiểu là văn chương gần gũi với tình cảm, tâm linh. Vì thế mà nhà phê bình nghệ thuật nổi tiếng Ruskin* từng nói: "Kịch Shakespeare** sở dĩ hoàn mỹ vì nó miêu tả những đức tính không bao giờ thay đổi của con người." Dù là Hamlet do dự, Othello hoài nghi hay vua Lear cố chấp, tuy thời đại khác nhau nhưng chúng ta vẫn có thể thấy họ trong xã hội, với cảm giác chân thực.

Nghệ thuật, âm nhạc, thơ ca đều chẳng thế sao? Người cách đây nghìn năm, qua tác phẩm mà linh hồn như vẫn đâu đây.

* John Ruskin (1819 - 1900), nhà văn, nhà phê bình, là "ngọn cờ" của giới trí thức Anh cuối thế kỉ 19.

** William Shakespeare (1564 - 1616), nhà viết kịch vĩ đại của Anh.

Sách cũ

Có vị giáo sư rất uyên bác, được học sinh vô cùng mến phục. Lần nọ, sinh viên đến nhà ông, thấy sách trên giá không nhiều, bèn hỏi: "Chẳng lẽ thầy chỉ đọc có vậy, với từng ấy sách mà có được kiến thức rộng sao?" Giáo sư cười, lấy xuống một quyển, nói: "Điều khác biệt duy nhất của tôi với các bạn là sách của các bạn thường có mấy trang đầu cũ, còn những trang sau lại mới; còn sách của tôi càng về cuối càng nát."

Câu nói đơn giản nhưng có ý nghĩa sâu sắc. Cũng có thể hiểu là sinh viên thường thiếu lòng kiên trì, đầu voi đuôi chuột. Thầy giỏi vì nghiên cứu sâu, có được kiến thức phong phú.

Lý tưởng và truy lạc

Tôi có người bạn có việc làm tốt, thu nhập cao, song ở cơ quan anh rất cô độc. Tôi hỏi nguyên cớ, anh nói vì đồng nghiệp lương cao nên sinh hoạt rất thoải mái, mỗi khi hết giờ làm lại rủ nhau đi tiêu xài. Riêng anh chỉ thích đọc sách, sáng tác nên không dễ hoà đồng với mọi người.

Tôi không cho cách ứng xử của bạn là hay nhưng không thể không đồng ý với câu nói của anh: "Người không có lý tưởng thì rất dễ sa vào hiện thực tầm thường."

Thà làm đuôi trâu, không làm đầu gà

Người ta hay nói: "Thà làm đầu gà, chớ làm đuôi trâu." Câu này không hẳn đúng. Bởi người chạy nhanh nhất huyện, thi ở tỉnh có thể về bét; người chạy nhanh nhất tỉnh, còn lâu mới được dự Olympic. Ngoài trời còn có trời, ngoài người còn có người, chúng ta có lúc làm đầu gà, có lúc lại thành đuôi trâu. Lúc làm đuôi trâu chính là lúc kích thích chí tiến thủ; còn làm đầu gà dễ sinh tự mãn, không còn ham rèn luyện.

Để đạt cảnh giới cao hơn, chúng ta nên nói: "Thà làm đuôi trâu, không làm đầu gà."

Quan tâm và khen ngợi

Người quản lý thông minh hẳn biết, quan tâm và khen ngợi những việc nho nhỏ của cấp dưới sẽ đem lại hiệu quả to lớn, có khi hơn cả "bồi dưỡng" vật chất. Bởi việc mà người lãnh đạo cho rằng không đáng thì nó lại là toàn bộ cuộc sống của cấp dưới; lãnh đạo chỉ hơi quan tâm, cấp dưới đã cảm giác được xem trọng; lãnh đạo khen mấy câu, có thể đã là phần thưởng to nhất của nhân viên.

Muốn làm nhà quản lý thành công, xin đừng ngần ngại bày tỏ quan tâm và khen ngợi.

Một bước ngắn, một bước dài

Phi công vũ trụ đầu tiên của Mỹ* đi bước đầu tiên trên mặt trăng từng nói: "Đây là một bước nhỏ của một người và một bước dài của nhân loại". Đó là vì nỗ lực khoa học của toàn nhân loại đã đưa anh lên mặt trăng, biến ước mơ nghìn năm của loài người thành hiện thực.

Thực tế có rất nhiều trường hợp một bước nhỏ của người này là một bước dài của người khác. Khi con bước đi bước đầu tiên thì cha mẹ mừng rỡ; trong cuộc đua thuyền, người đứng mũi thuyền cầm tiêu được cả đội tay chèo hiệp trợ; trong một trận đấu quốc tế, mỗi cử động của cầu thủ được cả nước dõi theo, ta vì thế mà có thể không thận trọng sao?

* Neil Armstrong (1930), phi công trên tàu vũ trụ Apollo 11, người đầu tiên đặt chân lên mặt trăng ngày 20/7/1969.

Đậy càng sớm, tối càng trễ

Người Trung Quốc có câu: "Đậy càng sớm, tối càng trễ". Chúng ta cũng hay gặp những việc như vậy. Lúc dậy sớm, nhìn đồng hồ thấy thời gian còn dài nên làm mọi việc chậm chạp, đến lúc đi học hay đi làm, e còn muộn hơn bình thường. Thời gian dư dả, hoàn cảnh thuận lợi dễ tạo tâm lý buông thả, dẫn đến thất bại. Nó cũng có nghĩa như câu: "Sinh nhờ hoạn nạn, diệt bởi an nhàn."

Chim Vân tước cảm hứng

Nhà văn có cảm hứng có thể viết ngay thành tác phẩm; nhạc sĩ có cảm hứng có thể viết ngay thành ca khúc; họa sĩ có cảm hứng có thể vẽ rất nhanh một bức tranh. Cũng có những người có cảm hứng nhưng lại để nó trôi tuột.

Cảm hứng như một chú chim Vân tước vô tình bay lạc vào cửa sổ nhà chúng ta, có người bắt được, để người khác ngắm và nghe nó hát; có người để nó bay mất, chỉ còn lại ấn tượng một khoảnh khắc đẹp cho riêng mình.

Hành trình cuộc đời

Những ai từng leo núi đều có kinh nghiệm, lúc vượt đường cheo leo không nên nói nhiều, cũng không thể vì thấy hơi mệt mà ngồi nghỉ. Bởi nói nhiều rất tốn sức, còn nghỉ rồi thì muốn nghỉ mãi, đã mệt còn mệt hơn.

Hành trình cuộc đời chẳng như vậy sao? Chúng ta không thể lãng phí sức lực vào những chuyện vô vị, cũng không thể vì hơi gặp khó khăn đã dừng bước, tự an ủi bản thân mà nên đi từng bước chắc chắn, giữ ý chí kiên nhẫn, quyết hướng tới mục tiêu đã định.

Sơ suất chi tiết

Một nhà phê bình điện ảnh có tiếng nói với tôi: đoán định tài năng của một đạo diễn, chỉ cần xem chi tiết nhỏ trong phim của anh ta là biết được. Đạo diễn giỏi không chỉ chú ý đến diễn xuất của diễn viên, cảnh quay và biên tập phim mà đến một chi tiết nhỏ bằng que tăm cũng không thể bỏ qua. Nhiều khi phim có chủ đề rất hay nhưng chỉ vì đạo diễn sơ suất chi tiết nhỏ mà làm cho bộ phim không hoàn hảo.

Không thận trọng việc nhỏ, tổn hại đến đức lớn. Làm người có nên vậy không?

Tranh cổ

Một ông bố qua đời, chỉ để lại cho con một bức tranh cổ. Đứa con vô cùng thất vọng, định cất cuộn tranh lên gác, bỗng nhiên thấy cuộn tranh nặng khác thường. Xé một góc, thấy trong lõi đựng khá nhiều vàng, đứa con lập tức xé hết để lấy. Sau nhìn lại hàng chữ mới biết tranh là tác phẩm vô giá của một danh hoạ xưa song hối cũng đã muộn.

Nhiều người phát hiện ra mối lợi nhỏ liền tranh thủ khai thác mà không biết rằng tự mình đã để cơ hội lớn trôi qua.

Tề Bạch Thạch bủn xỉn

Tề Bạch Thạch* là họa sĩ nổi tiếng của Trung Quốc cận đại. Ông cũng có tiếng là người bủn xỉn. Nghe nói, ông vẽ tranh tôm chỉ vì tiền, trả thiếu một xu cũng không được. Có đồ ăn ngon, ông chỉ giữ cho riêng mình, không bao giờ đãi bạn. Nhưng mặt khác, khi có người khuyên ông tới Nhật bán tranh, ông từ chối: "Đói có cơm, rét có than sưởi, cần gì nhiều tiền, chỉ tổ thêm lo lắng." Rồi chức giáo sư khoa Nghệ thuật – đại học Bắc Bình, khoa vẫn muốn cấp tiền cho ông nhưng bị từ chối. Không chuộng hư vinh, hành xử không cầu thả như thế, người thường không mấy ai theo được ông.

Người bủn xỉn hầu hết tham những thứ lặt vặt, có được cốt cách của Tề Bạch Thạch, bủn xỉn không đủ thành bệnh.

* Tề Bạch Thạch (1861 - 1957) vẽ hoa, côn trùng, chim, cá đẹp nổi tiếng.

Nhẫn

Trung Quốc là dân tộc biết "nhẫn"*, cấu tạo chữ "nhẫn" đã đủ nói lên thái độ của người biết "nhẫn". Những người vĩ đại đều có có sức nhẫn nại hơn người. Tôn Tẫn nhẫn nhịn nổi đau bị chặt chân; Hàn Tín nhẫn nhục chui qua hàng; Câu Tiễn nhẫn nhục ném phân. Nhẫn nhục mới mong có ngày rửa nhục. Để làm nên sự nghiệp lớn, biết "nhẫn" cực kỳ quan trọng.

"Nhẫn" là sự lựa chọn của lý trí, là biểu hiện của chín chắn. Điều kiện quan trọng nhất của "nhẫn" là tầm nhìn xa, đặt kế hoạch lâu dài. Chính vì thế mới nói: "Không nhẫn việc nhỏ mà hỏng mưu lớn", "Lúc nhẫn, trời yên; lúc lùi, biển lặng".

* Chữ "nhẫn" gồm chữ "nhận" (mũi nhọn) kê trên chữ "tâm".

Cất trăm năm

Người ta mua đồ thường vì cần thiết hay vì đẹp, vì thích; như mua đồ ăn là để nuôi cơ thể hoặc vì ngon, mua quần áo để giữ ấm hay làm đẹp, mua sách vì tìm tri thức hay giải trí.

Nhưng người mua đồ ăn, chẳng mấy chốc đã ăn hết; người mua quần áo biết mình mặc chẳng được bao lâu nên cũng vội mặc, còn người mua sách lại có thể đặt ở đầu giường hay cất trên gác xếp.

Đồ ăn không ăn sẽ hỏng nên phải nhanh chóng dùng; quần áo không mặc cũng lỗi mốt nên phải vội trưng; riêng sách không dễ hỏng, trừ lúc cần gấp vẫn có thể cất đấy. Đâu biết rằng, trên đời này có bao nhiêu người bỏ sách như thế mà sách lưu lại trăm năm.

Sinh và tử

Sinh và tử là hai sự kiện lớn nhất của đời người, một là khởi đầu, một là kết thúc; sự khác biệt của hai sự kiện tùy theo đường đời mỗi người.

Sinh là sáng tạo, theo đó là sự phát triển lâu dài; tử là mất đi, để lại một chuỗi kỷ niệm. Lúc sinh, ai cũng gần giống nhau, bởi đều chưa có sự nghiệp, đức tính; lúc chết thì sự khác biệt thật lớn, bởi mấy mươi năm thành bại đều bày trước mắt. Sinh như dấu hỏi, tử như dấu chấm.

Vì thế mà chúng ta đều có thể được sinh ra bình thường nhưng không chịu chết một cách tầm thường.

Ngắm núi

Tôi thích du lịch vùng núi, càng thích ngắm núi; thích từ núi ngắm núi, càng thích ngắm núi từ thành phố.

Từ núi ngắm núi, chung quanh là tiếng chim, hương toả, suối nguồn róc rách, lòng tưng bừng nhiên gột sạch.

Từ thành phố ngắm núi, chung quanh ngựa xe như nước khiến tư duy vượt khỏi thói thường, tinh thần thông suốt.

Từ núi ngắm núi, lấy đỉnh thấp đo đỉnh cao, xa gần khác nhau, không còn thấy rõ núi Lư*.

* Lư sơn chân diện: vì sự việc đã rõ ràng.

Mộng

Người ta hay nói: "Đời như giấc mộng", hình dung cuộc sống mong manh. "Nam kha ký" của Lý Công Tả đời Đường kể một anh học trò mơ tới nước Hoè An, lấy vợ, làm quan, dẫn quân ra trận, v.v... Cảnh trong mơ rộng lớn đến đâu thì thời gian trong mơ cũng trôi nhanh từng ấy.

Mộng là một loại tư duy bay bổng và sáng tạo, "ngày có suy tư, đêm có mộng寐", nhiều việc ban ngày không nghĩ ra, đêm nằm mộng lại sáng; cũng có những phát minh của các nhà khoa học bắt đầu từ giấc mộng; các câu chuyện thần thoại tuyệt vời lại càng bắt đầu từ mộng.

Mộng tuy hư ảo nhưng trong cuộc sống bon chen ngán ngùi này, chúng ta vẫn có những giờ phút hạnh phúc, yên tĩnh và thoải mái trong thế giới mộng mơ.

Mực và nghiên

Nếu năm tháng là dài mực thì chúng ta như những thanh mực, nhờ mài luyện, chúng ta có thể được viết bài thơ hay, vẽ nên bức tranh đẹp; không mài luyện mà chỉ vứt bỏ trong nghiên, năm tháng trôi qua, chỉ lưu lại một bãi mực đen sì.

Qing cảm, tinh thần, thời gian

Trong cuộc trò chuyện với những người bạn giới văn nghệ, tất cả đều đồng ý là để có được một tác phẩm hay cần có đủ ba điều kiện. Điều kiện không khó nhưng hội đủ cả ba cùng lúc lại không dễ. Lúc có tinh thần và thời gian thì lại không có linh cảm nên không biết lấy gì để viết; lúc có linh cảm, tinh thần thì lại không có thời gian nên không cách gì để viết; lúc có thời gian, linh cảm mà không có tinh thần thì viết cũng không hay. Thức trắng đêm để tranh thủ thời gian thì hao tổn tinh thần; lúc nhàn rỗi làm tinh thần hưng phấn thì lại mất cơ hội cho linh cảm tới; lúc linh cảm tới thì lại đã tốn phí thời gian và thể lực.

Viết là việc khó khăn làm sao!

Đục vọng

Lúc con có một cái tem, nhất định không nghĩ tới chuyện làm bộ sưu tập nhưng nếu bạn cho con một bộ tem, con có thể vì thấy bộ tem ít mà sưu tầm thêm.

Người có thu nhập thấp thường chi tiêu khá thoải mái nhưng khi có chút dành dụm lại thành keo kiệt, nảy sinh nhiều đục vọng.

Vị thành niên 16, 17 tuổi chưa biết trời cao đất dày, coi chuyện sống chết không là gì. Người càng già càng tiếc mạng, rụt rè thận trọng.

Người đời thường vì "có" mà muốn có thêm; có càng nhiều, đục vọng càng lớn.

Đấu kiếm

Một lần đến nhà bạn, thấy bạn và đứa con chưa đầy ba tuổi đang chơi trò đấu kiếm. Cha con chơi với nhau, thường thì cha nhường con nhưng bạn tôi không thế, lúc bạn cố ý để con đâm trúng, lúc lại dùng sức đánh bật kiếm khỏi tay con khiến nó bị đau. Tôi lấy làm lạ, hỏi: "Cháu còn nhỏ, sao anh không nhường?" Bạn trả lời: "Nó nhỏ nhưng cũng cần giáo dục, không thể để nó thắng mà sinh kiêu, cũng không để nó thất bại mà nhút nhát. Coi như đây là thử nghiệm cuộc đời, có thành có bại, sau này mới có thể gánh vác việc lớn."

Nên để trẻ em dũng cảm đối mặt với hiện thực, có lý tưởng mà không ảo tưởng, tự tin mà không tự đại, có lúc thất bại mà không bị tụt hậu mãi mãi.

Ba điểm bất động, một điểm động

Các nhà leo núi có thuật ngữ: "Ba điểm bất động, một điểm động", ý tứ là lúc leo núi phải giữ ổn định ba điểm ở tay và chân, chỉ có một điểm động là đạp hoặc với lên, nếu không sẽ nguy hiểm đến tính mạng.

Sống ở đời cũng chẳng vậy sao? Đầu tiên cần ổn định bản thân, sau mới tính tiến một bước. Người chỉ biết công mà không biết thủ thường bị đánh cho không gượng nổi.

Hỏi hay nhất

Thông thường, nếu diễn viên đóng trong một vở kịch năm hỏi trở lên thì hỏi một không phải là hỏi diễn tốt nhất, vì hỏi này khó tránh khỏi sơ suất nên diễn bị căng thẳng; cũng không phải hỏi hai, vì hỏi này đã thành thực nên dễ chủ quan; càng không phải là hỏi cuối vì biết vở kịch sắp kết thúc, diễn viên gắng quá sức thành bị "bốc".

Có thể thấy, chỉ khi đủ các điều kiện: kỹ xảo thuần thục, tâm thái ổn định, biểu đạt tự nhiên mới làm nên tác phẩm tốt.

Học giỏi là quan sát giỏi

Tôi dạy vẽ, có lúc chỉ dạy cho một học sinh. Thế nhưng cũng có khá nhiều học sinh vẫn đến nghe giảng. Tôi nhận ra, những sinh viên đến sớm về muộn chỉ để "học ké" này tiến bộ rất nhanh. Bởi trong quá trình học ké, họ nhận ra sai lầm của người khác và biết tránh sai lầm đó; những học sinh đã học rồi thì "ôn cũ biết mới", nhận thức càng sâu sắc.

Vì thế tôi thường nói: "Người học giỏi là người quan sát giỏi."

Nhục vì về nhì

Uẩn Thọ Bình là một trong những danh hoạ đời Thanh, truyền rằng thời kỳ đầu ông vẽ tranh sơn thuỷ nhưng từ khi xem tranh của Vương Thạch Cốc, tự thấy mình không thể hơn họ Vương nên ông chuyên tâm vẽ hoa cỏ, thành một môn phái riêng. Trước đó, đời Đường có Trương Nam Bản vẽ lửa nổi tiếng, nghe nói ông từng cùng với Tôn Vị vẽ nước song cũng tự nhận thấy mình vẽ không thể bằng Tôn Vị mới tập vẽ lửa, cuối cùng lại làm nên điều kỳ diệu.

Người làm nghề thuật không tránh khỏi "ngạo cốt" (kiêu ngâm), nhục vì chỉ đứng thứ hai trong thiên hạ, không chịu làm người sau, tự mình mở đường riêng. Thế nhưng nếu không nhận thức rõ về năng lực của mình mà chỉ ngượng vì thua kém, không chịu học tập mà lại tự đi tìm một phương hướng sai lầm tất sẽ thành người tự đại ngu xuẩn, thua kém mọi điều.

Hồn thanh niên

Tôi nhận thấy những học giả thích trò chuyện hay sinh hoạt cùng sinh viên thường trẻ hơn so với tuổi rất nhiều. Nhờ tiếp xúc mà họ có lòng hăng say của tuổi trẻ, có chí tiến thủ mạnh mẽ, khát tri thức và hành động dứt khoát, vô tình mà khiến họ trẻ ra.

Có tâm hồn thanh niên, ai nói là không tốt?

Âm hưởng và linh cảm

Họa sĩ vẽ thác nổi tiếng Hoàng Bích sau khi đi Mỹ và Nam Phi, thăm các thác Niagara và Victoria, được mở mang tầm mắt, nét vẽ càng khoẻ khoắn.

Tôi từng tới phòng vẽ "Bạch Vân đường" của thầy Hoàng, thấy ông trong lúc vẽ thác, phía sau là chiếc máy ghi âm đang phát ra tiếng nước đổ ầm ầm. Thầy Hoàng bảo, trong lúc vẽ thác, nghe tiếng thác đổ như tiếng trăm ngàn ngựa phi sẽ đưa linh cảm tới dễ dàng, tâm hồn bay bổng. Bỗng có cảm giác như đứng giữa nghìn ngọn núi, bút lướt mây hiện, tay chuyển suối sinh.

Thế mới biết, ngoài âm nhạc, âm hưởng của quá khứ cũng giúp ta tạo hình tượng nghệ thuật, thổi bùng linh cảm.

Quét dọn

Tôi từng đến một nhà kinh doanh nổi tiếng, hỏi cách ông ta làm cho gia đình và sự nghiệp hưng thịnh. Trước khi trả lời, nhà kinh doanh mời tôi ghé phòng làm việc xem một lượt, sau đó nói: "Tôi có một yêu cầu nghiêm ngặt với nhân viên là phải đặc biệt giữ gìn môi trường sạch sẽ. Nếu thấy đồ đạc không ngăn nắp, những vật linh tinh chất đống, tôi lập tức yêu cầu mọi người cùng dọn dẹp bởi làm việc trong môi trường sạch sẽ, tinh thần sẽ thêm phấn chấn, đầu óc sáng suốt, năng suất lao động tất sẽ cao. Bí quyết làm gia đình và sự nghiệp hưng thịnh chỉ là thường xuyên quét dọn."

Quét dọn rác rưởi xung quanh, tiến tới quét dọn tạp niệm trong tâm, một việc đơn giản mà quan trọng làm sao!

Đường cao tốc

Theo sự phát triển của thời đại, đường cao tốc ngày càng cần thiết. Đường cao tốc thu ngắn hành trình nhưng cũng bắt lái xe phải theo quy tắc nghiêm ngặt như không được lái quá chậm làm cản trở xe sau, không được tùy tiện dừng xe, càng không được tùy tiện rẽ, rất dễ gây tai nạn.

Thời đại này không thế sao? Tiến không nhanh tất bị đào thải, người chưa bị đào thải tất phải nỗ lực theo phương hướng của mình. Trong một xã hội "cao tốc", muốn dừng hay đổi phương hướng cực khó.

Cảm giác thơ

Thơ, có nghĩa hẹp và nghĩa rộng. Nghĩa hẹp để chỉ một hình thức văn học, nghĩa rộng để chỉ vẻ đẹp sâu xa, ý ngoài lời, cảm nhận được mà khó thuật lại được.

Vì thế người ta có thể hình dung một bức tranh có "ý thơ", một bản nhạc có "tình thơ", một người có "hồn thơ", hay một ngày "thi vị".

Tóm lại, nghĩa rộng là ở trong lòng chúng ta, không nhất thiết phải viết ra, cũng không cần ngâm vịnh, chỉ cần trong lòng có "cảm giác thơ" là vạn vật đều có "ý thơ".

Sân khấu khó diễn nhất

Nếu hình dung cuộc đời như vở kịch thì nên hình dung sân diễn trong nhà hát chứ không phải trong trường quay. Bởi chúng ta đối mặt với người xem sống động chứ không phải ống kính máy quay; chúng ta liên tục diễn chứ không thể biên tập cảnh quay; diễn tồi, không thể làm lại. Ngoài ra, khó hơn đóng kịch, chúng ta không có kịch bản, không biết hồi sau sẽ ra sao, càng không có cơ hội diễn thử, mỗi giây phút sống là mỗi giây phút trên sân diễn. Khi nhà phê bình kịch nhận xét là lúc chúng ta đã rời bỏ sân diễn, rời bỏ thế giới.

Cuộc sống, đó là sân diễn bao khó khăn!

Thế giới mới

Huxley* trong cuốn "Thế giới mới dũng cảm" (The Brave New World) tưởng tượng trong tương lai thế giới sẽ phân thành mấy nhóm người, có nhóm sinh ra là lãnh đạo, có nhóm sinh ra là quản lý, có nhóm sinh ra chỉ để thừa hành, các nhóm không được xâm phạm lẫn nhau, vĩnh viễn giữ thân phận của mình, thế giới sẽ tự nhiên tốt đẹp.

Cuốn tiểu thuyết hư cấu dĩ nhiên có mặt định kiến, song cũng ẩn chứa một triết lý sâu sắc. Trong điều kiện lý tưởng, mỗi người đều có thể nhận rõ tài năng của mình, không nghĩ tới việc không thể làm mà chỉ gắng làm điều trong tầm của mình. Người tài năng lớn phục vụ nghìn người khác và giữ vị trí lãnh đạo, người ít tài năng hơn thì cố gắng phục vụ và hoàn thiện bản thân, như thế mới đạt tới xã hội lý tưởng.

* Aldous Huxley (1894 - 1963), nhà văn Anh.

Nuôi sách nghìn ngày; dùng một lúc

Tôi có người bạn tiết kiệm được bao nhiêu tiền chỉ để mua sách, thấy sách vừa mất là trả tiền không đắn đo, vì thế sách trong nhà ông ta bằng một thư viện nhỏ.

Khi tôi hỏi mua nhiều sách thế để làm gì, ông đáp: "Mua sách về, tôi lật qua một lượt; nếu không có thời gian thì chỉ cần cố nhớ mục lục là được. Vì lúc nào cũng có sẵn sách, gặp vấn đề đột xuất, người khác chưa có cách giải quyết, tôi đã lập tức tìm ra."

Chúng ta hay nói: "Nuôi quân nghìn ngày, dùng một lúc", với sách cũng có thể nói: "Nuôi sách nghìn ngày, dùng một lúc"!

Bói toán

Tôi trước nay vẫn phản đối bói toán, càng không tán thành người đi xem bói. Những người như thế, được phán tốt số thì hớn hở, cho là "thầy" xem giỏi; nếu "thầy" phán không tốt thì mặt mũi ủ ê ra về, có khi còn chửi "thầy" ngu, sự thật thì trong lòng lo lắng, ăn ngủ không ngon, chỉ sợ "thầy" nói đúng. Kết quả là tâm lý bất an, không có việc gì xấu cũng dễ gặp tai nạn.

Tuổi nhỏ thành công, chưa chắc hay

Trong "Thế thuyết tân ngữ", Trần Tiến Tăng nói: "Tuổi trẻ thành công, chưa chắc đã hay", câu nói đó cực đúng! Chúng ta thường nghe nói về những thần đồng, chưa đầy mười tuổi đã có triển lãm tranh, có buổi biểu diễn nhạc riêng hay đã vào đại học. Thế nhưng trong số những thiên tài đó, có mấy người đạt tới thành tựu phi thường. Trong khi người lúc nhỏ bị xem là ngu dốt như Edison* lại trở thành nhà phát minh vĩ đại.

Người thông minh hơn người thường không mang trọng trách hơn người. Họ thường ỷ vào trí thông minh mà bỏ qua nỗ lực thông thường; có nhiều đam mê mà không chuyên tâm; mọi sự đều xem là dễ dàng mà không đào sâu suy nghĩ; đọc sách một lượt là thuộc mà không có kiến giải riêng. Họ lại bị người lớn thổi phồng, kỳ vọng quá đáng nên mắc bệnh chạy theo thành tích trước mắt.

Phát hiện thần đồng, xưng tụng thần đồng, nhiều khi lại làm hại họ.

* Thomas Edison (1847 - 1931), người phát minh ra bóng điện, máy ghi âm... có ảnh hưởng lớn tới đời sống hiện đại.

Thiên tài

Hồi tôi còn là học sinh, nghe có rất nhiều người được khen là "thiên tài" song quá nửa số họ không có tính chăm chỉ nên công danh chỉ nửa đường. Bạn bè nhắc đến đều tiếc họ không chăm chỉ, nếu không đã thành công lớn. Song tôi thì nghĩ nên nói thế này: vì không chăm chỉ nên họ không phải là thiên tài. Chăm chỉ, nỗ lực hơn người là điều kiện để thành thiên tài. Năm 81 tuổi, nhà biên đạo múa nổi tiếng của Mỹ là Martha Graham* khi nghe mọi người xưng tụng mình là thiên tài đã nói: "Mỗi người đều có chút thiên tài nhưng có người chỉ duy trì tài năng được năm phút, còn tôi duy trì được 81 năm."

* Martha Graham (1893 - 1991), vũ đạo, vũ công có ảnh hưởng lớn tới nền múa hiện đại của Mỹ suốt hơn 50 năm qua.

Mình làm mình chịu

Thổ dân châu Mỹ khi leo núi chẳng may trượt chân, cho dù có rơi xuống vực sâu cũng không thét lên để tránh cho bạn đồng hành giật mình mà gặp nguy hiểm.

Trước vận hạn không thể tránh, dám làm dám chịu, đó là biểu hiện của sự trưởng thành và điều đó thật cao cả.

Quên thời gian

Vợ chồng anh bạn tôi, chồng thì kinh doanh bận rộn quanh năm, vợ là họa sĩ suốt ngày vùi đầu vào vẽ tranh. Là hai vợ chồng rất "thanh niên", năm tháng như không để dấu lên họ. Một lần tôi hỏi họ bí quyết sống, câu trả lời là:

"Bận rộn làm người ta quên thời gian, nghệ thuật cũng làm người ta mất cảm giác về thời gian. Không nhớ đến thời gian cũng như thời gian không trôi, không dễ bị già."

Khát mới đào giếng

Các cô điện thoại viên là những người cực bận rộn, họ liên tục phải tra số* cho người gọi, khó có một phút thư thái. Tôi từng hỏi họ có cách gì để nghỉ ngơi một chút thì được trả lời: "Chỉ cần lúc người gọi điện yêu cầu số mã xong, mình không lập tức nối máy mà dành mấy giây ghi lại số mã thì lần sau không cần phải tra lại, giảm thao tác khá nhiều, tiết kiệm được thời gian."

Chúng ta thường có tật chỉ vội giải quyết vấn đề trước mắt mà không tính đến vấn đề tương tự sau này; thường khát mới đào giếng chứ không sửa nhà trước khi mưa.

* Trước khi có hệ thống tổng đài tự động, việc nối các máy điện thoại do điện thoại viên (thường là nữ) làm.

Nhận định phương hướng

Một lần tôi đang ngồi xe taxi thì thấy một xe taxi không khách gây tai nạn vì đi sai đường. Tôi phàn nàn với lái xe: "Xe không chở khách, không vội vàng gì sao còn đi sai đường?" Anh tài xế ngoảnh mặt lại cười: "Chính vì không chở khách nên mới dễ gây tai nạn. Xe không mới vội vàng tìm khách, lái xe ngó trái nghiêng phải, không còn tập trung chú ý; có lúc đang rẽ phải thì khách gọi ở bên trái, lại phải quay xe, vì thế tốc độ không cao nhưng rất dễ gây tai nạn. Còn xe đã có khách, lái xe biết rõ điểm đến thì dù đi nhanh cũng ít gặp tai nạn."

Thật nhiều ý nghĩa! Cuộc sống chúng ta không thế sao? Người biết rõ điểm đến, có phương hướng thì tiến nhanh mà vững vàng; người không có chí hướng, còn chần chừ do dự thì dù đi chậm cũng dễ lầm lạc.

Thiên tài và sao băng

Người ta thường nói "thiên tài đoản mệnh", cách nghĩ đó không thật chính xác. Theo các chuyên gia, thể chất của thiên tài thường tốt hơn người thường, chỉ vì dùng sức lực, tâm trí quá độ nên hại sức khỏe.

Truyền rằng "quỷ thi", nhà thơ Lý Hạ* đời Đường, mỗi sáng đều ra khỏi nhà từ sớm tìm cảm hứng, được câu nào vừa ý lại chép ra giấy rồi bỏ túi gấm, sau đó về nhà chỉnh sửa suốt đêm. Chỉ trừ khi say đắm hay nhà có việc tang, còn không khi nào ông dừng việc. Mẹ thấy ông khổ công như thế thì lo lắng: "Thằng bé này đến ho ra máu thì mới thôi, chứ không ngăn nó được." Quả nhiên Lý Hạ đến năm hai sáu tuổi đã chết.

Thiên tài giống như sao băng, lấy tốc độ và ánh sáng lóng lánh lưu lại cho người đời dấu ấn sâu sắc. Cũng còn vì họ có tình cảm

* Lý Hạ (790 - 816), tức Trường Cát, từ nhỏ nổi tiếng thông minh, hơn 10 tuổi đã có thơ truyền tụng. Thơ ca Lý Hạ diễm tình mà không đượm sắc dục, siêu thực mà không thoát tục, tân kỳ mà không điên loạn. Cuộc đời và nghệ thuật của ông là hiện tượng độc đáo của thơ ca Trung Quốc.

mãnh liệt, tinh thần bền bỉ và làm việc đến cạn sức nên đã tạo ra tuyệt tác, trở thành thiên tài. Và họ cũng lưu lại lời than tiếc của người đời sau: "Giá họ biết giữ gìn bản thân, giá họ không mất sớm thì chắc còn nhiều tác phẩm để đời hơn thế."

Tranh diễn

Trên sân khấu, sợ nhất diễn viên thích tranh diễn. Bởi những người như thế diễn quá kích động, lúc không cần nói thì họ cũng rướn mắt chau mày, kết quả là họ được "chơi trội", còn chất lượng buổi diễn giảm hẳn.

Xử thế cũng như vậy, lúc ta cần nói thì có thể nói hết, còn khi không trong vai trò chính thì nên kiệm lời. Nếu chủ nghĩa cá nhân quá mạnh, đâu đâu cũng thể hiện mình sẽ ảnh hưởng tới tập thể.

Phóng khoáng và tỉ mỉ

Nhắc đến Tề Bạch Thạch người ta thường nghĩ tới phép "vẽ đơn giản" (giản bút hoạ) hoa đỏ lá đen của ông. Thật ra hồi trẻ ông vẽ rất tỉ mỉ, đến cả hoa văn trên nếp áo cũng thấy và vì giỏi vẽ tranh con gái đẹp nên ông có danh hiệu "Tề mỹ nữ".

Hoạ sĩ thành danh nào thời trẻ cũng bắt đầu bằng vẽ tả thực kỹ lưỡng, bất kể là phác hoạ kiểu phương tây hay vẽ phỏng kiểu Trung Quốc đều cần năng lực biểu đạt quan sát, tuân theo trình tự và quy tắc của người trước, sau đó mới từ phức tạp thành đơn giản, từ tỉ mỉ, kỹ lưỡng thành thô ráp phóng khoáng. Người nào mới học vẽ đã cố vẽ đơn giản, khoáng đạt thường khó thành công. Đó cũng là lý do vì sao tác phẩm sau này của Picasso* và Trương Đại Thiên** rất đơn giản mà những tác phẩm hồi trẻ rất tinh tế kỹ lưỡng.

* Picasso (1881 - 1973), hoạ sĩ, nhà điêu khắc người Tây Ban Nha, được coi là hoạ sĩ lớn nhất thế kỉ 20.

** Trương Đại Thiên (1899 - 1983), tên thật là Chính Quyền, di tu lấy pháp danh là Đại Thiên, sở trường vẽ cảnh sông núi, hoa cỏ, cuối đời kết bạn với Picasso, cả hai người đều phục nhau. Trương được xưng tụng là "Picasso phương Đông"

Tháng năm thâm đổi

Nhiều người Mông Cổ không nói mình bao nhiêu tuổi mà chỉ nói "bao nhiêu vòng", ý tứ là đã qua bao nhiêu mùa xuân. Ở các nước phương Bắc, các mùa thay đổi rất rõ ràng: mùa xuân đâm chồi, mùa hè xanh tươi, mùa thu vàng úa, mùa đông điêu tàn, mỗi mùa một vẻ. Xuân đi xuân đến cho người ta ấn tượng sâu sắc. Song ở Đài Loan, bốn mùa thay đổi không rõ ràng, con người lại bận rộn nên khó cảm nhận, chỉ bóc đến tờ lịch cuối cùng mới thương cảm "lại qua một vòng".

Thơ cổ có câu "Tháng năm thâm đổi" (Lưu niên thâm hoán), miêu tả thời gian âm thâm đổi từng ngày, âm thâm đổi mái tóc xanh thành tóc bạc, đổi tráng kiện thành già cỗi, cuộc sống thành cái chết. Nghĩ như thế, chúng ta không lập tức tỉnh táo, tranh thủ từng giây sao?

Ý tận không ở lời

Truyền thuyết kể rằng có lần đức Thích Ca Mâu Ni họp mọi người lại để nói về "Pháp". Ngài cầm một bông hoa, hướng về phía người nghe, không nói câu nào. Mọi người đều không hiểu ý tứ, chỉ có Ca Diếp cười một tiếng, đức Thích Ca bèn truyền pháp môn cho Ca Diếp.

Đó chỉ là một câu chuyện về thiền nhưng trong cuộc sống chúng ta cũng thường có những việc như vậy, gọi là "ý tận không trong ở lời" (Tận tại bất ngôn trung), đó là lúc tâm linh giao cảm, hiểu nhau hoàn toàn bằng cảm ứng. Vấn đề là sống trong thế giới đầy máy móc, chúng ta làm sao giữ được một trái tim mãi cảm.

Thêm sức mạnh mẽ

Lý Hậu chúa* và Lý Thanh Chiêu** là hai nhà làm từ trứ danh trong lịch sử văn học Trung Quốc, hoàn cảnh họ cũng có phần giống nhau. Lúc Hậu chúa sống trong cung cũng giống thời kỳ yêu đương của Dị An, lúc Hậu chúa mất nước phải chạy lên phía Bắc cũng giống khi Dị An phải chạy loạn về phía Nam và mất chồng. Họ cùng phải chịu cảnh khổ sở cùng cực, cũng vì thế mà từ thanh tao, điển nhã đổi thành bi tráng, hào hùng, tác phẩm thêm phong phú, trở thành bất hủ trong lịch sử văn học.

Cũng lẽ như vậy, cuộc sống chúng ta có khi gặp chuyện không hề như ý, đứng gần mà trông thì là hoạ nhưng từ xa trông có khi lại là phúc. Bởi những rung chuyển, đau đớn thường cho ta sức mạnh mà trước đây không có.

* Lý Hậu chúa (937 - 978), vua Nam Đường đời Ngũ Đại, giỏi cả thơ, văn, nhạc, hoạ, hàng nhà Tống, sau bị đầu độc chết.

** Lý Thanh Chiêu (1084 - 1151), tức Dị An cư sĩ; thời trẻ êm đềm nhưng khi phía Bắc Trung Quốc bị giặc Kim xâm chiếm, gia đình phải chạy xuống phía Nam, rồi chông chết, cuối đời sống rất cơ cực. Thơ bà đầm thắm, thanh cao, sau này có những bài thơ chí khí: "Sinh đương tác nhân kiệt, Tử diệc vi quý hùng, Chí kim tư Hạng Vũ, Bất khảng quá Giang Đông" (Sống nên làm hào kiệt, Chết làm ma anh hùng, Giờ đây nhớ Hạng Vũ, Chẳng dám vượt Trường Giang).

Mắt trẻ thơ

Thuở nhỏ chúng ta đều biết câu chuyện cổ tích Ngưu Lang thổi sáo, Chức Nữ dệt vải, cầu vồng bảy sắc nối hai người... Chuyện cổ tích đầy trí tưởng tượng, không chỉ làm cho cuộc sống thêm phong phú mà còn vĩnh viễn lưu lại những hình ảnh đẹp trong tâm hồn chúng ta. Nhờ thế khi đã trưởng thành, chúng ta vẫn có thể nhìn thế giới bằng đôi mắt trẻ thơ.

Hiện Trung Quốc có rất nhiều nhà văn nhưng người sáng tác cho trẻ em thì rất thiếu. Ngoài những chuyện cổ tích như Ngô Cương chặt quế, Hằng Nga trên cung trăng, hay truyện cổ Andersen*, truyện cổ Grimm**, còn cần nhiều hơn nữa những nhà văn hiện đại sáng tác truyện cổ tích cho thiếu nhi, không chỉ để làm phong phú tâm hồn con em chúng ta mà còn nuôi dưỡng năng lực tưởng tượng cho thế hệ sau.

* Andersen (1805 - 1875), nhà văn Đan Mạch nổi tiếng với những tác phẩm được trẻ em cả thế giới yêu thích.

** Grimm (cuối thế kỉ 18 - giữa thế kỉ 19), hai anh em nhà văn viết truyện cổ tích nổi tiếng người Đức.

Thích đọc sách, không cầu hiểu rõ

Chúng ta thường hay nói người đọc sách qua loa là "không cầu hiểu rõ". Câu đó nguyên ở trong "Ngũ Liễu tiên sinh truyện" của Đào Uyên Minh* là " (Ta) thích đọc sách, không cầu hiểu sâu, mỗi khi đắc ý, vui mừng quên ăn" (Hiếu độc thư, bất cầu thậm giải, mỗi hữu hội ý, hân nhiên vong thực). Không cầu hiểu rõ, ở đây tuyệt đối không có nghĩa xấu, bởi rất nhiều tác phẩm văn học chỉ khơi gợi. Vì thế những "ảnh thừa in nghiêng", "sương mờ lay động", nếu cứ nhìn chi tiết hay miêu tả rõ ràng, sẽ như mất tiếng ngân của cung đàn, không còn thú vị.

Quá rõ ràng, rạch ròi sẽ làm giảm mỹ cảm; làm thơ hay làm người cũng thường như vậy.

* Đào Uyên Minh (365 - 427), tức Đào Tiềm, hầu hết sáng tác của ông đều nói về chuyện đi ở ẩn.

Hoa Ngọc lan

"Hoa rồi cũng tàn, mà tôi có quá nhiều nên cũng không còn thấy hương, sao không tặng cho người khác để vườn nhà ai cũng có hương thơm nhỉ?" Chúng ta khi kết bạn thường nói như vậy, hoa trên cây dường như nhờ thế mà tươi thắm hơn trước!

Có những thứ chúng ta có quá nhiều thành ra không cảm thấy nó đẹp, sao không san sẻ cho người cần?

Hãy để hương thơm trong vườn nhà ta toả bên bè bạn; để niềm vui bé nhỏ của mình chia khắp mọi người; để ngọn lửa trong lò nhà ta sưởi ấm những trái tim băng giá; để ngọn đèn trước cửa nhà ta trong khuya chiếu sáng con đường về; để thấy nụ cười của ta qua nụ cười của mọi người.

Được và mất

Trăng có khi tròn khi khuyết; người có sinh có tử; mệnh có bĩ có thái; năm tháng có bốn mùa thay đổi. Chỉ cần bạn quan sát sẽ thấy những hiện tượng đó tưởng như bất thường, hoá lại bình thường; tưởng như phá huỷ, hoá lại viên mãn; tưởng như vận động, hoá lại tĩnh lặng. Nghìn năm, vạn năm nay, được và mất, sinh và tử, phồn thịnh và điêu linh vẫn đổi chỗ cho nhau.

Vì thế mà qua hết đêm dài sẽ thấy bình minh càng sớm; trải qua thống khổ sẽ hiểu rõ niềm vui; chịu đựng giá băng sẽ không còn co ro như sâu ngủ đông; khi chiếc lá cuối cùng trên cành mai rụng, bạn sẽ thấy mùa xuân gần kề.

Gương

Bạn bè như tấm gương, có thể để chỉnh trang quần áo, có thể để biết mình đẹp xấu. Nhưng gương cũng nhiều loại, gương lớn soi cả người; gương nhỏ soi mặt mũi; còn gương nhà cười thì để biến dạng hình ảnh của chúng ta.

Gương lớn chỉ đầy đủ chỗ sai của ta; gương nhỏ để ta thỉnh thoảng soi lại; còn như gương nhà cười, ngoài làm ta vui cười chốc lát còn thì chẳng được việc gì.

Dấu chấm, dấu than, dấu hỏi

Cuộc đời như một thiên văn chương, khi kết thúc có người dùng dấu chấm, có người dùng dấu than, cũng có người lại dùng dấu hỏi.

Khổng Tử, Mạnh Tử là bậc thánh, họ xây dựng hệ thống tư tưởng độc lập, kết thúc là dấu chấm; Nhạc Phi*, Vương Bột**, chí lớn chưa thoả mà đã chết, có thể dùng dấu than; đến như người không biết sinh ra để làm gì trên đời này, một đời mơ mơ hồ hồ, chỉ có thể kết thúc bằng dấu hỏi.

* Nhạc Phi (1103 - 1142), danh tướng chống quân Kim của Nam Tống.

** Vương Bột (650 - 676), tức Tử An, xuất sắc nhất trong "sơ Đường tứ kiệt" (bốn nhà thơ kiệt xuất đầu đời Đường), nổi liếng với bài tự "Đăng Vương các".

Kính vạn hoa

Chúng ta thuở nhỏ thường có kính vạn hoa, thấy trong đó vô số hình ảnh đẹp đẽ, xoay một cái, hình ảnh lại biến hoá. Đến khi tháo kính ra, chỉ thấy mấy viên thuỷ tinh màu mà thôi!

Cuộc đời chúng ta cũng tương tự, theo những thăng trầm của số phận, ta thấy sự việc biến chuyển đầy màu sắc khôn lường. Còn nếu nhìn xuyên suốt, lại thấy con người, sự vật thật giản đơn!

Hoài nghi

"Hoài nghi" là từ chúng ta hay dùng. Hoài nghi làm nhà khoa học xô đổ những định luật trước đó. Hoài nghi làm Othello giết Desdemona*. Hoài nghi làm anh em từ mặt, vợ chồng bỏ nhau, nó cũng làm khoa học tiến bộ, tư tưởng chín muồi.

Người xưa nói: "Tin hết ở sách thì chẳng thà không có sách" (Tin tận thư, bất như vô thư), lại nói: "Nghĩ thì không dùng, dùng thì không nghĩ", đối với tri thức chúng ta nên có tinh thần hoài nghi; đối với bạn bè thì phải có thái độ tin tưởng.

* Nhân vật trong kịch "Othello" của William Shakespeare.

Khí chất và phong cách

Giới văn nghệ sĩ hay nói "khí chất quyết định phong cách", khí chất là nói về người, phong cách là nói về tác phẩm, song chúng ảnh hưởng lẫn nhau, vì thế mà từ phong cách tác phẩm, ta có thể thấy khí chất tác giả.

Mỗi người có một khí chất và phong cách khác nhau, không thể bắt chước người khác mà cũng không nên bắt chước người khác. Bởi chỉ có khí chất riêng biệt mới tạo ra phong cách riêng biệt và cũng chỉ có phong cách riêng biệt mới làm nên tác phẩm thành công.

Khoảng lưu không

Gần đây hay nghe phản nản nhiều tạp chí khổ giấy quá to, chữ lại ít, nhiều lúc cả trang chỉ thừa thớt mấy chữ, còn là để trắng, gây cảm giác lãng phí. Thật ra khoảng trắng đó được gọi là khoảng "thị giác lưu không", nó làm giảm sự căng thẳng của người đọc, hướng sự chú ý của họ tới nội dung bài viết, còn hiệu quả hơn nhiều so với những bài viết đen kịt chữ.

Cùng một triết lý như vậy, bên các nhà cao san sát trong thành phố, cần một bãi cỏ xanh; bên lúc làm việc bận rộn, cần một khoảng nghỉ ngơi; đến như tranh thủy mặc của Trung Quốc, bên hình núi dây dây uốn lượn đều có một khoảng trống không vẽ.

Thật và giả thật

Nghe một người nói dối, bất kể anh ta nói cảm động thế nào, chỉ cần biết anh ta dối trá, bạn nhất định sẽ cự tuyệt. Nhưng khi thưởng thức một tác phẩm nghệ thuật, dù biết rõ đó là hư cấu, bịa đặt, bạn vẫn bị lôi cuốn, xuýt xoa.

Cuộc đời là hiện thực, sống trong hiện thực thì cần ngòi bút tả thực; nghệ thuật là sáng tạo một lần nữa, bởi vậy chỉ cần cảm tính chân thực cũng là đủ!

Nhã, tục

Chúng ta hay dùng tính từ "tục". Tục là thông tục, là thường thấy. Nhưng một sự tình ở nhiều nơi là thông tục, ở chỗ khác lại vô cùng nhã. Ví như hai từ "béo" và "gầy" rất thông tục nhưng ở trong câu "Béo xanh gầy hồng", "Sương đầm hoa gầy" của Lý Thanh Chiếu lại vô cùng nhã.

Chữ "phá" cũng thường thấy nhưng trong câu "Mây phá trắng cho hoa giỡn bóng" của Trương Tiên* lại rất nhã. Vì thế nhã, tục không phân biệt rạch ròi mà chủ yếu do chúng được đặt ở đâu.

* Trương Tiên (900 - 1078), nhà thơ đời Bắc Tống.

Khôn khéo

Thuở còn thơ, chúng ta có bao nhiêu mơ ước, ảo tưởng nhưng đến khi trưởng thành chúng ta trở nên khôn khéo, thực tế. "Nhún nhường, quả quyết – lúc nào thì nên?" Một mặt nó là lối hành xử vì bị trói buộc, một mặt nó là sự tự trói buộc bản thân. Khôn khéo khiến người ta trưởng thành nhưng đến tâm địa cũng khôn khéo thì dễ mất đi xung lực sống.

Bi kịch

Không ai thích bi kịch nhưng nếu bi kịch xảy ra thì tất phải đối mặt với nó.

Có lúc bi kịch lay ta dậy, khiến ta tỉnh đòn, tiếp thêm dũng khí để bước vào trận chiến mới; có lúc nó làm ta khôn ngoan hơn, nhìn cuộc đời biến động thanh thản hơn; có lúc nó làm tâm hồn ta phong phú hơn, khiến quá khứ thêm đẹp.

Vì thế người ta nói: Người nào không thường thức được vẻ đẹp của bi kịch thì không thể có tinh thần độc lập kiên cường.

Cố chấp

Ta thường nói người này, người kia cố chấp, kỳ thực, ai chẳng có một phần cố chấp, chỉ là không lộ hẳn ra mà thôi! Có người việc gì cũng khẳng khái theo ý mình; có người cố chấp ra mặt; có người không có vẻ cố chấp nhưng bên trong rất kiên quyết.

Cố chấp không hẳn là không hay, nếu một người không một chút cố chấp sẽ đánh mất bản thân. Vì thế cố chấp phải có nhưng cần lượng thích hợp, cần cố chấp tích cực!

Không nệ cổ

Tôi nhận ra rằng tác phẩm tốt nhất của nhiều học giả thường được họ hoàn thành khi khá trẻ, càng về già họ càng không dám động bút. Bởi về già khi dùng từ họ tất phải dùng lời người xưa, nếu không chính mình cũng cảm thấy vô vị; thuyết phục tất phải dùng điển cố, nếu không cảm thấy học vấn không uyên thâm. Nhưng nếu như vậy, chúng ta sẽ để lại cho hậu thế điều gì?

Vì thế cần xung lực của tuổi trẻ thêm vào sự cẩn thận của tuổi già; đứng trên vai người xưa để phóng tầm mắt ra xa chứ không lấy gậy người đi trước làm đích đến, như thế mới là học vấn cao thâm.

Quyến luyến cảnh trước mặt

Có một họa sĩ nổi tiếng nói với tôi, không phải ông ta không muốn đổi phong cách mà là không dám đổi bởi phong cách đã thành danh, sợ đổi đi không được người xem thưởng thức.

Nhiều người không làm được nghiệp lớn vì quá quyến luyến cảnh trước mặt, lấy sự yêu ghét của người khác để quyết định phương hướng của mình. Đâu biết rằng, từ góc độ nghệ thuật, chỉ có chính mình mới đủ tư cách quyết định phong cách, chỉ có lịch sử mới đưa ra lời bình chân chính.

Xuân nhỏ

Thu đã về! Cây bắt đầu rụng lá, có cây vì mùa đông sắp tới mà thờ than; cũng có cây vì mùa xuân nhỏ* mà nở hoa.

Cùng là mùa thu, có người cảm thấy mưa gió lạnh lẽo, tiêu điều u ám; có người lại thấy trời thu cao vút, thời tiết dễ chịu. Tùy theo tâm trạng mà cảm nhận về thời tiết khác nhau. Vì thế mà gặp vận nguy nan, có người trách trời oán đất, một lỗi không sửa; có người bình thản đón nhận, tạo ra cơ hội mới.

* Cuối thu, trước khi khí lạnh về, có một đợt thời tiết ấm như mùa xuân gọi là mùa xuân nhỏ (tiểu dương xuân).

Im lặng

Cùng im lặng nhưng im lặng ở người kẻ trí và kẻ ngu, ở người dũng cảm và người nhu nhược khác nhau.

Người trí tuệ và dũng cảm im lặng, có thể là đang tìm tòi suy nghĩ, chuẩn bị lực lượng; người ngu và nhu nhược im lặng thì chỉ là không hiểu và trốn tránh.

Song sự im lặng lớn lao cũng phải đi kèm với hành động lớn lao, nếu vĩnh viễn im lặng thì giữa trí tuệ và ngu xuẩn không có gì khác biệt.

Buông lỏng tinh thần

Thời học sinh, đọc sách trước khi thi một tuần cho đến lúc thi cũng khó có thể quên nhưng sau khi thi xong chỉ hai ba ngày là quên sạch.

Buông lỏng tinh thần thường là nguyên nhân thất bại lớn nhất của chúng ta, một phút buông lỏng có thể khiến bao công lao khó nhọc trước đó trôi sạch. Nghĩ như thế, chúng ta sao không luôn tự cảnh tỉnh bản thân nhỉ!

Ấn tượng đẹp

Mỗi người đều tìm kiếm sự vĩnh cửu nhưng quanh ta có điều gì không thay đổi? Yeats*, nhà thơ vĩ đại của Ireland, có câu: "Tất cả thay đổi, đẹp xấu cũng trôi đi". Vui mừng thành buồn rầu, yên ổn thành loạn lạc, hoa nở thành hoa rụng. Thời gian không ngừng trôi, khuôn mặt ta dần già cỗi, điều duy nhất không thay đổi, e chỉ là lúc hoa nở giữ trong ký ức chúng ta, trở thành vẻ đẹp vĩnh viễn.

* William Butler Yeats (1865 - 1939), nhà thơ, nhà viết kịch hàng đầu của thế kỉ 20, giải Nobel năm 1923.

Tiêu hoá tri thức

Nếu chúng ta xem phim làm từ mấy chục năm trước, so với phim thời bây giờ sẽ cảm thấy phim bây giờ có nhịp độ nhanh hơn hẳn. Cùng một sự việc, trước kia phải mất một thời gian mới rõ thì người thời nay đã nhanh chóng hiểu ra.

Tri thức ngày một nhiều lên mà thời gian thì vẫn như cũ, nó khiến ta mỗi giây phải thu nhận lượng kiến thức gấp nhiều lần, thậm chí gấp hàng chục lần so với xưa. Vì thế ngoài tranh thủ thời gian, sử dụng từng giây một, chúng ta còn cần tự bồi dưỡng năng lực tiếp thu và tiêu hoá tri thức.

Có duyên

Khen người, chúng ta thường nói "có duyên", thường thức nghệ thuật cũng có thể nói như vậy. Có tác phẩm thoát tưởng không đẹp, càng thường thức lại càng xúc động; có tác phẩm mới trông rất đẹp nhưng càng nhìn lại càng nhạt – cái duyên ở trường hợp trước nhiều hơn hẳn so với trường hợp sau.

Vẻ đẹp không chỉ lưu ở bề ngoài, cũng không dễ biểu đạt bằng lời, vì thế càng thâm trầm, càng thú vị, càng đẹp.

Hai quả bóng

Có thể tung hai quả bóng lên cùng lúc song không thể cùng lúc đón lấy. Cùng bắt đầu, song tất phải nắm chắc một thứ trước rồi mới tiếp đến thứ kia, tránh tay chân bấn loạn để lỡ tất cả.

Làm việc

Chỉ có làm việc mới khiến cuộc đời thêm ý nghĩa.

Xem tranh và xét người

Quan sát một người, ở xa thì chúng ta xem tư thái có dáng hoàng, cử chỉ có dứt khoát hay không; đến gần thì để ý da dẻ có mịn màng, nét mặt có ngay ngắn hay không; lúc nói chuyện thì chú ý ngôn từ có cao nhã, học vấn có sâu sắc hay không.

Còn khi ngắm một bức tranh, đứng xa thì chúng ta xem bố cục có hoàn chỉnh, khí thế có mạnh mẽ hay không; đến gần thì xem màu sắc có điển nhã, nét bút có cứng cáp hay không; ngắm kỹ thì xem ý vị có sâu sắc, trình độ có cao siêu hay không.

Xem tranh chẳng phải như xét người sao?

Dấu mốc cuộc đời

Cuộc đời tựa như một thiên văn chương, chúng ta cần phải thêm mốc phân đoạn, nếu không đầu cuối lộn xộn, khó phân biệt. Dấu mốc trong đời ta là những sự việc đáng nhớ nhất, ví như nghỉ hè năm nọ bạn đã học bơi được, dù phải uống không ít nước. Từ đó mỗi khi nói đến nghỉ hè, bạn sẽ dễ dàng nhớ đến mùa hè mình đã biết bơi.

Cũng như vậy, nếu cứ cách một quãng thời gian bạn lại thử nghiệm một việc làm đặc biệt, chuỗi hồi ức của bạn sẽ trở nên rõ ràng.

Chuẩn

Còn nhớ hồi học sinh, có một thời gian khá dài tôi không động bút vẽ, đến khi cầm bút lại thì thấy tranh của mình khá hơn hẳn trước. Tôi nói chuyện đó với thầy, thầy bảo có hai khả năng: "Một là trong thời gian không cầm bút, em đã có nhận thức mới; hai là cũng vì lâu không động bút nên chuẩn đánh giá của em kém đi."

Từ đó, cứ mỗi khi cảm thấy mình tiến bộ, tôi lại nhớ tới lời thầy, bởi có lúc tiến bộ không là tiến bộ thật, trái lại chuẩn của mình kém đi.

Khiển chữ

Bình luận về văn chương, chúng ta thường hay nói tác giả có khả năng khiển chữ hay không.

Cách nói "khiển chữ" thật tài tình! Ngựa hay cần kỵ sĩ giỏi điều khiển, chữ nghĩa cũng cần tác giả giỏi sắp đặt. Khiển ngựa giỏi, kỵ sĩ phải cưỡi ngựa đã lâu; dùng chữ tài, tác giả cũng phải từng viết lắm. Ngựa muốn khoẻ phải có cỏ ăn đầy đủ; văn chương muốn sống động, tác giả phải có vốn từ phong phú. Hai việc tuy khác nhau nhưng cùng chung triết lý.

Quan tâm

Ta hay nói ai đó cô đơn, cô đơn bởi không ai quan tâm nhưng cũng có khi vì không quan tâm đến ai. Ví như một cụ già có con cái đi xa sẽ cảm thấy cô đơn, một mặt vì con cái đi xa, mặt khác cũng vì không còn ai để quan tâm.

Vì thế muốn phá bỏ sự cô đơn, cách đơn giản nhất là quan tâm đến người khác.

Điểm, tuyến, diện

Có ý kiến cho rằng người Trung Quốc coi trọng "diện" mà xem nhẹ "điểm" và "tuyến".

Kỳ thực, ở mặt nào đó, nó lại trở thành ưu điểm, ví như hội họa, Trung Quốc không có "thấu thị học" chính xác nhưng vẫn có cảm giác xa gần, cao thấp. Thiền học, thuyết Lão Trang* tuy huyền bí nhưng lại tới thẳng nhân tâm, ý ở ngoài lời. Vì thế mà nói: "Đọc được sách không chữ mới có thể viết lời hay kinh người; hiểu được ý khó diễn giải mới có thể đạt đỉnh cao nhất của thiền."

* Học thuyết của Lão Tử và Trang Tử.

Tác phẩm dở dang

Trên thế giới có rất nhiều tác phẩm vĩ đại còn dang dang dở, thậm chí còn quá nửa chưa được hoàn thành. Thực ra hoàn thành hay không, chúng ta rất khó định nghĩa. Bởi tác phẩm nghệ thuật không phải là một bài toán có đáp số, chỉ cần không thể thêm bớt một từ, một nét đã đủ mang đến cảm giác hoàn mĩ, có thể xem là hoàn thành. Nếu cứ muốn thêm vào thứ gì đó, có khi thành vẽ rắn thêm chân.

Sáng tác nghệ thuật, tác giả cho là hoàn thành thì là hoàn thành. Trước lúc sáng tác, tác giả không thể dự tính thời gian hoàn thành, càng không thể tính trước không sai chút nào nội dung tác phẩm. Bản thân quá trình sáng tác đã là mục đích. Trong quá trình đó, tùy thời mà cảm hứng nảy sinh; còn nếu cứ chăm chăm theo kế hoạch, linh cảm khó có thể tới được.

Đồng thời, sáng tác nghệ thuật là sự thăng hoa tinh thần của tác giả, ý đến mà bút chưa đạt còn hơn nhiều so với bút đạt mà ý

chưa đến. Có lúc tác giả nghĩ mình sẽ mất vài tháng để hoàn thành tác phẩm nhưng mới chỉ làm một đêm đã thấy mình không thể thêm một nét bút, dường như phác thảo đã biểu đạt trọn vẹn tinh thần. Giờ phút đó có thể coi như tác phẩm đã hoàn thành.

Sông núi cùng đẹp

Khổng Tử nói: "Người trí vui với nước, người nhân vui với núi". "Người trí vui với nước" vì nước trong suốt, chảy mãi và sâu xa khó lường; "người nhân vui với núi" vì núi vững chãi, bao bọc che chở.

Nhưng nước không in bóng núi thì nhạt nhẽo mà núi không có sông suối bao quanh thì dễ khô cằn. Sông núi bên nhau, chẳng phải cùng đẹp lên sao!

Thưởng trà và cầu học

Trong cuộc sống của chúng ta, có những thứ nên biết qua, có những thứ cần hiểu kỹ. Biết qua là đối với những thứ không bắt buộc, cũng nhanh chóng mất đi sự thú vị; hiểu kỹ là đối với những thứ nếu thiếu sẽ làm ta khốn đốn.

Biết qua ví như thưởng trà, cần biết phân biệt mùi hương; hiểu kỹ ví như ăn uống, cần đầy đủ dinh dưỡng; biết qua ví như tiêu khiển, cốt để tinh thần phóng khoáng; hiểu kỹ ví như học tập, cốt để tri thức phong phú. Có đủ hai điều trên, cuộc sống mới trở nên hạnh phúc.

Bốn mùa tâm linh

Người Trung Quốc dường như đặc biệt mẫn cảm với bốn mùa, bốn mùa trong hội họa thì có "Núi xuân như cười vui, núi hạ như giận dữ, núi thu như trang điểm, núi đông như ngủ say". Đến trong thơ Đường cũng có cách tả bốn mùa khác nhau.

Ở Đài Loan, bốn mùa phân biệt không rõ ràng, song ngoài bốn mùa còn có thời gian thay đổi, có sự cảm nhận bốn mùa bằng tâm linh. Tùy theo tâm trạng vui buồn của chúng ta, cho dù chỉ trong một ngày, cũng chẳng phải có bốn mùa thay đổi đó sao?

Màu sắc cuộc sống

Mấy năm gần đây, kiến trúc ở Trung Quốc phát triển, thiết kế nội thất cũng ngày càng được chú ý, mà trong thiết kế nội thất thì màu sắc là quan trọng nhất. Tùy theo màu sắc khác nhau mà tạo nên hiệu quả nóng, lạnh, tiến, thoái... ảnh hưởng đến tinh thần chúng ta.

Màu hồng phóng khoáng, màu lam yên tĩnh, màu vàng sáng sủa, màu chàm thâm trầm... Nếu có thể thay đổi màu chung quanh chúng ta, cuộc sống cũng sẽ thêm nhiều sắc điệu.

Thư nhân viên mãn

"Hái cúc vàng dưới giậu đông. Nhìn núi nam lòng phơi phới "(Thái cúc đông li hạ. Du nhiên kiến nam sơn). Cảnh giới trong hai câu thơ nổi tiếng của Đào Uyên Minh* qua hơn nghìn năm vẫn là mơ ước của nhiều người. Vẻ đẹp của hai câu thơ không ở tả cảnh mà ở cảm giác thư nhân viên mãn.

Sống trong xã hội đua tranh, sự "phong phú" của chúng ta có rất nhiều thứ do vật chất tạo nên; kỳ thực chỉ cần để lòng lắng xuống sau những lúc bận rộn là có thể cảm giác thư nhân viên mãn.

* Đào Uyên Minh (365 - 427), tức Đào Tiềm, hầu hết sáng tác của ông đều nói về chuyện đi ở ẩn.

Trong mắt si tình hiện Tây Thi

Chúng ta hay nói "trong mắt si tình hiện Tây Thi"^{*}, thật ra ở bất cứ vật gì cũng có thể thấy vẻ đẹp. Đẹp là một loại cảm ứng của tâm hồn, cái đẹp thường xuất phát từ tình yêu và sống chung với tình yêu.

Sống mãi với một người xấu xí cũng có thể nhận ra vẻ đẹp bên trong của người đó, thậm chí nét xấu xí bề ngoài còn trở nên thân thiết. Một bài thơ khó hiểu, đọc vài lượt có khi lại thấy hay, những từ tối nghĩa cũng trở nên dễ hiểu.

Vì thế muốn thưởng thức thật nhiều, thật sâu vẻ đẹp, trước tiên phải yêu, phải hiểu, phải nhận thức, phải quan sát.

* Tây Thi: người đẹp nổi tiếng của Trung Quốc cổ đại.

Khí

Người Trung Quốc coi trọng "khí", bất kể nói về người hay tác phẩm, thường lấy "khí" để bình luận, như "tài khí", "phẩm khí", "tục khí", "hành khí", "khí vận", "khí thế", v.v... Mạnh Tử coi trọng việc bồi dưỡng "khí", Văn Thiên Tường* cũng nói: "Trời đất có chính khí".

Nếu như nói sinh mệnh là hữu hình thì "khí" chính là linh hồn, sinh mệnh nhờ linh hồn mà vận động, sinh mệnh có thể chấm dứt, song chính khí thì trường tồn.

* Văn Thiên Tường (1236 - 1283), đại thần, nhà văn đời Nam Tống.

Cây Hợp hoan

Gần nhà tôi có cây Hợp hoan*, cứ đến chiều các lá nhỏ lại cup lại. Một hôm qua dưới cây, tôi nhận thấy các lá không cup lại nữa, ba ngày sau thì cây chết.

Cuộc sống có trật tự của nó, chúng ta không cần chạy theo những hiện tượng kỳ dị, như cây Hợp hoan kia, không phải sức sống tăng thêm mà chính là mất đi.

* Cây hợp hoan (*Albizia julibrissin*), loại cây họ đậu, giống cây me.

Quan sát tổng thể

Chúng ta hay nói: "Học lịch sử làm người ta thông minh", thông minh ở đây không có nghĩa khôn khéo mà là từ lịch sử thịnh suy, hưng phế, bình yên, loạn lạc học được năng lực "nhìn thấu sự đời".

Với các học vấn khác cũng nên như vậy, không chỉ biết phiên diện mà cần nhìn tổng thể, hiểu từ đầu tới cuối để nắm bắt chính xác sự việc.

Rời xa

Đào Uyên Minh* có bài "Rượu vui" (Hoan tửu) rất nổi tiếng, nửa đầu bài thơ là: Kết lư tại nhân cảnh, nhi vô xa mã huyền. Vấn quân hà năng nhĩ? Tâm viễn địa tự thiên (Dựng nhà ở chỗ người đông đúc nhưng không thấy ngựa xe ồn ào. Hỏi rằng sao ông được như vậy? Để lòng rời xa bụi trần thì nơi ở sẽ vắng vẻ.)

Chữ "viễn" (xa) có triết lý cực sâu sắc. Tranh, đứng xa nhìn thường đẹp hơn; núi, đứng xa ngắm thường u tĩnh hơn; đứng xa nhìn danh lợi thường làm tâm hồn khoáng đạt; tránh xa kẻ tiểu nhân sẽ giảm chuyện thị phi; tư duy đi xa sẽ nhìn thấu bản thể sự vật; đưa lòng mình rời xa sẽ bớt được bao nhiêu phiền nhiễu.

Trong cuộc sống này, gần thanh sắc rất dễ; khó nhất chính là chữ "xa" này.

* Đào Uyên Minh (365 - 427), tức Đào Tiềm, hầu hết sáng tác của ông đều nói về chuyện đi ở ẩn.

Thang bộ và thang máy

Nếu tính hiệu quả thời gian, chúng ta sẽ lên lầu bằng thang máy chứ không bằng thang bộ. Nhưng nếu nói về học vấn thì nên đi thang bộ chứ không dùng thang máy.

Đi từng bước, từng bước, tri thức chúng ta mới vững chắc, còn nếu muốn đi nhanh, đi đường tắt sẽ cực nguy hiểm. Vì thế Lương Khải Siêu* nói: "Việc học quý đi dần theo trình tự, học mãi không thôi, như thế mỗi ngày không cần phải học nhiều."

* Lương Khải Siêu (1873 - 1929), nhà hoạt động văn hoá, chính trị có ảnh hưởng lớn tới thanh niên Trung Quốc đầu thế kỉ 20.

Nhận thức cuộc sống

Có người đọc mười mấy cuốn sách đã viết được tác phẩm hay; có người đọc sách cả đời vẫn không có kiến giải riêng bởi không chịu suy nghĩ cho tỏ nguồn cơn. Cuộc đời cũng như vậy, có người còn rất trẻ đã có nhận thức sâu sắc; có người sống bảy, tám mươi tuổi vẫn không hiểu ý nghĩa đời mình là gì.

Cuộc đời có phong phú hay không, không phải do ngắn dài mà do nhận thức cuộc sống nông hay sâu.

Thường thức và định kiến

Chúng ta có thể thấy, khi một đứa trẻ học nói được vài từ, nó sẽ lặp đi lặp lại từ đó, bất kể có hợp ngữ cảnh hay không.

Quá trình học thường thức của chúng ta cũng không khác là bao, mỗi khi học được điều gì mới mà ta cho là hay thì thường lấy đó làm chuẩn xét những thứ khác – không phải dòng tranh đó không xem, không phải loại rượu đó không uống. Thật ra thường thức ở trình độ cao là không có định kiến, gì cũng thường thức được!

Ý nghĩa của tồn tại

Nghĩa của từ "tồn tại" có nhiều tầng lớp. Tồn tại theo nghĩa hẹp là sinh tồn, chỉ cần "hai vai khiêng chiếc mỏ, ngật ngưỡng trong đất trời"* là đủ, là tồn tại. Tồn tại theo nghĩa rộng là trường tồn, từ "tốt cho bản thân" đến "tốt cho thiên hạ". Ví như Gia Cát Lượng, từ "cong lưng cày ở Nam Dương" đến "nhận mệnh chịu nguy", ban đầu là cá nhân sinh tồn, sau này thì gắng sức vì tồn vong của quốc gia, dân tộc.

Người cầu sinh tồn thường bảo tồn tính mệnh, sống lâu hơn; người muốn tốt cho thiên hạ thường hi sinh bản thân, sống ngắn hơn. Nhưng sự tồn tại của người ở về sau là vì sự tồn tại của nhiều người, họ sẽ trường tồn trong lòng nhân dân.

* Chỉ loài cò, vạc.

Một nửa chín mươi

Người ta thường nói: "Khởi đầu tốt lành thành công một nửa" nhưng cũng lại nói: "Đi trăm dặm được nửa chín mươi". Câu đầu nói về viết văn, mở đầu thường rất khó. Câu sau cũng nói về việc viết văn để "đầu voi đuôi chuột".

Muốn làm một việc thành công thật sự, không những cần chuẩn bị kế hoạch tỉ mỉ mà còn cần duy trì cố gắng từ đầu đến cuối.

Bút dây và cắt chiếu

Mọi người đều biết tích Bá Nha bút dây đàn và Quán Ninh cắt chiếu. Bá Nha vì Tử Kỳ chết mà đập vỡ đàn, Quán Ninh vì Hoa Hâm mãi vinh hoa phú quý mà cắt chiếu, biểu thị tuyệt giao. Một người vì mất bạn tri âm, một người vì bạn không còn cùng chí hướng.

Thế mới thấy, người xưa rất coi trọng tình bạn và chọn bạn rất kỹ lưỡng.

Tình mẹ

Nếu hỏi tình yêu nào cao quý nhất trên đời, câu trả lời chắc chắn sẽ là "tình mẹ", bởi nó gần như gắn chặt với sự sống, không chỉ có ở con người mà còn ở muôn nghìn loài khác. Nhìn chuột túi ôm con, khỉ cõng con, cá sấu ngậm con di chuyển; đà điểu, chim cánh cụt, gà mẹ che chở con chẳng khiến người ta cảm động vì tình mẹ kỳ diệu và lớn lao sao?

Tình mẹ ít trông mong báo đáp. Lúc nhỏ, mẹ là cánh tay đưa nôi, là cuốn bách khoa toàn thư; lớn lên, mẹ là lời dạy dỗ, chỉ bảo. Có làm cha mẹ, ta mới hiểu sâu sắc sự lớn lao của tình mẹ. Vấn đề là chúng ta có thể làm gì để báo đáp mẹ?

Chúng ta có thể làm đôi kính giúp mẹ nhìn tỏ xung quanh; có thể làm gậy chống cho mẹ đi vững; có thể thành cánh tay mẹ nối dài, đem tình yêu của mẹ truyền cho thế hệ sau.

Cỗ xe thời gian

Nếu thời đại như một cỗ xe ngựa thì chúng ta là những người ngồi trên xe. Một mặt chúng ta điều khiển xe chạy, một mặt xe chở chúng ta đi. Thời đại nhờ sáng tạo của chúng ta mà thay đổi, chúng ta cũng nhờ theo thời đại mà tiến bộ, hai việc song song nhau từng phút, từng giây. Nghĩ như thế, chúng ta không tranh thủ nắm lấy thời gian sao?

Nhà thơ thiên bẩm

Chúng ta thường nói: "Nhà thơ là thiên bẩm", thật ra có thể nói "Mỗi người là một nhà thơ thiên bẩm". Trong cuộc sống hằng ngày, có nhiều sự việc khơi nguồn thi hứng trong ta nhưng chỉ tại ta không cách nào viết ra mà thôi! Vì thế mà Browning* đã nói về cảm hứng sáng tác của nhà thơ: "Bạn thấy trong đầu ngân lên âm điệu, người khác chỉ có thể cảm nhận, còn bạn có thể nói ra."

Nhưng nói đi phải nói lại, nếu còn giữ được cảm hứng thơ trong cuộc sống, dù không viết ra thì cũng chẳng phải là đã đủ sao?

* Robert Browning (1812 - 1889), nhà thơ Anh, độc đáo với thể loại kịch độc thoại.

Cho hạnh phúc hơn nhận

Nhà tâm lý học nổi tiếng người Đức là Erich Fromm* trong cuốn "Nghệ thuật yêu" có câu: "Tình yêu non nớt theo nguyên tắc 'vì ta được người yêu nên yêu lại'. Tình yêu hoàn hảo theo nguyên tắc 'vì ta yêu người nên được người yêu lại'." Nghe qua tưởng không khác nhau, kỳ thực khác biệt rất lớn.

Chúng ta thường muốn người khác mang lại cho ta mà không nghĩ mình mang lại cho người khác nhiều hay ít. Hạnh phúc thật sự không hẳn là nhờ hơn người khác, vì thế đạo Cơ đốc có câu: "Cho hạnh phúc hơn nhận."

* Erich Fromm(1900 - 1980), sinh ra ở Đức, năm 1934 di cư sang Mỹ, gắn phần tâm học với các vấn đề xã hội và văn hoá.

Rèn luyện bằng nghệ thuật

Nhiều học sinh của tôi khi mới học vẽ đều có chung cảm giác: cho dù nét vẽ còn lâu mới điêu luyện nhưng đã thấy cuộc sống rất phong phú. Bốn mùa thay đổi, cây cỏ xanh tươi hay tàn úa – mọi vẻ đẹp của màu sắc, hình thái mà trước đây không chú ý, nay đều thấy rung động. Rèn luyện bằng nghệ thuật là một biện pháp hay làm cho cuộc sống đẹp.

Vận mệnh cộng đồng

Một nhà du hành vũ trụ Mỹ lúc lên mặt trăng, từ xa nhìn thấy trái đất đã cảm thán: "Chúng ta cùng sống trên một hành tinh, vì sao lại chiến tranh nhiều như vậy?"

Động vật thương yêu nhau chính là để bảo vệ vận mệnh cộng đồng. Vì chúng ta sống cùng một nhà, có khi cùng một khu vực nên thương yêu nhau. Mở rộng ra là đến cùng một hành tinh, cùng một vũ trụ.

Rung cảm thời đại

Chúng ta thường nói: "Nghệ sĩ lớn là người vượt thời đại", song cũng có thể nói: "Nghệ sĩ lớn là người có rung cảm lớn về thời đại".

Bất kỳ tác phẩm nào thuộc bất kỳ trường phái nào đều là sản phẩm của thời đại; bất kể nghệ sĩ nào, dù tiên tiến đến đâu đều sống trong thời đại của mình. Sự vĩ đại của họ chính ở chỗ, khi người khác chưa cảm nhận được thì họ đã biểu đạt được.

Thời gian cuộn chảy

Từ thời đại này nhìn nhân loại của mấy chục nghìn năm trước, ta sẽ thấy họ cực mông muội. Nhưng thử nghĩ, người mấy chục nghìn năm sau nhìn chúng ta, họ cũng chẳng thấy thế sao?

Trong dòng thời gian cuộn cuộn chảy, trong biển tri thức vô bờ, những gì chúng ta có không nhiều. May mắn là chúng ta có một vị trí lịch sử quan trọng, chúng ta nắm trong tay tri thức của loài người hàng ngàn năm trước giao cho để chúng ta làm giàu thêm và giao lại đời sau. Vì vậy, bất kể loài người trong tương lai tiến bộ thế nào, không có chúng ta, họ không thể thành công.

Thơ

Trong lịch sử văn học Trung Quốc, thơ chiếm vị trí cực quan trọng. Ngoài để ngâm vịnh cảnh vật, tâm hồn, thơ còn để đả kích triều chính, vì thế Khổng Tử nói: "Đọc Kinh Thi có thể cảm phát ý chí, có thể xem xét điều hay dở, có thể hoà hợp, có thể oán trách; gần thì giúp cha, xa thì giúp vua." (Thi khả dĩ hứng, khả dĩ quan, khả dĩ quần, khả dĩ oán, nhĩ chi sự phụ, viễn chi sự quân)

Thơ là cô đọng, ẩn chứa nhưng thơ cũng phân chia "hiện" và "ẩn", "cảnh giới lớn" và "cảnh giới nhỏ", "phái điền viên" và "phái quan ải". Tóm lại, thơ có thể biểu đạt rất nhiều, gồm cái nhìn thấy và cái nhìn không thấy. Vì thế nhà thơ đời Tống là Mai Thánh Du nói về thơ: "Thuật cảnh khó vẽ thành hiện trước mắt; chứa ý bất tận ở ngoài lời."

Chọn sách

Hạ Cái Tôn* trong cuốn "Mười hai ngọn đèn cho bạn trẻ" viết: "Đọc một cuốn sách tồi chính là mất thời gian và tâm trí để đọc một cuốn sách tốt." Không thể đọc hết sách trên đời, vì thế chúng ta phải lựa chọn. Không chỉ chọn sách có giá trị, mà cần hơn là chọn sách phù hợp với trình độ mình, bởi sách có giá trị học thuật không nhất thiết có giá trị với mọi độc giả, ví như sách triết học nói chung không giúp gì cho học sinh tiểu học.

Vì thế tôi muốn nói: " Nên chọn sách mà đọc, chọn sách có giá trị *cho bạn*."

* Hạ Cái Tôn (1886 - 1946), nhà văn, năm 1936 được bầu làm Chủ tịch Hiệp hội Văn nghệ Trung Quốc.

Nghệ thuật ẩn giấu

Tục ngữ Trung Quốc nói: "Kim Cương trợn mắt không bằng Bồ Tát rủ mày", nghệ thuật cũng như thế, mềm mại hơn khô cứng, ẩn hơn hiện, hàm súc hơn bộc lộ.

Vì thế mà trong thiên học có "thiên ngữ", hội họa chú trọng "không linh", thơ văn trọng uẩn súc. Người phương Tây cũng nói: "Bí quyết lớn nhất của nghệ thuật là nghệ thuật ẩn giấu."

Trách nhiệm với cuộc sống

Thỉnh thoảng thấy trên báo tin một ông già đăng ký đi học, có thể chúng ta nghĩ: Họ học thì dùng được mấy năm?

Thật ra không ai biết được mình sẽ sống bao lâu nhưng giả sử trời bắt chúng ta ngay ngày mai rời bỏ thế giới này, chúng ta vẫn nên sống nỗ lực, bởi ý nghĩa của cuộc đời là: Chỉ cần chúng ta sống một ngày thì cũng phải có trách nhiệm với đời mình ngày hôm đó.

Đột biến và lột xác

Nghệ thuật của Picasso trải rất nhiều phong cách. Xem tranh của ông, nhiều người nói không hiểu nhưng nếu xem các tác phẩm thời kỳ đầu sẽ thấy kỹ thuật tả thực của ông cực điêu luyện, chỉ sau này mới thay đổi phong cách.

Như thế có thể thấy: Một tiến bộ mới không phải là sự đánh đổ truyền thống mà là thấu hiểu truyền thống; không phải là "lật ngược" ở bề ngoài mà là lột xác bên trong.

Một hạt cát, một thế giới

Trong cuộc sống thường ngày, chúng ta có thể nhận thấy, khi tâm hồn thư thái, dường như mọi sự vật đều trở nên đẹp hơn; khi tâm hồn yên tĩnh, mọi sự kiện bình thường đều có thể tạo cảm hứng. Vì thế Wordsworth* nói: "Thơ bắt đầu từ sự tĩnh lặng", còn Blake** thì nói: "Từ một hạt cát có thể thấy thế giới, từ một bông hoa có thể thấy thiên đường."

Nếu như chúng ta giữ được một tâm hồn yên tĩnh, cuộc sống sẽ phong phú và đầy ý vị.

* William Wordsworth (1770 - 1850), nhà thơ lãng mạn Anh, tạo ra trường phái thơ cổ điển mới.

** William Blake (1757 - 1827), nhà thơ, họa sĩ người Anh, các tác phẩm thơ và họa của ông đều lấy cảm hứng từ các câu chuyện thần thoại.

Một

Trang phục luôn thay đổi, giày từ mồm nhọn đổi sang mồm tròn, rồi tròn lại thành nhọn; cổ áo từ to thành bé, rồi bé lại thành to. Cứ mỗi khi có một mới, chúng ta lại thấy một cũ xấu xí; nhưng ba mươi năm sau một cũ quay lại, ta lại thấy nó đẹp.

Thẩm mỹ của chúng ta thường chạy theo mọi người, cái gọi là "thời thượng" thật là một trở ngại để thưởng thức cái đẹp. Chỉ khi vượt bỏ được sự mù quáng, ta mới có thể chạm tới vẻ đẹp thuần khiết.

Hoa trái mưa gió

Phần lớn họa sĩ vẽ hoa cỏ không thích những vườn có quá nhiều loài hoa, nó tuy muôn hồng ngàn tía nhưng lại thiếu vẻ đẹp rần rỏi và hàm súc. Lá hơi bị côn trùng gặm, hoa có vài cánh giập, cành cô độc vươn ra từ đám lá um tùm – đó mới là thứ họa sĩ đặc biệt yêu thích.

"Sức lực" là một phần của cái đẹp, cuộc sống này cũng là biểu hiện của sức lực. Chỉ có gian khổ vươn lên từ mặt đất, trải thấu sương gió mà lớn lên mới có thể bộc lộ vẻ đẹp tự nhiên.

Con người cũng chẳng vậy sao?

Bao giờ cùng bên cửa sổ chong đèn

Bây giờ lịch tháng in ấn rất đẹp, với những tờ lịch cũ, người ta lại có hai cách xử lý hoàn toàn khác nhau: có người cứ tới tháng mới lại bỏ tờ cũ vào thùng rác, hoặc cho trẻ con bọc vở; còn có người lại cẩn thận lật tờ lịch cũ ra sau để sau này lấy ra ngắm nhía.

Nó cũng như hai kiểu ứng xử của chúng ta với cuộc sống: có người sống vội vàng, sợ ngày hôm nay chưa qua, ngày mai đã tới; có người lại thích thưởng thức dư vị của cuộc sống, "Bao giờ cùng bên cửa sổ chong đèn. Lại nói chuyện đêm mưa ở núi Ba". Thanh niên thuộc loại người thứ nhất, người già thuộc loại người thứ hai. Còn nói sống kiểu nào là hơn thì lại phụ thuộc vào nhận thức của mỗi người.

* Câu trong bài "Dạ vũ kí Bắc" (Đêm mưa gửi phương Bắc) của nhà thơ đời Đường là Lý Thương Ẩn, nguyên văn: "Quân vấn quy kì vị quy kì. Ba sơn dạ vũ, trướng thu trì. Hà dương cộng tiến tây song chúc. Khước thoại Ba sơn dạ vũ thi" (Ông hỏi ngày về, chưa hẹn được. Mưa núi Ba, nước tràn ao thu. Bao giờ cùng chong đèn bên cửa sổ. Lại cùng nói chuyện đêm mưa ở núi Ba).

Cô động và thâm trầm

Bức tượng "Đức Mẹ thương xót Chúa"* là kiệt tác của Michelangelo**, tượng không chỉ đẹp hoàn mỹ mà có sức truyền cảm thâm trầm mạnh mẽ. Lúc sáng tạo bức tượng, Michelangelo không để khuôn mặt Đức Mẹ có biểu hiện quá mãnh liệt, không chau mày, không khóc lóc, chỉ có sự im lặng, đau đớn như bóp nghẹt trái tim.

Cùng một triết lý như vậy, trong biểu đạt văn học nghệ thuật, quá loè loẹt kỳ dị sẽ không hiệu quả, chỉ cô động mới thâm trầm, chỉ thâm trầm mới rung động tận đáy tâm hồn.

* Tượng Pietà ở Vatican, được Michelangelo tạc từ năm 1497 đến 1500.

** Michelangelo (1475 - 1564), họa sĩ, nhà điêu khắc, kiến trúc sư, nhà thơ thiên tài người Ý, có ảnh hưởng lớn đến nghệ thuật châu Âu thời Phục Hưng.

Tò mò

Chúng ta thường nói trẻ con hay tò mò, thật ra người lớn ai không tò mò?

Vì muốn biết cây đa chú Cuội thần bí, con người đã đặt chân lên mặt trăng; vì muốn thám hiểm thế giới khác, Columbus* đã tìm ra lục địa mới. Tò mò gắn liền với cuộc sống, tăng dần theo thời gian, làm con người thêm hy vọng, càng muốn khám phá con đường trước mặt. Vì thế bất kể chúng ta bao nhiêu tuổi, chỉ cần giữ được lòng ham hiểu biết mãnh liệt thì đáng gọi là thanh niên!

* Christopher Colombus, tiếng Ý là Cristoforo Colombo (1451 - 1506), nhà thám hiểm tìm ra châu Mỹ.

Có chí khí là được

Chúng ta khi đọc sách thường hay tưởng tượng về tác giả nhưng gặp tác giả rồi lại dễ thất vọng vì thấy bề ngoài họ không có gì đặc biệt, cuộc sống cũng rất bình thường. Kỳ thực, chỉ có loại bỏ thói mù quáng sùng bái tác giả mới tạo cho ta lòng tự tin và khả năng tiếp thu một cách khách quan, mới có thể vượt qua tác giả. Chính vì lẽ đó mà Nhan Uyên* nói: "Thuấn** là người nào? Ta là người nào? Ai có chí khí là được" (Thuấn hà nhân giả, dư hà nhân giả, hữu vi giả diệc nhược thị).

* Nhan Uyên: học trò Khổng Tử. Câu trên lấy trong sách của Mạnh Tử

** Thuấn: vị vua hiền của Trung Quốc thời cổ đại.

Tinh giản

Trong các cuộc thi biện luận ở trường học, mỗi người lên bục chỉ được thời gian có hạn, dài hơn hay ngắn hơn đều bị trừ điểm. Việc đó trước là để tránh kéo dài thời gian, sau là để người ta chỉ nói điều cốt yếu, bởi một câu đã đủ để bác bỏ người khác thì cần gì lời lẽ lê lê thê, vô vị?

Cũng như vậy, viết văn hay phát biểu khai mạc, chúng ta nên tránh rườm rà, vừa làm mất việc người khác, vừa lãng phí cuộc sống của mình.

Có ta tự tại

Hoạ sĩ lớn đời Minh là Thạch Đào Tăng có câu: "Bút không bút, mực không mực, có ta tự tại" làm nhiều người hiểu lầm, cho là bút mực không cần thiết, chỉ có phong cách cá nhân mới quan trọng. Kỳ thực câu của Thạch Đào Tăng chỉ việc tu luyện bút mực nên đạt cảnh giới cao.

Nghệ thuật cố nhiên biểu hiện tâm hồn tác giả nhưng kỹ thuật biểu hiện cũng đòi hỏi phải rèn luyện trong thời gian dài; chỉ khi kỹ thuật thành thục, chúng ta mới có thể phóng khoáng mà không đánh mất quy củ, mới có thể không bị trói buộc trong biểu đạt ý nghĩ.

Làm sạch

Một người bạn tôi biết cách giữ hoa cắm trong bình tươi lâu, tôi hỏi bí quyết, anh đáp rất đơn giản, chỉ cần ngày ngày thay nước và cắt đi một mẩu cuống nhỏ là được. Cuống hoa ngâm trong nước rất dễ bị thối, không hút được nước, vì thế hoa nhanh tàn.

Việc đó làm tôi nhận ra một điều, nếu cuộc sống quanh ta như một bình hoa, chúng ta là cành hoa thì chỉ có không ngừng làm sạch xung quanh, hằng ngày tự xem xét mình, loại trừ điểm kém cỏi của bản thân mới có thể hấp thu tinh hoa, giữ được tinh thần sáng suốt.

Biết sự vật

Người phương Tây nói: "Đã là chân lý thì đừng hỏi ai nói." Khổng Tử cũng từng nói: "Quân tử không vì lời mà cử người, không vì người mà bỏ lời" (Quân tử bất dĩ ngôn cử nhân, bất dĩ nhân phế ngôn). Từ những sự vật bình thường, chúng ta có thể nhận được những bài học sâu sắc; từ những lời nói của người bình thường, chúng ta cũng có thể phát hiện những ý tứ đầy trí tuệ.

Vì thế sách "Đại học"* nói: "Biết sự vật mới hiểu sâu xa" (Trí tri tại cách vật). Liễu Tông Nguyên** trong "Truyện Quách Đà trồng cây" cũng nói: "Thuật chăm người cũng như chăm cây". Hiểu được điều đó, chúng ta sẽ nhận ra, mỗi sự việc, mỗi con người trên đời này đều là đối tượng để ta học tập.

* Sách "Đại học" do Tăng Tử, học trò Khổng Tử biên soạn trên cơ sở diễn giải lời Khổng Tử truyền lại.

** Liễu Tông Nguyên (773 - 819), nhà thơ, nhà văn đời Đường, nổi tiếng tài hoa.

Như nước

Tính cách con người giống như nước chảy, nước càng nông càng chảy xiết; càng sâu càng phẳng lặng; có lúc mặt nước dậy sóng nhưng trong lòng yên tĩnh; có lúc mặt nước phẳng lặng nhưng lại có xoáy ngầm. Nước khi là sông cuộn cuộn chảy, khi là suối trong róc rách; khi thêm mưa thành lũ, khi đón trăm sông đổ về...

Nước sâu mà không có xoáy ngầm, rộng lớn mà không gây lũ lụt, dung nạp trăm sông mà không nổi sóng thất thường, thật hiếm khi được như thế.

Lợi và hại

Lúc ô tô mới được phát minh, có người đã sung sướng vẽ ra cảnh tượng: "Từ nay về sau, chúng ta sẽ không phải nghe tiếng hí ồn ào, ngửi mùi phân và mùi hôi của ngựa; không khí sẽ trong lành, phụ nữ có thể mặc váy áo trắng mà không sợ đuôi ngựa bắn thiu phết vào."

Nhưng ngày nay hoá ra không phải vậy, trên đường ô tô chen chúc, còi bóp inh ỏi, khói xăng phun mù mịt làm người ta phát ho phát hen, ô nhiễm khí thải đe dọa nghiêm trọng đến cuộc sống con người.

Thế mới biết, việc đời không như chúng ta dự liệu, hễ việc gì tốt cũng thường kèm theo mặt hại, chỉ có điều vì mãi hưởng lợi mà chúng ta không để ý đến thôi.

Yên tĩnh

Chúng ta hay dùng tính từ "yên tĩnh", nghĩa hẹp của nó là không có tiếng động, còn nghĩa rộng là tâm hồn bình yên trong khung cảnh yên bình .

Vì thế giai điệu nhạc hài hoà làm ta cảm thấy êm dịu, tiếng chim hót trong rừng sâu làm ta bay bổng, mùi hương thanh tao làm ta lâng lâng..., đều là yên tĩnh.

Gió, mây, sông, núi

Mười lăm tuổi là gió, hai mươi tuổi là mây, hai lăm tuổi là sông, ba mươi tuổi là núi.

Thơ là gió, tản văn là mây, tiểu thuyết là sông, luận văn là núi.

Gió có thể cảm mà không thể thấy, mây có thể thấy mà không thể chạm, sông có thể chạm mà không thể giữ, chỉ có núi là hiển hiện, vững chắc. Mây là khuôn mặt của gió, sông là nhờ mây ngưng kết, núi là quê hương của sông. Không có gió, mây không thể phiêu du; không có mây, mưa không thể lại rơi xuống; không có nước, núi sẽ khô vàng.

Cắm hoa

Người biết cắm hoa chỉ cần đôi cành khô,
mấy đoá hoa tạp, bát cắm bằng gốm thô, sắp
cùng nhau là đã thành vẻ đẹp u nhã thoát tục,

Người biết sống, chỉ cần ấm trà thô,
giường trúc ghé mây, cửa ghép nhà hẹp là có
thể tạo nên cuộc sống an nhàn thư thái, vừa
lòng với chính mình.

Quán cà phê

Trong thành phố sầm uất, chúng ta vẫn
thấy những quán cà phê yên tĩnh. Quán
thường có ánh đèn dịu dịu, âm nhạc hài hoà,
khi bước vào trong, tiếng xe cộ ồn ào lập tức
bị chặn lại bởi lớp cửa kính dày. Khi đó,
chúng ta có thể ngả người trên chiếc ghế
rộng, vừa nhấp đồ uống vừa thưởng thức âm
nhạc, cảm giác thật thoải mái. Nhưng khi tới
giờ làm việc, đẩy cửa kính, đón chúng ta lại
là một thế giới hỗn tạp.

Yên tĩnh trong thế giới hiện đại là như
thế, không phải là trốn vào rừng, rời xa mọi
người mà là trong không gian quay cuồng
huyên náo, chúng ta tìm chút yên tĩnh.

Lớn lao và nhỏ bé

Tôi có người bạn rất thích leo núi, dường như ngọn núi nổi tiếng nào trong nước anh cũng đã leo lên. Tôi hỏi lúc lên núi có cảm giác gì, anh nói: Vừa vui, vừa buồn. Vui vì cảm giác mình thật lớn lao, lại buồn vì cảm giác mình thật nhỏ bé. Vượt qua bao gian khổ, lúc lên tới đỉnh rồi, muôn vật đều dưới chân, cảm giác "Ngất ngư đỉnh cao nhất, bầy núi ở dưới chân" thật không gì sung sướng bằng. Nhưng nhìn lên thấy trời lồng lộng, nhìn xuống thấy đất mênh mang, cảm giác mình vô nghĩa trong vũ trụ này, nên có nỗi buồn "Gửi kiếp phù du trong trời đất, chỉ như giọt nước giữa biển khơi."

Lịch sử có nhiều nhân vật vĩ đại, sự nghiệp càng lớn lao lại càng khiêm nhường, học vấn càng uyên thâm lại càng thấy thiếu kiến thức, họ cũng chẳng giống như người leo núi kia sao?

Hưởng thụ để sống và sống để hưởng thụ

Có người hưởng thụ để sống và có người sống để hưởng thụ, nghe qua thì tưởng giống nhau nhưng thực ra khác nhau cơ bản.

Hưởng thụ để sống coi trọng tinh thần, sống để hưởng thụ coi trọng vật chất. Người hiểu biết thường vui, được quá nửa điều mong ước đã có thể vừa ý, bởi "hưởng thụ" do cuộc sống đem lại, có cuộc sống là sẽ có hưởng thụ. Người xem "cuộc sống" là do sự hưởng thụ tạo thành, một khi không có hưởng thụ sẽ mất ý chí sống. Cũng vì lầm lẫn giữa hai điều trên nên có người đã mất cả cuộc đời "hưởng thụ để sống".

Xuân xanh không lưu tuổi trẻ

Khi nhỏ, chúng ta có rất ít cảm giác về thời gian; nhưng càng lớn, thời gian đối với chúng ta càng có giá. Nhất là mỗi khi tết đến, ta lại có cảm giác thời gian không đợi người, xuân xanh không lưu tuổi trẻ.

Thời gian như tiền, càng biết dùng càng thấy quý; càng nghèo càng thấy rõ giá trị. Vấn đề là khi có thời gian chúng ta lại không biết dùng thế nào nên thoái mái phung phí, đến khi thực sự cần lại không còn bao nhiêu.

Nếp nhăn trong tim

Theo tuổi tác, mỗi người đều sinh nếp nhăn, chỉ có điều ở vị trí khác nhau mà thôi! Có người vui buồn yêu ghét đều lộ ra nên mặt dễ sinh nếp nhăn; có người giỏi nén tình cảm, vẻ mặt không thay đổi bao nhiêu, kết quả là khí uất chồng chất tạo thành nếp nhăn trong tim.

Nếp nhăn trên mặt dễ làm người ta già, nếp nhăn trong tim dễ làm người ta sinh bệnh. So sánh với nhau thì nếp nhăn trên mặt hợp với đạo dưỡng sinh hơn.

Hoa nhân tạo

Ngày nọ, tôi mua một đoá hoa nhân tạo màu sắc rực rỡ, lá xoắn nhẹ, cành mềm mại và để trên bàn viết, nhờ thế cái bàn đơn điệu trở nên sống động thêm vài phần. Nhưng chẳng lâu sau, đoá hoa ấy không còn làm tôi chú ý nữa bởi nó thiếu hẳn cảm xúc so với hoa thật.

"Hoa nhân tạo! Mi không cần tưới nước, không cần tỉa lá mà cánh vẫn tươi mới, so với hoa trồng mi thật hoàn hảo. Nhưng có lẽ vì mi không cần chăm sóc nên làm ta ít tình cảm; mi không cần xén tỉa nên làm ta thiếu linh hoạt; mi không tàn nên vẻ đẹp của mi làm ta thiếu trân trọng. Với hoa, với người đều như vậy thôi!"

Tấm vé cảm hứng

Cảm hứng như một tấm vé vào cửa, cảm nó đến đúng giờ, ta có thể bước vào phòng hoà nhạc lớn, nghe những bản giao hưởng đẹp, xem một vở kịch tình tế hoặc cũng có thể đến một cuộc triển lãm chất lượng cao.

Thế nhưng nếu cảm nó đến muộn, ta chỉ có thể thưởng thức một nửa hoặc cũng có thể không được vào cửa, hay dù vào được thì buổi biểu diễn đã kết thúc và mọi người ra về rồi.

Tỉa Thuỷ tiên

Cuối năm, nhiều người thích mua một bát Thuỷ tiên về chơi tết. Nuôi Thuỷ tiên phải biết cách tỉa củ, thuỷ tiên được tỉa, lá sẽ không mọc quá nhanh mà hoa lại ra nhiều. Còn nếu không tỉa, lá ra quá dày sẽ hấp thu hết dưỡng chất và không thể ra hoa được.

Giáo dục chẳng như vậy sao? Chúng ta thời còn đi học thường bị giáo viên trách phạt, đó chính là uốn nắn tính bùng bột để đạt tới cảnh giới cao hơn.

Con mắt nghệ thuật

Khi tàu vũ trụ của Mỹ đáp xuống mặt trăng, đã có dự đoán mặt trăng huyền bí được con người ca tụng từ hàng nghìn năm nay sẽ không còn tồn tại trong nghệ thuật. Thế nhưng đến giờ, con người đã mấy lần đặt chân lên mặt trăng mà ta vẫn ngâm "Trăng sáng đời Tần chiếu quan ải đời Hán", vẫn tưởng tượng cây đa chú Cuội, trăng khuyết trăng tròn vẫn làm ta rung động.

Thế mới hay, con mắt nghệ thuật cuối cùng vẫn cách xa thực tế; khoa học đã soi sáng, tôn giáo vẫn tồn tại; hoàn cảnh thực tế dù tốt đến đâu vẫn không thể đẹp bằng thế giới sáng tạo trong tâm hồn chúng ta.

Thẻ tre và vi phim

Cùng là sách, thời xưa người ta khắc chữ lên thẻ tre, sau này thì in lên giấy, gần đây nhất là chụp vi phim*. Người xưa nói "học đầy năm xe", năm xe thẻ tre trước kia e không chứa nổi một cuốn tiểu thuyết, năm xe sách cũng chỉ chứa nổi không quá mấy chục nghìn cuốn, còn đến năm xe vi phim thì chứa được mấy chục thư viện.

Theo bước tiến thời đại, chúng ta phải liên tục cập nhật tri thức, đâu chỉ gấp trăm, nghìn lần người xưa!

* Hiện nay phương pháp lưu trữ bằng công nghệ số đã loại bỏ lưu trữ bằng vi phim.

Tự nhiên và nhân tạo

Con người do tự nhiên sinh ra, đồng thời cũng là sinh vật có khả năng cải tạo tự nhiên nhiều nhất. Trong tình cảm con người, vừa có tình yêu thiên nhiên lại vừa có tình yêu với nghệ thuật nhân văn.

Vì thế cùng là cá, có người thích ăn gỏi, có người thích cá xào chua ngọt; cùng là tôm, có người thích ăn sống, có người thích rang cùng đậu Hà Lan; cùng ngắm cảnh, có người thích vườn hoa tía tốt, lâu đài thủy tạ, có người thích rừng nguyên sơ, mây mờ đỉnh núi.

Đồng hồ cuộc đời

Tôi nghĩ nhiều người cũng có cảm giác cứ mỗi khi đi công tác lại thấy một ngày trở nên rất dài, thậm chí gấp mấy ngày thường. Đó là những ngày có thay đổi lớn, sáng còn tại Đài Loan, tối đã ở Hàn Quốc; sáng còn trong dòng xe cộ chen chúc, tối đã nghe tiếng côn trùng ri ri, cảnh núi non sương khói choán mắt.

Một cuộc sống phong phú làm đời ta dài hơn, đồng hồ thời gian tích tắc, đồng hồ cát cuộc đời cũng tuôn chảy.

Xốc khí thế

Tôi từng đọc một bài báo kể một câu chuyện có thật: "Một phi hành đoàn chở một con hổ, khi máy bay đã cất cánh, đột nhiên con hổ xổng chuồng và đi tới gần khoang lái. Khi đó họ không còn nơi nào để ẩn nấp, chỉ còn cách trấn tĩnh, trừng mắt nhìn con hổ. Con hổ vì thế không dám tiến lên, đành quay lại lồng, phi hành đoàn bình yên vô sự."

Theo nghiên cứu của các nhà tâm lý học, động vật thường có khả năng cảm nhận rất nhạy với thái độ của loài vật khác, thấy đối phương sợ hãi thì tấn công; thấy đối phương cứng cỏi thì biết khó nên bỏ đi.

Thế mới hiểu, khi chúng ta đối mặt với kẻ địch mạnh, cho dù thực lực không đủ thì cũng phải xốc khí thế, còn ngay đến khí thế đã thua rồi thì thực lực có mạnh cũng khó dùng được.

Bút đích

Trong các cuộc thi đấu điền kinh, chúng ta thường thấy có những vận động viên khi tới gần đích bỗng tăng tốc trong tích tắc, cố vượt lên người khác. Nhưng theo nghiên cứu của các chuyên gia, người bút đích lại có tốc độ trung bình chậm hơn người chạy nhanh liên tục.

Trong cuộc sống đầy cạnh tranh này, nhiều người bỏ qua những nỗ lực thường ngày, chỉ cố chen lên phía trước, mong một bước đổi đời mà đâu biết rằng so với người khác sẽ tụt một bước dài.

Lan Báo tuế

Mùa đông năm nọ, có người bạn tặng tôi một giò lan Báo tuế. Giò lan để trên bàn viết, hương thơm lan toả khắp phòng. Nhưng chẳng lâu sau hết kỳ hoa nở, chỉ còn lá đơn điệu, tôi bèn đặt giò lan ở góc tường, sắp thành hàng với các bồn hoa khác và tưới tắm đều đặn cho chúng.

Một năm thấm thoát qua, hoa ở các bồn lần lượt nở, chỉ có giò lan Báo tuế vẫn như loài cỏ. Đến khi giò hoa dường như đã làm tôi mất hứng thì một sớm nọ nó làm tôi vừa ngạc nhiên, vừa mừng: một mùi hương ngào ngạt lan tỏa tưởng như lấy tay vốc được.

Sung sướng, tôi đặt giò lan lên bàn, nói với nó: "Này người tài không gặp thời! Chỉ cần người giữ vững tiết tháo, âm thầm trau dồi thì sẽ không bị chôn vùi."

Cây lan Báo tuế như cười với tôi: "Này người cầu tài như khát! Với ai tài nhiều phô ít, chỉ cần người giữ tin tưởng, một ngày kia họ nhất định sẽ đắc dụng."

Toàn sen trước mắt

Tôi hỏi một hoạ sĩ chuyên vẽ sen rất đẹp rằng làm thế nào để vẽ sen đẹp. Ông ta đáp: "Vẽ sen không nhất thiết phải suốt ngày đứng bên đầm vẽ mẫu mà nên ngồi bên đầm thưởng thức, ngắm sen trong gió, sen trong mưa, sen tươi mùa xuân, sen tốt mùa hạ, sen úa mùa thu, sen tàn mùa đông. Mãi rồi anh không biết ai là anh, ai là sen, cả hai hoà hợp. Trái giấy ra, tự nhiên trước mắt chỉ toàn sen, bốn mùa sương khói cùng hiện lên, lúc đó sợ gì vẽ sen không sống động?"

Có thể ở

Hoạ sĩ Trương Đại Thiên* có một phòng vẽ ở Carmel, bang California, gọi là "Có thể ở" (Khả dĩ cư). Ba chữ đó lấy trong lý luận hội hoạ Trung Quốc: "Tranh có thể ngắm, có thể du lãm, có thể ở" (Hoạ khả dĩ quan, khả dĩ du, khả dĩ cư). Ý tứ của lý luận đó là: khi mới nhìn một bức tranh, ta chỉ có thể ngắm nghĩa nó một cách khách quan; sau đó ta "đi vào" bức tranh, có thể du lãm khắp nơi trong đó; còn đến khi ta đã hoàn toàn hoà nhập vào tranh thì thậm chí ta có thể ở luôn trong đó.

Đứng trước một bức tranh đẹp, nếu chúng ta từ "có thể ngắm", sau đó đến "có thể du lãm" và cuối cùng là "có thể ở" thì trình độ thưởng thức đã cực cao.

* Trương Đại Thiên (1899 - 1983), tên thật là Chính Quyền, di tu lấy pháp danh là Đại Thiên, sở trường vẽ cảnh sông núi, hoa cỏ, cuối đời kết bạn với Picasso, cả hai người đều phục nhau. Trương được xưng tụng là "Picasso phương Đông"

Không linh

Nói đến hội họa Trung Quốc, nhiều người sẽ nghĩ tới "không linh" (khoảng trống không vẽ mà gợi cảm xúc), cho là cứ "không" thì tất sẽ "linh" và "linh" tức là "không". Điều đó không đúng. Bởi vì "không" nhất định phải dựa vào thực thể mới "linh". Ví như trên tờ giấy trắng vẽ một con thuyền, khoảng trống sẽ biến thành nước; vẽ vài đỉnh núi, khoảng trống phía dưới sẽ biến thành mây. Nếu không có con thuyền, ngọn núi, sẽ không thể có nước và mây.

Cùng triết lý như vậy, khi chúng ta theo đuổi những điều trừu tượng, tất phải bắt đầu từ những việc cụ thể. Không thể đắm đuối với một lý tưởng trống rỗng mà không đặt ra kế hoạch hợp lý.

Nay đúng, xưa sai

Thường nghe mấy bạn đồng nghiệp nói, nhìn lại tác phẩm trước kia của mình thấy thật buồn cười, giá trước kia đã vẽ được như bây giờ thì hay biết bao. Thế nhưng chỉ vài năm sau họ lại nói hết như vậy, dường như hôm nay luôn đúng còn trước kia luôn sai. Họ đâu nghĩ, nếu không trải qua một giai đoạn, làm sao họ đạt đến trình độ ngày hôm nay?

Tất nhiên chúng ta có thể nói "thấy nay đúng mà xưa sai" nhưng không thể phủ nhận ngày hôm qua. Chúng ta cũng có thể nói Michelangelo, Đồng Nguyên*, Vương Duy**, Lý Bạch*** không còn hợp thời đại nhưng không thể phủ nhận giá trị của người đi trước. Chưa hiểu truyền thống mà chỉ muốn đánh đổ nó, nhất định sẽ thất bại.

* Đồng Nguyên (? - 962) họa sĩ đời Ngũ Đại, giỏi vẽ tranh sơn thủy bằng màu nhạt.

** Vương Duy (701 - 761), nhà thơ, họa sĩ đời Đường, được người đời sau khen "trong thơ có họa, trong họa có thơ".

*** Lý Bạch (701 - 762), nhà thơ kiệt xuất đời Đường, nổi tiếng với phong cách phóng khoáng.

Ngựa một góc, hạ nửa bên

Trong lịch sử hội họa có thuật ngữ "Ngựa một góc, hạ nửa bên". Ngựa một góc là vẽ ngựa ở xa, hạ nửa bên là vẽ phong cảnh mùa hè ở một nửa tranh. Hoạ sĩ Tầm Xá thời cận đại cũng thường vẽ theo lối này, nó giống như muốn nói rồi lại thôi. Người đời bình tranh ông là "thừa núi thiếu sông" nhưng cũng lại thấy nó thêm phần thú vị.

Nghệ thuật không như khoa học, nhiều sự vật nói rõ lại không bằng điểm qua để người xem lưu tâm, tự mình tưởng tượng. Vì thế mà Trương Ngạn Viễn nói: "Vẽ vượt khỏi hình dáng bên ngoài, việc đó người tầm thường không hiểu được."

Cà phê và sữa

Tôi từng đọc một nghiên cứu y học, người ta chia hai mươi người thành hai nhóm, một nhóm cho uống cà phê trước khi đi ngủ, một nhóm cho uống sữa nhưng lại bí mật bỏ vào trong sữa một lượng caffeine lớn gấp nhiều lần so với nhóm kia. Kết quả, phần lớn nhóm uống cà phê không ngủ được, còn nhóm uống sữa thì thiếp đi rất nhanh.

Như thế mới thấy, phần nhiều biểu hiện thất thường của chúng ta là do nguyên nhân tâm lý. Càng sợ điều gì thì điều đó càng dễ xảy ra, người trước khi đi ngủ mà sợ mất ngủ thì dám chắc là mất ngủ!

Được điều tốt thì hết sức giữ

Theo nghiên cứu của các nhà tâm lý, đọc sách buổi tối hiệu quả hơn buổi sáng. Nguyên nhân là: buổi sáng tuy tinh thần sáng khoái, đọc sách dễ vào nhưng lại bị nhiều việc trong ngày làm nhiều nên có khi chỉ đến trưa là quên quá nửa. Còn đọc sách trước khi đi ngủ tuy khó vào nhưng lại không bị phân tán vào việc khác nên nhớ dễ.

Cũng như thế, khi chúng ta khó khăn mới đạt được điều gì thì nên giữ gìn thận trọng. Điều này, sách "Trung dung"* cũng viết: "Được một điều tốt thì nên hết sức giữ gìn mà chớ đánh mất" (Đắc nhất thiện, tắc quyền quyền phục ưng, nhi phát thất chi)!

* Sách do Tử Tư, cháu đích tôn của Khổng Tử soạn.

Học nói

Một nhà tâm lý học trẻ em nói với tôi, trẻ em ngày nay dường như học nói chậm hơn so với thời trước, chủ yếu do cha mẹ đi làm nên gửi con ở nhà trẻ, con thiếu cơ hội học tập; hoặc do cha mẹ để con cho ông bà trông, ông bà nói quá nhiều mà lại khó hiểu nên con không dễ học theo.

Nguyên tắc giáo dục là thế này: chúng ta không thể dạy quá ít, trẻ em không có gì để học; lại càng không thể dạy quá nhiều làm rối tư duy của trẻ. Chỉ có thể dạy thích hợp, đủ là dừng lại, không nhồi nhét mới đạt hiệu quả cao.

Tóc

Khi chúng ta chải đầu, thấy tóc rụng thì thường sợ chẳng mấy chốc thành hói nhưng mãi tóc vẫn nhiều như vậy – đó là bởi ta dễ thấy tóc rụng mà không dễ thấy tóc mọc.

Cũng như vậy, với nhiều sự vật, chúng ta thường chỉ để ý đến hiện tượng rõ ràng mà bỏ quên gốc rễ sâu xa của nó.

Bắn cung

Tôi từng tới thăm một tay cung rất giỏi, hỏi anh ta học bắn cung như thế nào. Anh ta kể, lúc đầu thì dù cố giữ tư thế và động tác kéo dây cung cho chuẩn mà bắn vẫn không chính xác. Thêm một bước nữa, đã học được cách ngắm bia nhưng bắn vẫn không dễ trúng. Mãi sau này khi tư thế, động tác kéo dây cung và ngắm bắn đều không cần phải suy nghĩ, chỉ còn lại trái tim đối diện với bia bắn thì bia dường như to ra, bắn trăm phát trăm trúng.

Vì thế tôi rút ra kết luận: bắn cung cũng như mọi nghệ thuật khác, khi còn suy nghĩ về kỹ xảo thì đó chỉ là kỹ xảo thông thường; chỉ khi kỹ xảo trở thành một linh cảm thì mới có thể gọi là tuyệt kỹ.

Thay đổi

Chúng ta rất khó nhìn thấy kim ngân đồng hồ chuyển động, thế nhưng mỗi ngày nó vẫn quay hai vòng. Chúng ta cũng rất khó nhìn thấy cái cây lớn lên nhưng nó vẫn đâm chồi những ngày xuân, tàn lá những ngày thu. Và khi nhìn một người, chúng ta khó thấy bề ngoài thay đổi nhưng trẻ con ngày một cao lên, còn thanh niên cũng dần hằn nếp nhăn.

Chớp mắt, thời gian vụt mất, vạn vật thay đổi từng giây, người cũng từng phút từng phút già đi, chỉ là ta không cảm thấy được điều đó mà thôi!

Học theo mức vừa

Theo kinh nghiệm dạy học của tôi, có lúc cho xem tranh của các danh họa, học sinh lại không học hỏi được nhiều bằng cho xem tranh của học sinh lớp trên. Bởi trình độ của các danh họa quá cao, học sinh không biết cách gì học theo; còn với tác phẩm chỉ có trình độ nhỉnh hơn thì họ dễ so sánh, tham khảo, rút ra điều bổ ích cho mình. Vì thế nói về triết lý dạy học, chúng ta dĩ nhiên vẫn có thể nói như người xưa: "Học theo mức cao, chỉ được mức vừa; học theo mức vừa, chỉ được mức thấp"(Thủ pháp hồ thượng, cận đắc hồ trung; thủ pháp hồ trung, cận đắc hồ hạ); nhưng nói về quá trình học hỏi thì lại nên là: "Đang ở mức thấp, học theo mức vừa; đang ở mức vừa, học theo mức cao".

Tranh luận và luận đoán

Kinh Thánh của đạo Cơ đốc có câu: "Chớ luận đoán người để tránh bị người luận đoán", có người hiểu lầm tranh luận là luận đoán nên trước việc gì cũng tránh bày tỏ ý kiến. Họ đâu biết rằng ý tứ của luận đoán là võ đoán, công kích chứ không phải là phân tích bằng lý trí, tranh luận công khai.

Tranh luận là phương pháp quan trọng làm nâng cao văn hoá nhân loại, nhờ nó mà mỗi người đưa ra được ý kiến của mình và cũng tiếp thu được ý kiến của người khác. Vì thế, nếu là tranh luận thì nên: "Tranh luận khách quan để được tiếp thu tranh luận của người khác."

Cây Tay tiên

Trước kia tôi mua một cây Tay tiên*, trên ngọn đã có nụ, vì mong hoa sớm nở nên tôi rất chăm tưới tắm cho cây. Thế nhưng một tháng trôi qua, hoa vẫn không nở, nụ thì tàn tạ. Tôi nhìn cây mà thương xót, song vẫn hy vọng cây có ngày nở hoa nên lại ra sức tưới tắm. Đến một ngày cây đột nhiên gục xuống, tôi mới nhận ra rễ của nó đã thối và chết từ trước đó rất lâu, mà làm rễ thối chính là vì tôi tưới tắm quá nhiều.

Có những việc chúng ta mong sớm thành công nên thường dốc sức quá đáng mà không nhận ra sự phản tác dụng, đến khi nhận ra thì đã muộn. Người làm cha mẹ cũng chẳng phải cảnh giác với điều đó sao?

* Cây Tay tiên (*Opuntia dillenii*), nguồn gốc từ Brazil và Argentina, cao từ 2 - 8m, hoa vàng.

Tượng thạch cao

Hồi còn là sinh viên mỹ thuật trường Đại học Sư phạm, tôi học trong một giảng đường có rất nhiều tượng thạch cao. Vì tượng không mấy khi được lau chùi nên bụi bám nhiều nhưng bụi chỉ bám dần dần nên xem ra tượng vẫn trắng. Một ngày, người lao công dùng phất trần phất qua, mọi người mới ngạc nhiên thấy tượng trắng hơn nhiều, đến khi học sinh lấy chổi cao su chùi một lượt thì nó còn trắng nữa.

Làm người cũng như thế, khi dần nhiễm thói quen xấu chúng ta không cảm thấy gì. Cho đến một ngày so lại mình với "cái tôi thật" mới thấy mình đã khác xa, mà càng so sánh, càng giạt mình!

Bí quyết dạy học

Hồi còn dạy học ở Đài Loan, một đồng nghiệp nói với tôi hai bí quyết quản sinh viên, thứ nhất là điểm danh, thứ hai là trông thi thật chặt. Điểm danh hằng ngày để sinh viên không dám trốn học; trông thi chặt để không ai dám quay cốp. Thế nhưng một đồng nghiệp khác lại nêu ra một cách dạy mà ông tâm đắc, đó là thường xuyên cho sinh viên ôn tập, sinh viên nhớ kiến thức, khi thi không cần gian lận và cũng vì giáo án của ông phong phú, hấp dẫn, sinh viên đi học không cảm thấy bị phí thì giờ nên lớp lúc nào cũng kín chỗ.

Hiệu quả của hai cách dạy giống nhau nhưng phương pháp thì khác xa.

Thần ngưng, khí tĩnh

Hồi nhỏ tôi đọc được một câu chuyện: Có người xin học bắn cung, ông thầy ban đầu dạy kéo cung, ngắm bia nhưng sau này chỉ bắt học trò ngày ngày đứng ngắm một đồng xu buộc trên khung cửa. Nhiều học trò không chịu nổi đã bỏ đi, chỉ riêng anh ta vẫn làm theo lời thầy. Sau đó, cứ một ngày, một ngày, anh ta lại cảm giác đồng xu to ra, cuối cùng đồng xu như trở thành một phần thân thể. Lúc đó thầy mới đưa anh ta cung tên, "tách" một tiếng, anh ta kinh ngạc thấy mình đã bắn tên xuyên qua đồng xu.

Câu chuyện gợi ra một ý: khi chúng ta học tập, trở ngại lớn nhất chính là tinh thần không tập trung, chỉ khi "thần ngưng, khí tĩnh" mới có thể đạt tới cảnh giới cực cao.

Âm nhạc

Một người bạn tôi cứ mỗi khi đọc sách lại bật nhạc nhưng nếu hỏi ông ta nghe nhạc gì thì sẽ được đáp là vì tập trung đọc sách nên không biết. Tôi hỏi vì sao cứ phải bật nhạc? Ông ta đáp đó là để giữ sự yên tĩnh, bởi âm nhạc sẽ lấp đi những tạp âm hỗn loạn xung quanh, khiến cho việc đọc sách tập trung hơn.

Cuộc sống chẳng thế sao? Trong xã hội huyền ảo, nếu chúng ta có một điều làm tâm hồn bình lặng thì cũng sẽ gạt bỏ được mọi phiền nhiễu xung quanh.

Không đề

Khi xem triển lãm tranh, chúng ta thường lạ là dưới một số bức tranh chỉ có chữ "Không đề". Thật ra không có gì đáng ngạc nhiên, bởi khi tranh đã hiển hiện trước mắt thì còn cần lời chỉ dẫn nào? Nếu họa sĩ vẽ tranh về mùa đông, chúng ta sẽ tự nhiên cảm nhận được điều đó; còn nếu họa sĩ vẽ không ra tranh mùa đông mà lại lấy tên tranh là "Mùa đông" thì cũng không tác dụng gì.

Cùng một triết lý như vậy, nhiều việc chúng ta làm không cần phải trình bày với người khác, thực tế sẽ tự chứng tỏ rõ ràng hơn mọi lời lẽ rườm rà.

Tự nhiên và hình thức

Loại hình và sự biến đổi của văn học và hội hoạ khá giống nhau, ví như "Kinh thi" khá tự do nhưng qua "Ly tao", "ngũ thất ngôn cổ thi", "luật thi" là đã hình thức hoá cao độ, cho đến "tân thi"* thời Dân Quốc thì dần trở lại tự do. Hội hoạ cũng phát triển như vậy, nếu chúng ta đem so tranh của các hoạ sĩ hiện đại với tác phẩm của các bộ lạc nguyên thủy sẽ thấy chúng khá giống nhau, còn lối tranh "kim bích sơn thủy" đời Đường rất hình thức.

Cả thơ và hoạ đều từ tự nhiên tới hình thức, rồi trở về tự nhiên, bởi quá tự nhiên thì thường thiếu ý sáng tạo, quá hình thức lại sa vào cứng nhắc. Nghệ thuật vốn là dùng các hình thức để miêu tả tự nhiên, vì thế có sự biến đổi giữa hai điều trên.

* Kinh thi: bộ tuyển tập dân ca do Khổng Tử (551 - 479 trước Công nguyên) biên soạn; Ly Tao: bài thơ trường thiên trong tập "Sử tử" của Khuất Nguyên (340? - 287? trước Công nguyên); Ngũ thất ngôn cổ thi: thể thơ cổ mỗi câu bảy hoặc năm chữ; Luật thi: thơ theo niêm luật chặt chẽ; Tân thi: Thể thơ ít bị niêm luật và điển tích ràng buộc, hình thành sau phong trào "Ngũ tứ" (1919) ở Trung Quốc.

Ba, sáu, chín

Tôi có người bạn chuyên vẽ theo lối tranh Trung Quốc truyền thống (quốc hoạ) được mệnh danh là "ba, sáu, chín". Có tên đó bởi bạn tôi nếu cứ dùng ba giờ để vẽ tranh thì lại dùng sáu giờ để làm thơ và dùng thêm chín giờ để ngắm nghía tác phẩm. Lý do của bạn là: dùng sáu giờ làm thơ để có thể đạt tới "ý bất tận ở ngoài lời", nếu không, vẽ được bức tranh, ngoảnh đi ngoảnh lại đã thấy nhạt. Còn như dùng chín giờ ngắm tranh là để kiểm tra kỹ lưỡng lại chính mình, sẽ hạ tranh xuống nếu không thấy có gì tiến bộ.

Tôi nghĩ chúng ta làm bất cứ việc gì mà đều có tinh thần "ba, sáu, chín" thì chắc chắn sẽ thành công.

Ngụ ngôn

Tôi từng đọc một câu chuyện ngụ ngôn, thuở sơ khai, trên thế giới chỉ có bốn loại người là nhà thơ, nhà triết học, nhà khoa học và nhà buôn. Nhà thơ thốt lên: "Thế giới này đẹp quá!" Nhà triết học thì nói: "Vì sao Thượng đế lại tạo ra thế giới này?" Nhà khoa học thì nghĩ: "Thế giới này được tạo ra như thế nào?" Nhà buôn thì cười: "Tôi hy vọng sẽ có tất cả."

Tiếp đến, nhà thơ làm một bài thơ, nhà triết học đọc thì bảo: "Rốt cuộc tôi hiểu vì sao Thượng đế sáng tạo vạn vật!" Nhà khoa học xem thì nói: "Thật là một tác phẩm có kết cấu hoàn chỉnh" Còn nhà buôn thì cao hứng: "Nếu đem thơ này đi xuất bản thì hay bao nhiêu!"

Câu chuyện mang triết lý: Một sự kiện có thể đem lại cho mỗi người một cảm giác khác nhau, mà văn hoá nhân loại cũng chẳng dựa vào những điều khác nhau đó: sáng tạo, suy ngẫm, phân tích và phổ biến để ngày càng phát triển sao?

Người trong cuộc tối

Khi chúng ta vẽ phác hoạ, thường đối diện với tượng thạch cao mấy tiếng liền mà nét bút vẫn không chính xác nhưng nếu ra ngoài vận động hoặc tán gẫu một lát, lúc về vẽ lại sẽ phát hiện ngay mình vẽ sai chỗ nào. Đó là vì khi chúng ta tiếp xúc với một sự việc quá lâu sẽ sinh chủ quan phiến diện, cũng như ta rất khó nhận ra sai lầm của người thân. Chỉ có thay đổi góc nhìn, tạo khoảng cách với đối tượng mới có thể nhận thức vấn đề nổi cộm, chính như câu ngạn ngữ: "Người trong cuộc tối, người ngoài cuộc sáng."

Động như thỏ trốn, Tĩnh như gái ngoan

Lý luận hội hoạ Trung Quốc có câu: "Chưa động bút thì nên hưng cao ý viễn, động bút rồi thì nên khí tĩnh thần ngưng". Khi làm báo, tôi thấy câu đó cũng rất đúng với phóng viên, bởi lúc phỏng vấn cần linh hoạt để không tuột tin tức nhưng khi viết lại cần bình tâm sắp xếp sự kiện để tìm ý.

Tôi nghĩ nghề nào cũng như vậy, cũng cần hành động linh hoạt và suy nghĩ điềm tĩnh. Ai làm được như câu nói dân gian: "Động như thỏ trốn, tĩnh như gái ngoan" thì sẽ thành công.

Vẽ ngoài trời

Học sinh được tôi đưa ra công viên vẽ thường bị mọi người vây quanh. Tôi để ý, trong lớp trình độ của học sinh không hơn kém nhau bao nhiêu nhưng nếu vẽ ngoài trời thì những học sinh thích thể hiện với người xem thường vẽ không tốt. Còn những học sinh không để ý người xung quanh, cứ việc mình mình làm thì vẽ không khác so với ở lớp là bao nhiêu.

Trong một xã hội giao tiếp nhộn nhịp, cố nhiên chúng ta ai cũng có phần muốn nổi trội nhưng quá vội vã thể hiện sẽ làm lỡ tiến trình. Phàm người nôn nóng thu lợi ở những chỗ vụn vặt, phần lớn không thể nên nghiệp lớn.

Hội họa Trung Quốc, hội họa phương Tây

Nếu trước kia có một nhóm họa sĩ quốc họa (vẽ theo phong cách truyền thống Trung Quốc) và Tây họa (vẽ theo phong cách phương Tây) cùng đi chơi với nhau, chúng ta sẽ dễ dàng nhận ra ai là quốc họa, ai là Tây họa. Bởi người vẽ "quốc họa" đi chơi thường thông dong nhìn bốn phía, ghi nhớ cảnh đồi gò, khe suối vào lòng rồi về nhà sắp xếp lại; người vẽ "Tây họa" thì nắm bắt hình ảnh trong từng chớp mắt rồi lấy bút vẽ ngay.

Thế nhưng giờ đây nếu họ đi cùng nhau, chúng ta sẽ không dễ nhận ra, bởi người vẽ "quốc họa" cũng dần vẽ "sống" chứ không theo lối xưa; còn người vẽ "Tây họa" cũng ngày càng đề cao cảm tính chứ không chịu làm một chiếc máy ảnh. Đại khái hai nền hội họa ngày càng giao thoa nhau, có thể thấy rõ từ điểm này.

Đẹp và nghệ thuật

Nhiều người cho rằng cứ cái gì đẹp thì là nghệ thuật, thực ra không phải vậy, bởi cái gì nghệ thuật đều đẹp nhưng cái gì đẹp chưa chắc đã là nghệ thuật. Ví như một bát hoa cắm là nghệ thuật nhưng một bông hoa riêng lẻ thì chỉ gọi là đẹp được thôi.

Nghệ thuật có một điều kiện tất yếu, đó là do con người sáng tạo lại. Những người chỉ muốn tái hiện tự nhiên mà không tình cảm, không suy ngẫm, không thể thành nghệ sĩ lớn được.

Kính giấy đen

Những người mới mổ mắt xong thường được bác sĩ phát cho một loại kính bằng giấy đen có hai lỗ nhỏ ở mắt kính. Nguyên do là: bệnh nhân nhìn ra ngoài từ hai lỗ nhỏ đó thì con ngươi không chuyển động, tốt cho vết thương hơn là che kín mắt, con ngươi sẽ liên tục chuyển động sau hai mi nhắm.

Cùng triết lý như vậy, khi lòng bất an, làm một việc gì gây hứng thú sẽ có tác dụng bình ổn tâm trí tốt hơn nhiều so với ngồi không trong phòng.

Người vất vả thì được việc

Chúng ta hay nói "người được việc thì vất vả" (năng giả đa lao), thực ra cũng có thể nói "người vất vả thì được việc" (lao giả đa năng). Câu trước là để nói người có năng lực, được nhiều người cần nên suốt ngày bận rộn; câu sau là để nói người luôn bận rộn nên giàu kinh nghiệm, cũng là "Việc lớn việc nhỏ đều (là) học vấn, đạt thấu nhân tình tức (là) văn chương".

Người được việc thì vất vả, vất vả lại được việc nên đã được việc lại càng được việc; còn người ngu thì lười, lười thì lại ngu nên đã ngu lại càng ngu. Ngu và được việc, mấu chốt sự khác nhau chính là ở chỗ "vất vả".

Học bơi

Tôi có người bạn vừa mới biết bơi, tôi hỏi bạn cảm giác gì, bạn đáp: "Khi toàn thân thả lỏng, nước tự nhiên nâng tôi lên; còn khi tôi căng thẳng, nước lại chìm tôi xuống. Tôi nhận ra thả lỏng bản thân thật không dễ."

Sống trên đời cũng chẳng vậy sao? Trước nhiều vấn đề, nếu ta giữ được hoà khí, tâm bình thì giải quyết dễ dàng; ngược lại, cứ so đo bon chen tính toán thì rất dễ thất bại. Cũng như học bơi, "thả lỏng" là bước đầu tiên để học bất cứ điều gì.

Khuất ánh đèn

Hồi dạy học ở Đài Loan, tôi thường đưa học sinh đến bảo tàng Cố cung*. Điều làm tôi ngạc nhiên là hầu hết học sinh từ phương Nam đến đều đã vào thăm bảo tàng, còn nhiều học sinh ở ngay Đài Bắc lại chưa từng qua. Lý do là học sinh phía Nam ở xa nên luôn mong tới thăm bảo tàng, vừa tới Đài Bắc là tìm đến ngay; còn học sinh Đài Bắc cậy gần bảo tàng, nghĩ lúc nào mình đến cũng được nên cứ lần khăn bao năm cũng chẳng tới.

Picasso từng nói với Trương Đại Thiên: "Tôi lạ là sao có nhiều người Trung Quốc tới Paris học nghệ thuật, thật ra học nghệ thuật phải nên tới Trung Quốc." Chúng ta vẫn thường như vậy, có được điều gì càng dễ dàng thì lại càng xem nhẹ. Vì thế, khi chúng ta say ngắm bình hoa đẹp của người khác, trước tiên nên nghĩ tới vườn hoa sau sân nhà mình, chính như Vương Quốc Duy** từng viết: "Tìm nàng trăm nghìn lần trong đám đông, bỗng nhiên quay đầu, thấy nàng trong chỗ khuất ánh đèn."

* Hiện vật của bảo tàng này gồm hầu hết cổ vật trong Tử Cấm thành ở Bắc Kinh, được chuyển tới Đài Loan năm 1949.

** Vương Quốc Duy (1887 - 1927), học giả có tầm cỡ quốc tế của Trung Quốc; nghiên cứu hí khúc và tử khúc; tự tử không rõ nguyên nhân ở Di Hoà viên (Bắc Kinh). Câu trên lấy trong bài tử "Nguyên tịch, điệu Thanh bảo án" của ông.

Viết văn và mở đường

Viết văn cũng như mở đường núi, đầu tiên là phát quang bụi rậm, cân nhắc từng từ, từng câu. Mở được một lối nhỏ rồi, đường vẫn gập ghềnh, vẫn vẫn trúc trắc. Chỉ đến khi tích lũy đủ sức lực mới có thể mở con đường lớn, văn chương mới cuộn cuộn, lời lẽ phóng khoáng, ý tứ thâm sâu.

Tiềm năng

Người ta hay nói: "Người phi thường đều gặp những thử thách phi thường." Thật ra chúng ta nên nói: "Thử thách phi thường tạo ra những người phi thường."

Cây mọc lên từ đá có thân cứng cáp đặc biệt; hạt cây trong sa mạc chỉ cần vô tình gặp nước là đâm chồi; rêu ở hai đầu cực trái đất có thể chịu khô lạnh trong thời gian dài mà vẫn sống. Sinh vật sống nhờ hoàn cảnh, đương nhiên do hoàn cảnh tạo nên, một số loài động, thực vật có khả năng thích ứng rất cao do sống trong môi trường khắc nghiệt. Tinh thần, ý chí phi thường của con người được tạo nên cũng chính theo lẽ: "Cây không trải tuyết sương không cứng cáp; người không lo nghĩ tất đạo đức, tài trí khuyết thiếu."

Tư duy độc lập

Mỗi lần dạo qua hàng sách tôi lại thấy ngành xuất bản ngày nay thật phát đạt, lượng sách thật phong phú và học sinh ngày nay thật may mắn vì có nhiều sách để đọc, không phải khổ công tìm sách như xưa nữa. Thế nhưng khi dạy học, tôi lại có cảm giác tư duy độc lập và khả năng sáng tạo của lứa học sinh ngày nay dường như không bằng thế hệ trước. Xét kỹ, chỉ vì các em có nhiều sách tốt, dễ dàng tiếp xúc với thành quả của người khác nên xem nhẹ tư duy độc lập. Tri thức càng dễ có thì càng dễ làm thoả mãn, càng dễ bị xem nhẹ, càng khó tiến bộ.

Không lừa chim muông

Một người bạn đi du lịch châu Âu về kể, có lần bà ta tới công viên ở London, thấy có nhiều người cho bồ câu ăn bèn xòe tay, giả cho ăn để gọi chim tới. Một bà già ngồi bên cạnh nhìn thấy, liền trách bà ta sao lừa cả chim muông.

Chúng ta hay nói "không dối trẻ con" rồi kể chuyện "Tăng Tử mổ lợn"* nhưng đến như bà già người Anh "không lừa chim muông" thì dường như còn cao hơn một bậc.

* Vợ Tăng Tử đi chợ, con khóc đòi theo, vợ dỗ: "Về mẹ sẽ mổ lợn cho ăn." Vợ về thấy Tăng Tử đang mổ lợn, vội ngăn lại, Tăng Tử nói: "Mẹ dối con, con làm sao tin mẹ. Hôm nay dối con, mai con dối người."

Triển lãm

Một bạn đồng nghiệp của tôi rất hay mở triển lãm. Tôi hỏi mở triển lãm nhiều thế thì có gì hay, bạn đáp được rất nhiều. Bình thường bạn hiếm khi mang tác phẩm của mình ra so sánh, cùng lắm là lấy ra vài bức để ngắm nghía. Nhưng khi triển lãm, mấy chục bức tranh bày ra, phong cách và khuyết điểm cũng hiển hiện, từ đó có thể cải tiến cách vẽ.

Học làm người cũng chẳng vậy sao? Chúng ta thường ít khi suy nghĩ về những việc đã qua, có chăng cũng chỉ một vài sự việc, không dễ nhận ra lầm lẫn. Chỉ khi ta xem xét lại toàn bộ quá khứ mới có thể thấy được sai lầm ở đâu.

Gió mát và học vấn

Gió to chưa chắc đã mát, gió ngừng chưa chắc đã nóng, quan trọng là gió có mát hay không.

Người nói hay chưa chắc đã uyên thâm, người ít nói chưa chắc đã kém hiểu biết, quan trọng là có học vấn hay không.

Phát huy tiềm năng

Người khiếm thị thường giỏi nhạc, người khiếm thính thường giỏi vẽ, bởi họ thiết thời mặt này thì mặt khác lại phát huy tiềm năng để bổ trợ. Nhiều người vốn không có năng khiếu âm nhạc hay hội họa, song sau khi mất đi một giác quan nào đó lại nhận ra mình có năng lực biểu đạt bằng âm nhạc hay hội họa rất mạnh.

Từ đó mới thấy: Năng khiếu của chúng ta không dễ phát hiện. Nếu chúng ta chuyên chú như người khiếm thính với hội họa, người khiếm thị với âm nhạc thì sẽ đạt được tiến bộ hơn người.

Người mù và người điếc

Nhiều người nghĩ, người mù và người điếc đi cùng nhau là tốt nhất, bởi người mù nhìn không thấy, người điếc nghe không ra, hai bên bổ khuyết cho nhau. Nhưng sự thực hoàn toàn khác: theo giáo viên của trường người khuyết tật, người mù và người điếc không bao giờ đi cùng nhau. Bởi người điếc phần lớn đều bị câm, thấy mà không nói được; người mù nghe rồi kể lại, người điếc cũng không nghe được, họ đi cùng nhau không giúp gì cho nhau.

Cũng như vậy, nhiều sự việc ta nghĩ làm xong sẽ hoàn hảo nhưng đến khi thực hiện mới thấy thực tế và lý thuyết cách nhau một khoảng xa.

Mắt nhìn mũi, Mũi nhìn tim

Chúng ta học thư pháp thường nghe nói: "Mắt nhìn mũi, mũi nhìn tim" rồi được giảng giải: "Cầm bút sao cho lòng bàn tay như giữ trứng, song nếu có người ở sau lưng thỉnh thoảng giật bút thì cũng không lấy được." Kỳ thực ý tứ những câu đó không ở lời, chỉ cần nói: "tĩnh thần ngưng tĩnh" là được. Bằng không cứ làm nguyên si theo những câu nói trên, e rằng không phải học viết chữ mà là đi chọi gà hay lên gân lên cốt đánh nhau!

Ý nghĩa cuộc sống

Chúng ta chắc nhiều người đã xem tranh của Van Gogh*, màu vàng rực rỡ cùng những đường nét phóng khoáng trong tranh của ông khiến chúng ta xúc động mạnh. Van Gogh có một cuộc đời gian nan, 27 tuổi mới bước vào đường hội họa, 37 tuổi đã chết. Thế nhưng chỉ trong mười năm, ông đã để lại cho chúng ta rất nhiều tác phẩm bất hủ, và nếu nói về thành tựu nghệ thuật thì ông không hề kém Picasso thọ hơn 90 tuổi.

Mới thấy, giá trị cuộc đời không ở ngắn dài mà là khoảng thời gian tạo dựng sự nghiệp. Cũng vì thế Lý Hạ**, Vương Bột*** không ai sống quá ba mươi mà đã lưu danh thiên cổ.

* Vincent van Gogh (1853 - 1890), họa sĩ thiên tài Hà Lan, trường phái hậu ấn tượng (postimpressionism). Tranh của ông đậm dấu ấn cảm xúc nội tâm mãnh liệt. Ông để lại khoảng 750 bức tranh, 1600 phác thảo và hơn 700 bức thư viết cho anh trai.

** Lý Hạ (790 - 816), tức Trương Cát, từ nhỏ nổi tiếng thông minh, hơn 10 tuổi đã có thơ truyền tụng. Thơ ca Lý Hạ điềm tĩnh mà không dục sắc dục, siêu thực mà không thoát tục, tân kỳ mà không điên loạn. Cuộc đời và nghệ thuật của ông là hiện tượng độc đáo của thơ ca Trung Quốc.

*** Vương Bột (650 - 676), tức Tử An, xuất sắc nhất trong "sơ Đường tứ kiệt" (bốn nhà thơ kiệt xuất đầu đời Đường), nổi tiếng với bài tự "Đăng Vương các".

Nhỏ cỏ tận rễ

Có hai câu chuyện trong sách giáo khoa tiểu học mọi người đều biết. Một chuyện kể, Tư Mã Quang* hồi nhỏ chơi trong vườn, vườn có một cái chum to, không may một đứa trẻ rơi vào chum, những đứa trẻ khác sợ hãi kêu khóc, duy có Tư Mã Quang lấy hòn đá đập vỡ chum, đứa trẻ kia được cứu sống. Chuyện kia kể, có người cha để táo lên thẳm, đổ các con không giẫm lên thẳm, không dùng vật gì để khều mà lấy được táo; bọn trẻ cố sức giơ tay với lấy táo mà không được, chỉ có một đứa thông minh nhất cuộn thẳm lại nên lấy được táo.

Hai câu chuyện trên mở ra một ý: Nhiều sự việc, nếu chúng ta chỉ chú ý tới mục đích mà bỏ qua quá trình thì chẳng khác nào bắt cóc bỏ đĩa, nhỏ cỏ không nhổ tận rễ. Chỉ những ai chịu quan sát, phá bỏ vật cản "chum" và "thẳm" trong tư tưởng mới có thể giành thành công cuối cùng.

* Tư Mã Quang (1019 - 1086), nhà sử học đời Tống, soạn các bộ "Thông chí", "Chiến quốc", "Thông giám".

Khắc tay và khuôn mẫu

Một lần tới xưởng làm pha lê, tôi thấy công nhân dùng máy mài tỉ mỉ khắc từng đường hoa văn thì kinh ngạc hỏi tại sao không dùng khuôn mà lại mất công như thế?

"Chúng tôi cũng đã dùng khuôn tạo hoa văn nhưng không thể tinh xảo bằng mài từng nét." Họ cười.

Học tập chẳng vậy sao? Tri thức từ khuôn mẫu trong nhà trường không thể sâu sắc bằng sự từng trải ngoài xã hội.

Ngô Đạo Tử và Lý Tư Huấn

Ngô Đạo Tử và Lý Tư Huấn đều là họa sĩ lớn đời Đường. Tương truyền, vua Huyền Tông có lần mời hai người vào đại điện vẽ phong cảnh đường đến Thục. Ngô Đạo Tử vẽ sông Gia Lăng ba trăm dặm, một ngày là xong; Lý Tư Huấn thì mất mấy tháng mới hoàn thành.

Nhiều người nghe chuyện đều cười Lý Tư Huấn và phục Ngô Đạo Tử. Thật ra chỉ có cách thể hiện của hai ông là khác nhau mà thôi. Số thời gian mất khác nhau nhưng kết quả như nhau – tên tuổi của họ đều được lưu lại trăm năm. Vì thế mà Lý Bạch có thể "Hạ bút kinh mưa gió, thơ thành quý thần than", còn Đỗ Phủ "Hỏi thăm chàng gầy như que củi, đi đâu cũng khổ sở làm thơ" nhưng cả hai đều có vị trí cao nhất trên thi đàn.

Chặt cành

Khi bão qua, chúng ta hay thấy cây lớn bị thổi lật cả rễ, vì vậy mà đến mùa mưa bão có những người đi chặt cành để tránh cây cản bão.

Xử thế không như vậy sao? Chúng ta không thể sợ bão táp nhưng một lần lên cao phải là một lần tu sửa bản thân, nhìn lại mình.

Động lực học tập

Khi còn dạy vẽ, tôi nhận ra những học sinh lớn tuổi học không hề kém những học sinh ít tuổi, nhiều khi còn hơn; thậm chí một số học sinh hồi nhỏ chưa được học lại có biểu hiện xuất sắc. Tất nhiên một mặt những học sinh đó rất chăm chỉ, mặt khác họ có động lực học tập rất lớn. Trước kia họ khổ vì dốt, nay cố nhanh chóng mà hiểu; trước kia hoài bão, nay cố thực hiện; trước kia cảm nhận mà không biểu đạt được, nay bao ý tứ trào ra đầu bút.

Vì thế học tập không bị tuổi tác hạn chế, vấn đề là có hay không động lực học tập mà thôi.

Người lớn hư

Một thầy giáo chủ nhiệm lớp thiếu niên hư tâm sự với tôi, mọi người hay hỏi ông ta làm thế nào để không còn trẻ em hư, kỳ thực quan trọng nhất phải là không để "người lớn hư", bởi trẻ em hư chính là do bọn bất lương lớn tuổi hơn xúi giục, lôi kéo. Những truyện khiêu dâm do người lớn viết, những địa điểm tệ nạn do người lớn mở, trẻ em hư hỏng thường vì cha mẹ thiếu quan tâm nên chơi bời lêu lổng.

Người lớn không thấy việc đó mà cảnh giác sao?

Làm ngay bây giờ

Một người đến thăm một ông nhà giàu, hỏi bí quyết làm giàu, trước khi trả lời, ông nhà giàu nói: "Để tôi đi tắt đèn cho đỡ phí đã nhé!"

Một học sinh tới thăm thầy, hỏi cách để có được học vấn uyên thâm, thầy không đáp, chỉ đưa cuốn sách đang đọc vào tay trò.

Hai câu chuyện trên tuy nhỏ nhưng cùng gợi ra một ý sâu sắc: bất cứ việc gì, muốn thành công, điều đầu tiên là "làm ngay bây giờ."

Tín, đạt, nhã

Khoa học càng tiến bộ, giao thông càng phát triển, để giao lưu tri thức thì công việc phiên dịch càng quan trọng. Phiên dịch cần ba điều kiện, đó là "tín", "đạt", "nhã"^{*}. "Tín" là đáng tin cậy, "đạt" là hiểu được, "nhã" là dễ tiếp nhận.

So với nguyên tác mà không đáng tin tức là phiên dịch hỏng; biểu hiện không đạt thì người khác không hiểu; có "tín", "đạt" mà không "nhã" thì không đủ sống động. "Tín" là quan trọng nhất, "đạt" xếp sau, "nhã" đứng cuối.

Phiên dịch như thế, ứng xử xã hội cũng chẳng vậy sao?

* Nguyên tắc dịch do Nghiêm Phục (1854 - 1921), người dịch nhiều tác phẩm tư tưởng, kinh tế, chính trị tư sản phương Tây sang tiếng Trung Quốc, đề ra.

Thi cử

Lưu học sinh Trung Quốc thường có kết quả học tập tốt, tất nhiên vì họ chăm chỉ, trình độ cao nhưng theo phân tích thì cũng còn vì khi ở trong nước, họ phải trải qua rất nhiều kỳ thi nên đã quen, tâm lý bình tĩnh. Điểm thi của lưu học sinh Trung Quốc cũng thường cao hơn học sinh nước ngoài cùng trình độ.

Một đất nước cũng chẳng thế sao? Cùng một biến động, ở đất nước không có bề dày lịch sử, lại đã quen bình ổn thì đó sẽ là hỗn loạn; nhưng đối với đất nước giàu truyền thống thì dầu có biến cố cũng không kinh động, chỉ âm thầm ứng phó.

Xác định mục tiêu

Hồi hè về quê, cứ chiều chiều, khoảng bốn, năm giờ, tôi lại thấy một cậu bé chừng 10 tuổi ra bãi cỏ trước sân bắt chuồn chuồn. Trừ những hôm gió to, mưa lớn, còn hôm nào cũng vậy. Một lần tôi hỏi cậu, vì sao lại thích bắt chuồn chuồn thế? Cậu bé mở to hai mắt nhìn tôi, nói: "Cháu thích chuồn chuồn, ngày nào cũng nghiên cứu chuồn chuồn, mấy chục năm sau cháu nhất định sẽ trở thành nhà chuồn chuồn học, sẽ viết luận văn, lấy được bằng tiến sĩ."

Ai bảo cậu bé nói sai? Trở thành chuyên gia, lấy được bằng tiến sĩ không khó, chỉ cần xác định mục tiêu, hằng ngày thực hiện là được.

Nhìn và nghe

Chúng ta không thể thiếu chức năng nghe và nhìn nhưng nếu chẳng may phải mất đi một chức năng, tất cả mọi người đều muốn được nhìn. Theo nghiên cứu của chuyên gia tâm lý, xem một bộ phim mất tiếng vẫn có thể hiểu được 70%; nhưng nếu có tiếng mà mất hình thì chỉ hiểu được 30%. Ngạn ngữ Czech có câu: "Bí quyết mua đồ là nhìn nhiều, nghe ít."

Muốn được tín nhiệm, điều quan trọng là ít bắt người khác nghe huyền thuyên mà phải làm nhiều cho họ thấy.

Khốn đốn và thành công

Hồi mới bước vào làng điện ảnh, nữ diễn viên nọ ký hợp đồng ba năm với một công ty nhưng suốt hai năm đầu cô không được đóng phim, đến năm thứ ba mới được giao vai chính và cũng từ đó thành danh. Cô trách móc nhà sản xuất: "Nếu anh cho đóng phim sớm thì tôi đã nổi từ lâu rồi!"

Nhà sản xuất từ tốn giải thích: "Tôi không dùng ngay là để hai năm cô quan sát, học tập. Bởi có hai năm nhẫn nại, cô mới phát huy được hết tài năng."

Từ đó có thể thấy, thời gian khốn khó của một người trước khi thành công thường là thời gian tự xem xét, tích lũy năng lực. Đó cũng là triết lý "ẩn nấp để tung hoành."

Chứng quáng gà

Người thiếu vitamin A hay bị chứng quáng gà, ban ngày họ không khác gì người bình thường, chỉ chiều đến, đi trên đường không nhìn được rõ ràng nên vấp ngã liên tục.

Người thiếu đàng hoàng hay người tâm tính độc ác, bình thường không khác gì mọi người, chỉ đến khi phải lựa chọn giữa lợi và nghĩa thì họ lập tức thấy lợi quên nghĩa, lợi mình mà hại người.

Năng lực tiếp nhận và thích nghi

Một sinh viên trường Oxford* kể với tôi, khi thi vào trường, cậu ta phải trải qua ba buổi thi quyết định nhưng đều làm không tốt, ngờ đâu vẫn được tuyển. Sau này ông thầy giám khảo nói với cậu, anh được chọn vì mục đích thi của chúng tôi không nhằm kiểm tra trước kia anh đã học được những gì mà xem sau này anh có thể học được bao nhiêu.

Quan niệm về thi cử như thế đáng để cho chúng ta học tập.

* Trường đại học danh tiếng lâu đời ở Anh

Đồng hồ và tu dương

Đồng hồ tốt thì bất kể dây cót căng hay lỏng vẫn giữ tốc độ chuẩn xác, không vì mới lên dây cót mà chạy nhanh, một hồi sau lại chạy chậm.

Người có tu dưỡng thì bất kể giàu hay nghèo vẫn ứng xử đúng chừng mực, không vì đắc thế mà kiêu căng tự mãn, một ngày kia lâm cảnh bần hàn lại oán trời trách người, bạc nhược, uỷ mị.

Lôi thôi

Nói về hoạ sĩ, nhiều người nghĩ họ là những gã đầu bù tóc rối, mặt mũi lem luốc và màu vẽ bám đầy quần áo, thậm chí cho rằng phải như thế mới có phong cách nghệ thuật.

Kỳ thực hoạt động nghệ thuật rất cần trầm tĩnh, chỉ có loại trừ mọi phiền nhiễu bên ngoài mới có thể phát huy được tài năng. Vì thế người xưa trước khi vẽ phải lau dọn nhà cửa để thanh khiết tinh thần. Nghê Vân Lâm* một ngày phải rũ bụi mũ áo mấy chục lần mới thấy có hứng vẽ. Còn thỉnh thoảng có những hoạ sĩ lôi thôi thì là do say sưa sáng tác mà quên chăm sóc bản thân. Nếu cố làm bộ lôi thôi lếch thếch thì không xứng là hoạ sĩ.

* Nghê Toán (1306 hoặc 1301 - 1374), hiệu Vân Lâm Tử, danh hoạ đời Nguyên.

Bày keo khác

Một thí sinh cao tuổi đã mấy chục lần thi vào trường đại học mỹ thuật, song có thể nói ông ta hết "thua keo này lại bày keo khác". Khi tôi hỏi ông nếu năm nay trượt thì năm sau có thi nữa không, ông ta đáp không do dự: "Nếu trượt thì tôi sẽ chuẩn bị cho kỳ thi năm sau ngay từ hôm nhận được giấy báo điểm. Chỉ cần tôi còn sống là nhất định đi thi."

Gặp thất bại, thường chúng ta phải mất một thời gian mới lấy lại được sức lực để đứng dậy. Còn ngay lúc thất bại mà đã đối mặt với thử thách, chuẩn bị cuộc chiến mới thì thật chẳng dễ dàng gì.

Cá và tay gấu

Theo bước tiến của thời đại, rất nhiều nhà thấp được thay bằng nhà cao tầng. Thậm chí nhà cao tầng, trong đó nhiều nhà còn mới, cũng bị dỡ để xây nhà chọc trời nhằm tăng hiệu quả sử dụng đất.

Nó cũng như có nhiều điều trong cuộc sống chúng ta cần phải thay đổi hoàn toàn, không phải vì cái cũ không còn tác dụng mà là để chúng ta theo đuổi cái cao hơn. Ví như cá không phải là không ngon nhưng nếu phải lựa chọn giữa cá và tay gấu thì chỉ còn cách bỏ cá.

Khuyết điểm và ưu điểm

Một học sinh của tôi thích học phác hoạ nhưng tay của cậu ta rất nhiều mồ hôi, vẽ phác hoạ chì lại hay phải lấy ngón tay tẩy xoá nên bản vẽ của cậu ta rất bẩn. Tôi nhiều lần khuyên cậu ta chuyển sang sơn dầu nhưng cậu ta khẳng khẳng không chịu. Nào ngờ qua hơn nửa năm, tranh của cậu ta không những không bị bẩn mà còn đẹp hơn người khác. Nguyên do là cậu ta hết sức tránh tẩy xoá mà chỉ dùng ngón tay ấn lên tranh. Ngón tay có mồ hôi ấn mạnh nhẹ khác nhau lên tranh làm lớp than chì trở nên sinh động, phong phú.

Thế mới biết, điều bị xem là khiếm khuyết bẩm sinh của chúng ta, nếu biết cách sử dụng khéo léo, lại có thể trở thành ưu điểm.

Giúp người và giúp mình

Hai người bạn cùng leo núi không may gặp trời trở lạnh, lại thêm đói khát mệt mỏi nên một người gục ngã. Người kia sức cũng đã kiệt nhưng để cứu bạn, anh ta vẫn gồng mình cõng bạn xuống núi. Đâu ngờ, nhờ cõng bạn trên lưng, phải vận động hết sức, anh ta đã tránh khỏi bị chết cứng.

Khi chúng ta giúp người, thường vô tình giúp lại chính mình.

Vỏ sò liên tưởng

Trẻ con ra biển hay nhặt vỏ sò, khi về sẽ áp vào tai, nói là nghe thấy tiếng sóng, cảm giác như mình đang đi trên bãi biển. Thật ra áp một cái chén vào tai cũng nghe thấy tiếng u u như ở vỏ sò.

Người lớn cũng chẳng thế sao? Một cánh lá khô ép trong cuốn sách làm ta nhớ tới khu vườn thu xưa; một chiếc mũ cũ dưới đáy rương làm ta nhớ lại cái rét mùa đông năm nào; một tờ bìa bọc vở làm ta nhớ về thời đi học. Bao nhiêu sự vật đã thay đổi, bỗng một vật cũ hiện ra trước mắt khiến ta cảm động. Thời gian trôi chảy, con người đổi thay, còn ta cũng đang già đi!

Phản tiêu điểm

Diễn giả giỏi là người không bao giờ giờ tay xem đồng hồ để tránh người nghe cũng xem giờ theo; không ngó ra ngoài hội trường để tránh người nghe cũng ngó theo; hết sức nín ho để tránh người nghe cũng ho khan theo. Những động tác trên làm phân tán sự chú ý của công chúng, giảm hiệu quả diễn thuyết.

Cũng như vậy, trong cuộc sống, chúng ta nên hết sức tránh gây "phản tiêu điểm" cho bản thân, bởi ý chí không đủ tập trung, thái độ không đủ kiên quyết đều làm giảm sức ảnh hưởng của chúng ta.

Cha của thành công

Khi chúng ta đào giếng, sau mỗi nhất cuộc lại hy vọng nước trào ra, nếu nước không trào ra thì lại nghỉ lần sau nhất định thành công. Cứ liên tục đào, đến lúc thấy nước mới nhận ra mình đã đào thật sâu.

Chúng ta làm được nhiều việc lớn đều nhờ lỡ một lần thất bại nhưng không nản chí mà vẫn nuôi hy vọng. Từ đó có thể nói: "Thất bại là mẹ của thành công, còn hy vọng là cha của thành công".

Quyết định dứt khoát

Một thợ săn đặt bẫy trong rừng, ngày hôm sau phát hiện trong bẫy chỉ còn một cái chân thú loang máu. Nguyên do là thú mắc bẫy, biết không cách gì thoát được đã tự cắn đứt chân mình để bảo toàn tính mệnh. Câu chuyện nghe thật tàn khốc.

Thế nhưng trong cuộc sống chúng ta vẫn gặp những tình huống tương tự. Bị rấn cắn phải lấy dao rạch hình chữ thập thật sâu lên vết thương để nọc độc theo máu trào ra. Chân tay bị thương nghiêm trọng cũng phải cưa bỏ. Nếu gặp tình huống khẩn cấp, không quyết định dứt khoát sẽ mất cả mạng.

Hy sinh cái tôi nhỏ để có cái tôi lớn; ghìm nổi đau bản thân để làm nên nghiệp. Cân nhắc được mất, lớn cho quốc gia, nhỏ cho bản thân, là điều phải có.

Dạy dần dần

Có bác sĩ dùng thuốc rất nhẹ, trị bệnh từ từ nhưng cuối cùng lại hiệu quả; có bác sĩ dùng thuốc rất nặng, lúc mới dùng thì bệnh đỡ nhưng sau này gây hại cho cơ thể, càng dùng thuốc càng hại.

Nguyên tắc giáo dục cũng vậy, có thầy giáo dạy dần dần, học sinh dù tiến bộ chậm nhưng cuối cùng cũng nắm được bài. Có thầy giáo dạy như nhồi diều vẹt, học sinh thi xong là quên, tác dụng rất ít.

Tiện tay vung bút

Hội hoạ Trung Quốc có rất nhiều chỗ để thể hiện, trong đó tranh tờ hay mặt quạt là nhỏ nhất. Thế nhưng đó cũng là chỗ các danh hoạ để lại không ít tuyệt tác đầy phóng khoáng; bút càng thưa, ý càng hùng; cảnh càng sơ giản, ý càng dày, thật bỏ xa so với những tranh tỉ mỉ, ôm đồm, thái quá mà thành không đạt.

Bất kể là văn học hay hội hoạ, lúc khổ học thì hay sợ sai đường nên đánh mất bản thân; thận trọng dò dẫm từng bước một làm tác phẩm cứng nhắc, còn đến như hạ bút bên gối, vẩy mực lúc say, không kể được mất, tiện tay vung bút lại thường làm nên những tác phẩm *quý* khóc *thần* kinh. "Người tiên vẩy mực" của Trương Khải, nét chữ thảo cuồng của Trương Húc, "Thanh bình điệu" của Lý Bạch... đều chẳng được sáng tác như thế sao?

Sáng khép mình

Trong sách "Hoạ thuyết" của danh hoạ Kinh Hạo thời Ngũ đại có câu: "Sáng rửa bút", ý tứ là không thể dùng mực lưu trên bút của ngày hôm qua, trước khi vẽ thì việc đầu tiên là rửa bút. Câu đó tuy chỉ nói về hội hoạ song tại sao nó lại không thể dùng trong cuộc sống của chúng ta nhỉ? Chúng ta không thể mang điều đặc ý của ngày hôm qua dây dưa tới tận ngày hôm nay; ngày nghỉ thật thoải mái nhưng hết nghỉ liền phải khép mình vào công việc.

Vì thế câu của Kinh Hạo dù không đổi thành "sáng rửa tâm" thì cũng có thể nói "sáng khép mình".

Nhà thơ mưa ngõ nhỏ

Nhà thơ hiện đại thời kỳ đầu là Đới Vọng Thư* có bài "Mưa ngõ nhỏ", miêu tả cảnh trong mưa thấy một kỹ nữ buồn lướt qua bên mình rồi biến mất trong ngõ, nhờ đó mà ông được xưng tụng là "Nhà thơ mưa ngõ nhỏ". Bài "Ngẫu nhiên" của Từ Chí Ma* cũng là một tuyệt tác được nhiều người nhớ.

Cái đẹp, không nhất thiết phải chiếm hữu nó. Đó thường là một cảm nhận trong chớp mắt, nhẹ nhàng trôi qua và lưu trong ta ấn tượng mãi không phai.

* Đới Vọng Thư (1905 - 1950), Từ Chí Ma (1897 - 19231) - hai nhà thơ nổi tiếng đầu thế kỉ 20 của Trung Quốc. "Ngẫu nhiên" là bài thơ nổi tiếng nhất của Từ Chí Ma, kể một mối tình ngắn ngủi như cuộc gặp dưới "tia chớp trên bờ biển đêm".

Điều kiện hạnh phúc

Người bệnh sắp chết, tử tù trước lúc ra pháp trường, cho dù được hưởng đồ ngon nhất trên đời cũng không thể thấy hạnh phúc. Một ông già giàu có cô độc cũng không thể hạnh phúc bằng cặp vợ chồng nghèo phải vất vả vì con cái. Người được nuông chiều trong nhung lụa cũng không thể hạnh phúc bằng người vượt khó lập nghiệp. Không có tương lai, có tương lai ảm đạm hoặc không biết cách tạo dựng tương lai đều không thể có hạnh phúc chân chính.

Vì thế hạnh phúc cần một điều kiện tất yếu, đó là có lý tưởng và hy vọng.

Bốn mùa cuộc đời

Người ta hay nói: "Cuộc đời chẳng qua là mấy chục mùa đông, mùa hạ", thực ra cũng có thể nói: "Cuộc đời không quá bốn mùa". Mùa xuân, vạn vật sinh trưởng, sức sống bừng lên, tuy không tránh khỏi yếu mềm nhưng nó chính như đứa trẻ mới ra đời. Mùa hè, cây lá sum suê, tuy không tránh khỏi khí nóng nhưng nó chính như tuổi thanh niên. Mùa thu, cây kết trái, lá hồng lên như lửa, tuy có quá rực rỡ nhưng nó chính như tuổi trung niên sung túc. Mùa đông, tuyết trắng xoá, vạn vật điêu linh, tuy không tránh khỏi xác xơ nhưng nó chính như cảnh yên tĩnh tuổi già.

Mùa xuân gieo hạt để mùa thu gặt hái; mùa hè sum suê để mùa đông trang hoàng; xuân, hè, thu ồn ào để quay về yên tĩnh của mùa đông.

Đột ngột

Cỗ máy đang chạy lâu, muốn dừng phải tiến hành từng bước nếu không dễ gặp hỏng hóc khó lường; đồ thủy tinh mới lấy trong lò ra thường được để ở chỗ nóng trước rồi mới đưa đến chỗ mát, nếu không dễ bị vỡ; đồ gốm mới nặn thường phải phơi ở nơi râm mát trước rồi mới đưa vào lò, nếu không dễ bị nứt.

Đột ngột đình đốn, đột ngột đắc chí hay thất chí đều không tốt cho con người, cũng như đột ngột nóng hay đột ngột lạnh không tốt đối với vật.

Chọn bạn và chọn sách

Mới đây một người bạn nói với tôi, một cuốn sách muốn bán chạy phải có đủ mấy điều kiện: đầu tiên là bìa sách phải bắt mắt; thứ hai là giấy và trình bày in phải đẹp; thứ ba là độ dày sách cần vừa phải; cuối cùng mới tính đến nội dung. Lý do là người đọc tới hiệu sách thường bị bìa sách thu hút rồi mới xem thử; lúc xem thì ấn tượng đầu tiên là chất lượng giấy và trình bày in; sau đó ước lượng giá bìa với độ dày mỏng của sách rồi mới rút tiền mua. Còn nội dung, vì không có thời gian xem ở hiệu sách nên người ta không để ý lắm.

Cũng như chọn sách, khi chọn bạn, chúng ta thường để ý đến tướng mạo, quần áo, tiền tài và địa vị nhưng lại bỏ qua điều quan trọng nhất là phẩm chất bên trong.

Thô cứng và tinh tế

Trong tranh của Trương Đại Thiên, giữa những nét phóng khoáng vẽ sông núi, thường có thêm nhân vật được vẽ tỉ mỉ; trong đám hoa được vẽ tinh tế lại thêm những chiếc lá được vẽ bằng nét thô cứng. Những bức tranh đó vẫn rất hài hoà, thú vị.

Con người không vậy sao? Trong thô kệch cần thấy tinh tế, trong tỉ mỉ cần thấy hào sảng, vấn đề là biểu hiện phải thật tự nhiên.

Dựa vào bất hủ

Chúng ta thường thấy quen mặt một người mà lại quên mất tên; đáng tiếc là thân thể sẽ chết đi nên chỉ trăm năm sau, người đó bị quên lãng hoàn toàn.

Chúng ta nhớ một bài thơ, một đoạn văn hay một định lý nhưng lại không nhớ tác giả là ai; may mắn thay những tác phẩm đó không thể chết nên chỉ cần khảo cứu thì sẽ biết tên tác giả.

Thế mới thấy, thân thể và tên tuổi chúng ta tồn tại ngắn ngủi làm sao! Chỉ có sáng tạo vĩ đại mới lưu danh muôn đời; và cũng chỉ dựa vào tác phẩm bất hủ, tên tuổi mới được lưu truyền.

Giáo dục tình yêu

Mùa đông nọ, tôi đến tham quan một trường tiểu học ở nước ngoài, khi đó đang là lúc tuyết rơi bời bời, học sinh đều mặc áo, đội mũ ấm. Nhưng có một điều lạ là, bức tượng cậu bé đang "tè" ở sân trường cũng được đội mũ lông và mặc áo jacket, trông rất buồn cười. Tôi hỏi hiệu trưởng: "Vì sao đến tượng cũng phải mặc áo vậy, hay vì nó sợ lạnh?" Hiệu trưởng đáp rất nghiêm chỉnh: "Đúng vậy, trong mắt trẻ em thì tượng cũng sợ lạnh. Muốn truyền lòng yêu thương cho trẻ em, phải giáo dục lòng thông cảm ngay từ lúc nhỏ. Ông xem, thương một bức tượng phải chịu rét, nếu là người thật thì có đưa tay giúp đỡ hay không?"

Giáo dục tình yêu đâu chỉ trong lớp học!

Tai Bồ đề

Tôi nói với người bạn học Thiền: "Thật muốn vào miếu một thời gian để nghe tiếng chuông chiều, hưởng yên tĩnh trong tiếng niệm Phật, tiếng xào xạc lá Bồ đề."

Bạn cười, đáp: "Anh hít thở là niệm Phật, mạch đập là tiếng chuông, thân thể là miếu, hai tai là lá Bồ đề, ở đâu mà không được hưởng yên tĩnh, việc gì phải đợi cơ hội?"

Dấu tích thời gian

Người ta hay nói thời gian không dấu tích, kỳ thực dấu tích thời gian ở đâu cũng thấy, chạm vào vật gì cũng có thể đọc được dấu thời gian đi qua.

Ngắm một bức tranh, ta có thể thấy mỗi nét bút đều có thời gian và sức lực của họa sĩ dồn lên; đọc mỗi trang sách, ta có thể biết mỗi con chữ đều làm tác giả tốn bao thời gian và tâm trí; xem một bức tượng, ta như nghe thấy âm thanh chạm trổ, mỗi một vết loang lỗ đều là năm tháng đi qua để lại dấu vết.

Nước trôi chảy suốt đêm ngày, trăng tròn lại khuyết, biển thành nương dâu, cây khô lại tươi tốt, én về lại đi, người sinh rồi chết, đến một hạt bụi trên bàn viết cũng làm ta cảm thấy thời gian đang đi qua. Làm sao ta có thể không tiếc thời gian, tháng ngày?

Đàn cổ

Xem xong buổi biểu diễn của hai người chơi đàn tranh trứ danh, tôi hỏi người bạn chuyên nghiên cứu nhạc cổ thấy ai chơi hay hơn. Bạn trả lời: "Cả hai đều chơi rất hay, có thể nói là không chút tì vết. Người trước biểu diễn, cảm xúc dạt dào trên nét mặt, toàn thân rung động, như trút hết sức lực và tâm hồn. Nhưng tôi phục người sau bởi anh ta dung hợp ưu điểm của các loại nhạc khí vào đàn tranh mà không lộ chút dấu vết, nét mặt anh ta bình thản nhưng tiếng đàn vô cùng u viễn; thân thể anh ta bất động, dáng vững chắc như núi Kính Đình nhưng âm thanh lại tuôn trào từ đầu ngón tay, xiết như mây trôi nước chảy, dồn dập như ngựa ra chiến trường, lạnh lùng như sa mạc, thu lại như lão tăng nhập thiền, hùng tráng như hai bên giao chiến, bay bổng như bồ câu trên trời. Nghe anh ta đàn như ngồi ngựa trời, đột nhiên thấy mình ở xa ngàn dặm, đột nhiên lại trở về chốn cũ mà vẫn thấy không chút xao động."

Người được gọi là hiểu thấu trời đất, tranh vẽ đẹp với tạo hoá, đại khái là như thế đó!

Kiểm chế

Người kiểm chế cảm xúc có thể dưỡng khí chất; kiểm chế ăn uống có thể sống lâu; kiểm chế tiêu pha có thể nên giàu, vì thế mọi phúc phận đều trong hai chữ "kiểm chế".

Nhưng kiểm chế cũng có mức độ, nếu kiểm chế cảm xúc khiến lòng thành sỏi đá, kiểm chế ăn uống thành thiếu dinh dưỡng, kiểm chế tiêu pha thành bí lận thì chính là quá mà như chưa đạt.

Ngon lửa xanh mướt

Một lần đến Hàn Quốc vào cuối đông, tôi thấy cây ở đây buổi sáng còn trơ trụi cằn, qua một đêm đã mướt chồi non. Thứ chồi đó đặc biệt thắm, lớn cực nhanh, màu xanh rực lên như ngọn lửa thấp sáng ngọn núi đêm.

Nghe nói ở nơi nào càng lạnh, nơi đó mùa xuân cây đâm chồi càng nhanh, lá càng xanh. Mùa đông càng sương giá, lá mùa thu càng đỏ; gió núi càng tàn khốc, cằn cây càng vững chãi. Người gặp cảnh ngang trái, nhân cách càng được tôi luyện, đại khái cũng là theo lẽ đó!

Nam châm

Thầy giáo giỏi giống như nam châm có khả năng thu hút học sinh, đồng thời còn giúp học sinh có ảnh hưởng tới người khác. Nam châm biến chiếc kim bình thường thành la bàn, biến những mặt sắt tán loạn thành sa bàn. Nam châm giữ nguyên tính chất, cái gì đúng là sắt thì hút, không thì thôi.

Quan trọng nhất là: nam châm thật công bằng, bất kể là khối sắt lớn hay mặt sắt nhỏ, nó đều hút về mình.

Xuyên qua đêm tối

Gần đây một người bạn của tôi đi tàu đêm từ Cao Hùng tới Đài Bắc, khi tôi hỏi có thấy mệt không thì anh ta trả lời: "Anh đi trong chiều nhập nhoạng, lên tàu đêm, ngủ một giấc mà đi xuyên đêm tối, lúc thức dậy đã thấy cảnh sắc mới rục rờ, chỉ khoan khoái chứ làm sao mệt nhọc được?"

Xuyên qua đêm tối, cải tạo hoàn cảnh, hướng tới ngày mai, đó chính là niềm vui cuộc sống.

Mưa đột

Hồi xưa mái nhà tôi bị đột nên phải gọi thợ đến sửa. Trời mưa một trận nhỏ, mái không còn đột nữa. Tôi vẫn không yên tâm nên tìm người thợ ngói hỏi: "Nếu trời mưa to thì có đột nữa không?" Anh ta cười, đáp: "Mưa nhỏ không đột thì mưa to không thể đột được; mưa to dù không đột thì mưa nhỏ vẫn không chắc. Bởi mưa nhỏ, nước chảy chậm, dễ lọt vào khe ngói nứt; mưa to chỉ ào một cái, nước chảy dốc xuống hết nên không ảnh hưởng gì."

Cuộc sống này chẳng như vậy sao? Chúng ta thường rung động bởi những sự kiện ghê gớm mà lại bỏ qua những lực lượng nhỏ bé tiềm ẩn. .

Nền móng

Tôi có người bạn trong giới nghệ thuật đã nghiên cứu quốc hoạ gần mười năm, ngày nào cũng cần mẫn tập vẽ theo lối truyền thống. Có người hỏi sao không tích cực sáng tác ngay đi, bạn đáp: "Xây ngôi nhà mười tầng thì phải làm móng sâu bằng hai tầng, nền móng càng chắc, nhà càng kiên cố. Cũng như vậy, tôi muốn sáng tác trong năm mươi năm, vậy phải học cơ bản trong bao nhiêu năm?"

Người xưa nói: "Mười năm cửa lạnh không ai hỏi. Xuống núi một lần đã nổi danh". Đại khái cũng nhờ lẽ đó mà Trương Đại Thiên nghiên cứu hội hoạ truyền thống cho đến năm mươi tuổi, chỉ hơn mười năm sáng tác sau đó đã nổi tiếng thế giới.

Xuân thu và sớm tối

Nếu nói về nóng lạnh thì mùa xuân có khác gì mùa thu? Thế nhưng mùa xuân tốt tươi, còn mùa thu tiêu điều.

Nếu nói về sáng tối thì bình minh có khác gì hoàng hôn? Thế nhưng bình minh tràn trề sức sống, còn hoàng hôn trở về tịch mịch.

Vì găng vươn khỏi lớp băng tuyết lạnh lẽo, xuyên khỏi đêm tối mịt mùng mà hướng tới sự tốt tươi, náo nhiệt. Cũng vì đã trải cái nóng hè gay gắt, ánh nắng trưa chói chang mà về với giấc ngủ say, yên tĩnh.

Mùa xuân và bình minh, mùa hè và trưa nắng, mùa thu và chiều tà, mùa đông và đêm lạnh, ngày tháng trôi cũng chẳng như bốn mùa thay đổi sao?

Không phỏng mà giống

"Có một anh hoạ sĩ tài thấp mà háo danh đến xin chữ tôi, vì anh ta cứ khấn khoản mãi nên tôi đành viết cho mấy chữ 'Phỏng mà không giống' (Tự nhi bất tự). Anh chàng thích lắm, đem về treo ở chính giữa phòng khách, biết đâu rằng 'Phỏng mà không giống' ngược hẳn với 'Không phỏng mà giống' (Bất tự nhi tự). Thực ra là tôi trêu anh ta!" – một nhà phê bình nghệ thuật nổi tiếng Trung Quốc kể với tôi.

Tranh là do hoạ sĩ biểu đạt hình ảnh trong tâm hồn mình, mục đích không phải tái hiện hình thù sự vật mà để đạt tới mức tinh thần cao hơn, vì thế tinh thần là chủ yếu rồi mới đến hình dáng. Múa bút phóng khoáng, tuy sự vật không thấy rõ ràng nhưng lại cho người xem cảm nhận về thực tại; so với việc kỳ cách phỏng từng nét cứng nhắc thì nó cao hơn nhiều. Vì thế trong lý luận hội hoạ xưa có câu: "Không phỏng thì vẽ gì, vẽ cái thần mà thôi!"

Bướm bướm và sâu róm

Đầu hè vừa rồi tôi cùng mấy người bạn đến khu núi Dương Minh chơi, vào công viên thấy bướm rập rờn hàng đàn, đẹp muôn màu muôn vẻ. Thế nhưng ở đó cũng đầy sâu róm, sâu bò lên cả đình đài, treo lủng lẳng khắp trên cây rừng, không để ý là bị một phen nhảy dựng. Lúc đó, một người bạn nói bức tức: "Thật đúng là chán, cảnh đẹp 'Bướm bướm luồn hoa phơ phất lượn. Chuồn chuồn giỡn nước nhờn như hoài'" lại bị bọn sâu róm làm hỏng!"

Chúng ta cũng chẳng có tật đó sao? Mọi người thường trầm trồ trước một tác phẩm đẹp mà lại ghét nó khi còn trong lúc đang dở; thích nhìn nhà cao chọc trời mà không muốn nhìn nó lúc đang ngổn ngang thi công. Cũng như việc yêu thích bướm bướm mà lại ghét sâu lúc chưa hoá bướm.

* Câu thơ trong "Giang khúc" (Khúc sông) của Đỗ Phủ.

Tình cảm và khoảng cách

Hồi cuối chiến tranh, khi nghe tin Nhật Bản đầu hàng thì ngay cả những người không quen biết trên phố cũng ôm chầm lấy nhau.

Khi chúng ta có niềm vui, gặp ai ta cũng thấy họ đáng yêu và thân thiện, dường như họ mang vận may tới.

Tâm tình vui vẻ có thể thu ngắn khoảng cách, khiến con người thân thiết với nhau hơn, làm thế giới chung quanh thêm đẹp, mang tới nhiều niềm vui hơn.

Hay quên

Có ba người mắc chứng hay quên chuyện gẫu với nhau, họ nói về cách nhắc nhở.

Anh A chìa tay phải ra, nói: "Các anh xem! Cứ có việc gì quan trọng, tôi lại buộc dây vào ngón trỏ, trông thấy là nhớ ra."

Anh B giơ tay trái ra, nói: "Còn tôi có việc gì quan trọng đều lật úp đồng hồ đeo tay, mỗi lần nhìn giờ lại nhớ ra, không thể quên được."

Anh C chỉ vào chân, nói: "Cách của các anh chẳng có tác dụng gì với tôi, tôi phải đi giày trái để có cảm giác khó chịu thường xuyên, mới nhắc mình không quên được."

Hai người kia hỏi: "Thế khi đi ngủ thì anh làm thế nào? Anh không thể đi giày lên giường được!"

C nói: "Quá đơn giản! Tôi đặt giày lên bàn ăn, sáng sau nhìn thấy giày là nhớ ra ngay!"

Đó chỉ là câu chuyện đùa nhưng trong một xã hội gấp gáp, để tránh quên, cũng cần phải tạo ra những tình huống đặc biệt, hoặc tạo ký hiệu trên những đồ vật mình thường thấy, ai bảo đó không phải là cách tốt để tránh quên?

Ngọn lửa cảm hứng

Ai cũng có cảm hứng nhưng chỉ có "hứng" là tương đồng, còn "cảm" thì mỗi người một khác.

Cảm hứng của nhạc sĩ trở thành những nốt nhạc bay bổng, cảm hứng của nhà văn trở thành những trang viết hay, cảm hứng của họa sĩ trở thành bức tranh đẹp, còn cảm hứng của người bình thường chỉ là một thoáng hứng phấn đặc biệt.

Cảm hứng như tia lửa loé lên, tài năng của ta là củi đốt. Có tia lửa mà không có củi thì không cách gì nhóm lên được; nhóm lửa rồi nhưng để giữ lửa thì cần có củi thêm vào.

Bạn có muốn làm cho cảm hứng nhiều thêm? Bạn có muốn biến cảm hứng thành ngọn lửa sáng rực? Xin hãy khổ luyện trong căn phòng đơn sơ của mình!

Ý nghĩa thực của hạnh phúc

Bởi chúng ta không thể lường trước được điều gì sẽ xảy ra nên hạnh phúc là thứ mong manh nhất trên đời. Một gia đình yên ấm, bỗng một người gặp chuyện xấu, cả gia đình u ám; một vườn hoa đẹp, trải qua trận thiên tai, tất cả xác xơ. Chiến tranh, bệnh tật, thậm chí chỉ một viên sỏi rơi cũng có thể làm hạnh phúc tan như bong bóng. Cứ cho là có cả một đời hạnh phúc thì cũng được mấy chục năm? Một đời cười vui được mấy nghìn trận cười?

Cho dù hạnh phúc mong manh như vậy chúng ta vẫn phải trân trọng, đồng thời đem hạnh phúc của mình truyền cho những ai cần nó, khiến hạnh phúc có hạn của chúng ta mở rộng ra, kéo dài mãi và trở nên sâu đậm.

Hội chợ sách

Một nhà tổ chức hội chợ sách nói với tôi: có rất ít sách trong hội chợ bị hụt vốn. Bởi vào hội chợ, thấy sách vây bốn bề, lại loá mắt vì bla sách đẹp, tự nhiên ai cũng sẽ mua một vài quyển.

Như thế mới thấy động cơ mua sách của chúng ta thường không phải vì tri thức, bởi vậy mà nhiều người có sách chất đầy giá nhưng quyển nào cũng mới nguyên!

Bóng

Có lần tôi tới trường đại học Đông Hải ở Đài Trung diễn thuyết, nói xong đã gần mười giờ tối. Lúc về qua sân trường, tôi thấy có rất nhiều sinh viên đang nhảy nhót, chạy tới chạy lui trước ngọn đèn ở gần nhà thờ để thưởng thức bóng của mình hắt lên nóc nhà thờ. Tôi hỏi họ có gì vui thì được cười đáp: "Thật hay lắm! Không ngờ bóng của mình lại đẹp đến như vậy, mà cứ cử động là không nhận ra bóng của mình."

Nơi nào có ánh sáng là có bóng, bóng theo ta ngày đêm mà còn không nhận ra, nói gì đến nhận biết người khác?

Biến mục nát thành thần kì

Trước khi Ngô Thừa Ân viết "Tây du ký" đã có "Thi thoại Đường Tam Tạng lấy kinh"; trước khi Thi Nại Am viết "Thủy hử" đã có "Chuyện cũ đời Tuyên Hoà", "Cung Thánh, Tống Giang và ba sáu người", "Chuyện Lương Sơn Bạc"; Trước khi Goethe viết "Faust" thì đã có truyền thuyết và kịch bản về Faust; trước khi Shakepeare viết "Othello" thì đã có truyện "Chồng và vợ không chung thủy".

Nhà văn vĩ đại cũng như đầu bếp giỏi, nguyên liệu nấu nướng tuy không tự trồng nhưng qua bàn tay anh ta là thành sơn hào hải vị. Vì thế, chớ buồn không có đề tài sáng tác, cũng chớ ngại viết lại truyện của người trước, chỉ cần có tài năng, có suy ngẫm thì những điều vụn vặt cũng thành áng văn chương bất hủ.

Trượt băng

Ở sân trượt băng ta thường thấy cảnh người biết trượt cười người bị ngã, người bị cười thì ngượng ngùng thu mình lại.

Thực ra có người trượt băng giỏi nào không từng bị ngã? Nếu đã vậy cũng không nên chê cười người khác. Ngược lại, người mới học nếu nghĩ rằng người trượt giỏi trước kia cũng như mình thì sẽ không cảm thấy ngượng ngùng.

Lúc đắc chí, hãy nghĩ tới xưa kia để giữ khiêm tốn; lúc thất chí, hãy nghĩ người đắc chí cũng có lúc khốn đốn như mình để không chán nản.

Qui một bước để tính

Khi đi núi, nếu thấy cảnh lạ thì cứ đến mỗi ngã rẽ chúng ta lại phải đánh dấu để phòng không tiến được nữa thì vẫn có thể quay lại chỗ ban đầu. Ngược lại, nếu đi trên đường quen thì nên cố phát hiện phong cảnh mới hay đường đi tắt.

Khi việc suôn sẻ, tiến thêm một bước theo kế hoạch; khi việc không thông, lui một bước để tính toán. Leo núi hay xử thế đều như vậy.

Thăm sâu

Hồi trước mỗi khi đến công ty Trung Xưởng, tôi lại thấy trên cái bảng dựng ngoài sân đề những chữ dễ bị đọc sai. Nghe nói nội dung trên bảng ngày nào cũng thay đổi, người qua lại vô tình nhìn vào, cứ mãi như thế, những hiểu lầm do lỗi phát âm trong công ty ít hẳn đi.

Mưa dầm thấm đất, ngày gộp tháng dày, cứ học tập liên tục sẽ đạt được kết quả mà chính mình cũng không ngờ tới.

Đắc ý

Nhiều người chắc đã từng đọc câu chuyện thần thoại: Có hai cha con bị nhốt trong một ngọn tháp trên núi cao. Họ nghĩ ra cách trốn thoát là gom lông chim rưng, lấy sáp ong kết thành đôi cánh lớn, dùng nó để bay khỏi ngọn tháp. Thế nhưng lúc thoát ra, người con quá thích chí mà quên lời cha dặn nên bay mỗi lúc một cao, sáp trên đôi cánh bị mặt trời làm tan chảy, trong chớp mắt, người con lao xuống vực.

Người ta lúc thoát khỏi khổ sở cay đắng và hưởng sung sướng thì thường phờn phơ đắc ý, cuối cùng lại gặp vận hạn lớn hơn.

Cuộc sống và tác phẩm

Một nhà văn già nói với tôi: "Công nhận tôi không thể viết được những tác phẩm theo trào lưu mới của những người trẻ. Không phải tôi không có năng lực mà là không còn được sống lại tuổi thanh niên nữa."

Nghệ thuật cần bắt rễ từ mảnh đất cuộc sống, sống thế nào thì có tác phẩm thế ấy, còn cứ cố viết những điều mình không cảm xúc thì không thể khiến người khác xúc động. Khi cảm hứng cạn, chỉ có một nguồn để khơi, đó là "cuộc sống".

Hấp thu và tiếp nhận

Ăn ít chưa chắc đã gây, ăn nhiều chưa chắc đã béo, quan trọng là có hấp thu được hay không.

Đọc ít sách chưa chắc đã dốt, ngày nào cũng cầm sách ê a chưa chắc đã uyên thâm, quan trọng là có năng lực tiếp nhận hay không.

Bước lui

Một bạn đồng nghiệp của tôi thường vẽ tranh khổ lớn nhưng giới phê bình lại cho rằng sở trường của bạn chính là vẽ tranh nhỏ, nếu chuyên vẽ tranh nhỏ chắc chắn có kiệt tác. Khi tôi hỏi bạn nghe ý kiến đó thì còn vẽ tranh khổ lớn nữa không, bạn cười, đáp: "Không thể được, sở dĩ tôi vẽ tranh khổ nhỏ đẹp là vì sau khi vẽ xong một bức khổ lớn, bày tờ giấy nhỏ ra, tôi cảm thấy rất thư thái, không còn áp lực nào nữa. Lúc ấy vùng tay múa bút, tranh nhỏ nhưng đường nét lại hào sáng, nhỏ mà thấy lớn nên ý tứ càng sâu xa. Tranh lớn chính như cày cấy, tranh nhỏ là thu hoạch."

Khi chúng ta khen một người, thường chỉ thấy thành công mà không để ý đến thất bại của người đó. Xem ra nhiều lúc một bước lùi lại chính là một bước tiến.

Khử nhiễu

Khi tới thăm một trường trung học mỹ thuật có tiếng ở nước ngoài, tôi nhận thấy dọc hành lang treo nhiều tác phẩm xuất sắc của học sinh, trong khi bốn bức tường phòng vẽ lại trống trơn. Lấy làm lạ, tôi hỏi: "Vì sao không treo tranh đẹp của học sinh trên tường phòng học?"

"Làm như thế, học sinh bị vây trong tranh của người khác, dễ sinh bắt chước. Làm nghệ thuật phải có năng lực sáng tạo, theo đuôi người khác tất sẽ bị đào thải."

Dạy bất cứ môn gì cũng chẳng vậy sao? Dĩ nhiên học sinh cần học điểm hay của người khác song cũng cần phải "khử nhiễu" để có được sáng tạo của riêng mình.

Cơ hội

Muốn thành công, tất phải nắm được cơ hội, mà bí quyết nắm được cơ hội chính là chuẩn bị và hành động nhanh.

Nếu cuộc đời như một chuyến đi thì cơ hội là người dẫn đường, chúng ta là khách bộ hành. Cần chuẩn bị sẵn hành lý, chỉ đợi cơ hội gõ cửa, chúng ta lập tức lên đường.

Thuật đeo nhẫn

Người hiểu biết không bao giờ đeo hai chiếc nhẫn kim cương ở hai ngón tay gần nhau, tránh cho chúng cọ vào nhau, bị giảm giá trị.

Lãnh đạo sáng suốt không thể đặt hai người quản lý quyết đoán, có năng lực tương đương vào cùng một bộ phận, tránh cho họ sinh bất đồng ý kiến và ngáng trở lẫn nhau, khiến hiệu quả công việc giảm.

Lá rụng, thu sang

Người ta hay nói "Nhìn một lá rụng, biết mùa thu sang", thật ra mùa thu không vì một chiếc lá rụng mà đến, chỉ vì ta thấy vậy nên ý thức được mùa thu đã đến mà thôi.

Người có giác quan sắc bén thường từ một việc nhỏ mà dự liệu được việc lớn. Lộc non nhú cành, dấu rêu mờ trên thềm, sau trưa đột nhiên mưa lớn, hương sen từ đầm mới thổi vào, tiếng dế kêu trong bụi cỏ... tất cả đều nhắc ta về chuyển mùa. Trên thế giới này không nơi nào không đẹp, một năm không có mùa nào xấu, chỉ cần ta quan sát tinh tế thì đâu đâu cũng thấy văn chương.

Ngắm dần

Hoạ sĩ đời Đường là Diêm Lập Bản* thấy một tác phẩm của Trương Tăng Dao ở Kinh Châu, mới nhìn, ông tỏ vẻ xem thường, nói: "Hoá ra Trương Tăng Dao chỉ là hư danh." Hôm sau nhìn lại bức tranh, ông đã đổi lời: "Kể cũng là tay vẽ giỏi trên hoạ đàn thời cận đại." Đến ngày thứ ba ngắm tranh thì ông trầm trồ: "Trương Tăng Dao quả là danh bất hư truyền!" Từ đó ông ở lì bên bức hoạ của Trương Tăng Dao, học theo bút pháp họ Trương hơn mười hôm rồi mới đi.

Mới thấy, trước một tác phẩm nghệ thuật, chúng ta không thể vừa xem đã phán mà nên xem, nên thưởng thức, nên chìm đắm để cảm nhận sự huyền diệu của nó. Như bức tranh của Trương Tăng Dao, mới nhìn thì không thấy gì nhưng càng thưởng thức, càng thú vị. Kết giao bạn bè trong cuộc sống này chẳng vậy sao?

* Diêm Lập Bản (? - 673), hoạ sĩ, nhà điêu khắc, học tập nhiều phong cách của Trương Tăng Dao, giỏi vẽ miêu tả tính cách nhân vật.

Cạnh tranh

Khi dạo phố, chúng ta có thể nhận thấy các cửa hiệu bán cùng loại mặt hàng thường tụ thành một dãy, tạo nên phố dụng cụ gia đình, phố quần áo, phố sách... Có thể đặt câu hỏi, vì sao họ lại kể thành một dãy? Như thế dễ gây cạnh tranh khốc liệt, khách hàng có thể so sánh giá cả, chẳng phiền sao? Nếu chia ra, mỗi hiệu hùng cứ một phương, khách không thể so sánh với hiệu bên cạnh, lại lười đi xa nên dù giá có cao hơn một chút cũng vẫn mua.

Nhưng thực tế không phải vậy, theo một số chủ hiệu, chính vì tụ thành một dãy mà người mua khi có nhu cầu thì đều tìm đến đó và vì đông khách nên giá hạ chút ít cũng không vấn đề gì. Thêm nữa, các hàng học tập nhau cái mới nên thậm chí còn giúp nhau cùng bán chạy.

Cạnh tranh thường tạo tiến bộ, đối thủ chính là bạn tốt, vấn đề là cạnh tranh thế nào cho các bên cùng có lợi.

So sánh

Hồi còn dạy phác hoạ, nếu tôi nói với một học sinh: "Em vẽ mũi rất đẹp, những chỗ khác không bằng" thì chỉ một lát sau quay lại sẽ thấy cái mũi là chỗ vẽ xấu nhất. Bởi vì học sinh đó ra sức sửa những chỗ khác, cái mũi lại để nguyên nên so sánh thấy kém rõ rệt, lúc đó không thể không bảo sửa lại.

Cuộc sống này chẳng thế sao? Khi ta sửa được cái kém cỏi ở chỗ này thì lại thấy chỗ khác kém cỏi, cũng nhờ vậy mà ta không ngừng cải tiến, không ngừng tiến bộ.

Hối hận

Người ta thường nói: "Nếu trước kia tôi mua được miếng đất đó thì giờ kiếm được một mớ tiền", "Nếu trước kia tôi không làm công việc này mà làm ở chỗ đó thì đã thăng chức rồi". Kiểu nói "giá như thế thì tốt biết bao" được nhiều người ưa dùng, nghĩ về quá khứ, hầu như ai cũng có ít nhiều tiếc nuối và hối hận. Song chúng ta rất ít khi nghe người ta nói: "Nếu bây giờ tôi làm thế này thì tương lai sẽ thế kia", "Nếu bây giờ tôi không làm điều này thì tương lai có thể sẽ không phải hối hận."

Lấy đà

Máy bay cần lấy đà trên đường băng rồi mới cất cánh; đầu đạn ra khỏi nòng phải xoay theo rãnh xoắn mới bắn chính xác.

Học tập cũng như thế, tất phải trải qua thời gian dài tích lũy tri thức, chịu khắc chế và bó buộc mới có thể có kiến thức cao thâm.

Học cổ

Khi dạy thư pháp, tôi nhận thấy nhiều học sinh viết chữ trên thiệp rất đẹp nhưng rời thiệp ra chữ lại như gà bới. Lý do là họ chú ý bất chước người xưa, còn không thì quên sạch. Nó cũng như nhiều người học vẽ mười mấy năm, đến khi rời thầy, rời sách vở ra thì không có cách gì sáng tác.

Học theo người xưa là học cái hay, cũng chính để dùng cho ngày hôm nay. Bất cứ học vấn gì cũng không để thoả mãn nhất thời mà là vốn để phát triển. Còn nếu cứ loanh quanh với kiến thức cũ, không chịu sáng tạo độc lập thì khó nói chuyện nên nghiệp.

Yêu đất nước

Tới London thì mới hiểu tại sao trong phim các quý ông thời xưa đầu đều đội mũ, tay cầm ô, bởi ở đây sương mù và mưa rất nhiều, đến không khí hít thở cũng cảm thấy ướt, người nước ngoài khó mà quen được. Nhưng khi tôi hỏi một bà già đã sống lâu ở London là có khó chịu vì thời tiết không, bà cười to: "Dù có thế nào thì đây cũng là đất nước tôi, tôi yêu nó."

Yêu nước cũng chính là yêu mảnh đất nơi mình sinh ra, đó là tình yêu bền vững, vô điều kiện.

Leo núi

Vì có chuyện mấy sinh viên đi leo núi bị lạc đường và chết, tôi đã hỏi một nhà leo núi làm thế nào để phòng ngừa bị kích, ông yêu cầu:

"Leo núi phải biết tiến biết lùi, vì núi đứng yên, ta thì vận động, hôm nay không leo, mai vẫn còn cơ hội. Bằng không cứ cố chứng tỏ bản lĩnh để đến nỗi mất mạng thì vĩnh viễn không còn cơ hội leo núi!"

Nhận rõ tình thế, cân nhắc hơn thua, không bốc đồng mà tính toán lâu dài, làm việc gì cũng chẳng cần điều đó sao?

Khoảng trắng

Học thư pháp không chỉ chú ý đến cách điều khiển bút mà còn cần quan sát "khoảng trắng" (bạch bố); không những cần viết chữ cho thật đẹp mà còn cần tính đến bố cục của chữ trong bức lụa.

Nếu nét chữ thư pháp là cuộc sống hữu hình của chúng ta thì khoảng trắng chính là tinh thần vô hình; nếu mỗi chữ là một người thì bức thư pháp chính là xã hội. Chỉ khi chúng ta có vật chất và tinh thần đầy đủ, cá nhân hoà hợp với xã hội mới có cuộc sống hạnh phúc.

Cờ vây

Tôi có người bạn bỗng nhiên thích cờ vây, hỏi cờ vây có gì hay thì bạn đáp: "Có người khi trong thế yếu chỉ mong đối phương không nhìn thấy điểm yếu của mình, phần lớn họ thua; có người trong thế yếu vẫn trầm tĩnh, không chút nóng vội, phấn đấu tới cùng, thường thì họ lật được thế cờ, chuyển bại thành thắng."

Thế mới biết, trông chờ không thể bằng tích cực sáng tạo.

Tranh

Một họa sĩ chuyên vẽ hoa mẫu đơn bảo tôi: "Vẽ mẫu đơn có một nguyên tắc, đó là vẽ đủ năm màu hoa, tượng trưng cho năm đời thịnh vượng. Cần vẽ nhiều lộc, tượng trưng cho nhiều con cháu. Phải thế tranh bán mới chạy!" Tôi đùa: "Nhiều lộc thế thì lại vỡ kế hoạch 'mỗi gia đình hai con' rồi!"

Lần khác lại có một họa sĩ chuyên vẽ cá giáng: tranh cá tốt nhất là có chín con, số chín được mọi người rất thích.

Sáng tạo nghệ thuật cần phóng khoáng, lòng không đeo đá. Chỉ khi loại trừ tạp nhiễu, cảm xúc tuôn trào ra đầu bút, vẽ đúng thứ mình muốn mới có thể có tác phẩm bất hủ. Như hai người trên, chưa vẽ đã nghĩ tới thị trường, tới mặc cả, làm thế nào để vừa mắt người mua thì e tranh không đáng giá một xu.

Sợ lên sân khấu

Trước giờ phỏng vấn, tôi thấy nhiều người rất căng thẳng, thậm chí toát mồ hôi lạnh; nhưng vào cuộc rồi họ lại dốc tuồn tuột, không thể dừng được. Nhà diễn thuyết nổi tiếng của Mỹ là Dale Carnegie* từng nói: "Hai phút trước, tôi thà bị quất roi còn hơn lên bục; nhưng hai phút sau, tôi thà bị bắn chứ không muốn rời bục". Nhiều diễn giả trước khi lên đài bị chứng "sợ lên sân khấu" (stage fright), song đã lên rồi lại rất bình tĩnh.

Trước một tình huống chưa lường được, chúng ta dễ bị căng thẳng; song khi tiếp xúc thực tế, ta lại như ngựa thoát cương, khó mà thu về.

Chưa biết thành bại vẫn giữ được lòng thư thái, mãn ý rồi vẫn kiểm chế, thản nhiên – làm bất kỳ việc gì mà chẳng cần như vậy?

* Dale Carnegie (1888 - 1955), tác giả nhiều sách best-seller như "Đắc nhân tâm" (1936) và "Quảng gánh lo đi mà vui sống" (1948).

Vĩ thanh

Tháng 6/1975, một chiếc máy bay từ Hoa Liên tới Đài Bắc gặp tai nạn, máy bay hạ chệch đường băng, vỡ làm ba đoạn, 26 người bị chết và rất nhiều người bị thương. Những người may mắn sống sót kể lại, khi máy bay đáp xuống mặt đất, nhiều hành khách cho là chuyến bay đã bình yên nên tháo dây an toàn, làm cho số thương vong mới lớn như vậy.

Chúng ta khi làm một việc gần xong thường cho là đã thành công nên buông lỏng tinh thần, đâu biết đó chính là thời khắc quyết định thành bại.

Tinh thần và sức khoẻ

Tinh thần và sức khoẻ ảnh hưởng lẫn nhau: tinh thần sáng khoái sẽ kích thích tiềm năng của cơ thể; tinh thần xuống thấp làm cơ thể suy nhược; cơ thể khoẻ mạnh có thể khiến ta cảm thấy thoải mái, sung sướng; trong người có bệnh thường làm ta cáu gắt; người đang có điều bức bối, vận động một hồi bức bối biến mất; người mệt mỏi mà gặp chuyện vui vẻ có thể khoẻ lại.

Thế mới biết, muốn cơ thể khoẻ mạnh, trước hết phải có tâm trạng vui vẻ; muốn tinh thần thoải mái, trước hết phải giữ gìn sức khoẻ; còn mỗi khi ta thấy mệt mỏi, buồn phiền vô cớ thì trước khi đổ lỗi cho hoàn cảnh phải xem lại sức khoẻ và tinh thần của mình.

Đoạt thành công

Người Hồi giáo có câu: "Đoạt thành công", cứ nhìn thấy ba chữ này tôi lại có nhiều cảm xúc. Chúng ta khi không thành công thường tự cho là vì ta không tranh giành, xem thành công là thứ chỉ có thể gặp chứ không thể cầu, ngay cả người nỗ lực cũng nghĩ thành bại khó lường, đâu biết rằng vận mệnh do ta làm ra, chỉ có tích cực phấn đấu mới có thể thành công. Người phương Tây có câu: "Người vĩ đại sở dĩ vĩ đại vì nghĩ rằng mình sẽ vĩ đại", chúng ta cũng có thể nói: "Người thành công sở dĩ thành công vì anh ta 'đoạt' thành công". Hai câu trên có vẻ như không hợp *logic* nhưng lại chứa đựng tình thần tiến thủ tích cực.

Xấu xa đây lại

Hồi còn dạy hội họa truyền thống Trung Quốc, tôi thường thấy có những học sinh ra sức giấu chỗ vẽ kém, tranh hơi xấu là nhất quyết không chịu cho thầy xem. Gặp tình huống đó, tôi bảo họ: "Mới học làm sao tránh khỏi vẽ xấu, nếu không em đã chẳng cần học! Cũng như khi đi khám thì phải kể hết bệnh để bác sĩ chẩn đoán, đi học là để thầy phát hiện chỗ sai, em việc gì phải ngại?"

Không chọn dòng nhỏ mới có thể thành biển lớn, hỏi người không gương mới có thể uyên thâm, chỗ xấu không che mới có thể tiếp nhận cái đẹp.

Cảm giác an toàn

Một vận động viên dễ dàng nhảy qua mức xà hai mét nhưng bảo đảm anh ta không dám nhảy qua bức tường cao chừng đó.

Một vận động viên có thể nhảy xa bảy mét nhưng anh ta khó dám nhảy qua bờ sông có khoảng cách tương đương.

Khi không có cảm giác an toàn và tự tin, năng lực rất khó được phát huy.

Tuổi trẻ tài cao

Chúng ta hay dùng từ "tuổi trẻ tài cao" để khen người, người được khen dĩ nhiên cao hứng, song anh ta cũng nên tự răn mình: "Hôm nay ta là tuổi trẻ tài cao nhưng ba mươi năm nữa liệu có còn được gọi là tài cao không?"

Lúc nhỏ Vương Thủ Nhân* làm bài "Núi dưới trăng mờ" (Nguyệt tộ sơn phòng) được khen ngợi là thiên tài, nếu lớn lên mà không rèn giũa thì liệu còn ai nhớ? Nhiều người lúc bé là thần đồng, lớn lên lại tầm thường; tuổi trẻ thì tài cao, về già lại lẩm cẩm. Người ta không thể say sưa mãi với thành công một thời mà phải không ngừng khai phá chân trời mới.

* Vương Thủ Nhân (1472 - 1529), triết gia, nhà giáo dục đời Minh, phủ nhận thế giới bên ngoài, cho rằng việc học "chỉ là tìm cái tâm" (duy cầu đắc kỳ tâm).

Đám đông yên tĩnh

Vào thư viện, thấy người ngồi kín các bàn mà tĩnh không có tiếng động, chúng ta như bị níu ngưng lại. Lúc đó tiếng bút viết, tiếng lật giấy, tiếng ghế rung đều thành âm thanh lớn, thậm chí không khí cũng không luân chuyển. Nhưng đến khi mọi người về hết, chỉ còn lại mình ta, đáng lẽ phải thấy yên tĩnh hơn thì ngược lại, sự yên tĩnh cũ không còn nữa.

Thế mới thấy, yên tĩnh không chỉ do âm thanh quyết định mà còn do cảm giác của bản thân. Nhiều lúc sự yên tĩnh của đám đông còn hơn cả sự yên tĩnh của cá nhân, bởi đó là sự yên tĩnh trang nghiêm.

Đã mài và giấy

Mài dao thường dùng thứ cứng hơn dao; dao dùng một thời gian thì cùn mà thứ làm dao cùn lại thường mềm hơn dao. Dao rọc giấy một thời gian tất sẽ cùn, phải đem ra mài đá.

Nhân cách của một người thường do gian khổ tạo nên; còn thứ làm cho người ta sa đoạ lại là cảnh sống dễ chịu và những điều nhỏ nhặt. Chỉ có xông pha gian khổ mới không ngừng tạo ra sức sống mới.

Góc độ thưởng thức

Lần đến Hàn Quốc thăm chùa Sokkuram (Quật Thạch am) ở Kyongyu, khi tôi đang đứng ngắm tượng Phật cổ thì sư trụ trì đến bảo: "Anh nên quỳ trước mặt tượng mới có thể cảm nhận được tinh thần của tượng. Đó không phải là bảo anh khấn vái mà vì tượng tạc cho người lễ bái, nếu đứng thì anh cảm giác tượng khép mi, còn nếu quỳ anh sẽ thấy sự hiển từ của Phật." Tôi làm theo quả nhiên thấy như lời ông sư nói.

Thưởng thức nghệ thuật cần một góc độ và khoảng cách nhất định mới có thể cảm nhận hết tinh thần của nó.

Không luận được mất

Có lần tôi đến thăm người bạn cũng là họa sĩ, thấy bạn bỏ toài trên một bức tranh lớn. Vì bức tranh rất lớn nên bạn cứ phải nhấp nhồm tới lui, trông rất khổ sở. Tôi hỏi: "Anh vẽ bức này vất vả như thế, liệu có dám chắc thành công không?" Bạn cười, đáp: "Nếu tôi thành công thì chẳng có gì để nói vì tôi vất vả phấn đấu trong khi người khác đang vui chơi. Còn nếu tôi thất bại cũng chẳng có gì để nói vì tôi đã nỗ lực hết sức."

Câu nói thật sâu sắc, người sống trên đời *trên không hổ với trời, dưới không thẹn với đất, trong lòng không ngượng với bản thân* thì chuyện được mất không đáng để nói.

Tẩy phấn

Diễn viên trước khi lên sân khấu thường trang điểm rất đậm, trát lên mặt nhiều loại phấn sáp. Diễn xong, việc đầu tiên của họ là tẩy phấn để tránh làm hại da.

Nếu cuộc đời muôn vẻ này là một sân khấu, việc đầu tiên ta làm mỗi khi về nhà là cởi bỏ lớp phấn sáp hư nguy, trở về diện mạo chân thực, tránh để bụi bặm cuộc đời làm hại tâm hồn.

Xung lực và kinh nghiệm

Những ai lái xe đều biết, xe mới xuất xưởng dù linh kiện còn mới, máy móc khoẻ cũng không nên cho đi đường dốc. Máy hoạt động chưa lâu, bánh răng chưa thật trơn tru, xe phải chạy đường bằng một thời gian rồi mới có thể leo dốc, nếu không sẽ chóng hỏng.

Người ta cũng chẳng vậy sao? Chàng trai mới ra khỏi lều tranh dĩ nhiên xông xáo nhưng lại không đủ kinh nghiệm, xoay xở chưa khéo, tất phải thử làm việc nhỏ trước đã rồi mới đến việc lớn.

Không nghe lời phải

Trụ là bạo chúa nổi tiếng trong lịch sử Trung Quốc, sử cũ chép rằng ông ta "đủ giỏi để cự tuyệt can gián, đủ khéo để che khuyết điểm"(trí túc dĩ cự gián, ngôn túc dĩ sức phi). Cũng vì thế mà ông ta không nghe lời trung thực, mặc sức làm bừa, cuối cùng bị Chu Võ Vương diệt.

Trong cuộc sống chúng ta cũng thường gặp một loại người hễ nghe bạn bè khuyên can là lập tức phản bác; có sai sót thì ra sức giấu giếm, kết quả là mỗi lúc sa ngã một sâu, không gì cứu nổi.

Vì thế "đủ giỏi" và "đủ khéo" nhiều lúc không phải là câu nói để khen người.

Ánh đèn sân khấu

Các nhà nghiên cứu sân khấu hay nói: "Nếu diễn viên là cơ thể của sân khấu thì ánh đèn chính là linh hồn". Đèn sân khấu tôn chủ thể lên, làm nổi tính cách, chia tách không gian và thời gian, làm bật lên không khí của vở diễn. Ánh đèn sân khấu là khúc nhạc không tiếng động, là bức họa vô hình, nó như cây bút ma thuật tô phủ thế giới sân khấu. Nếu bạn là người phụ trách ánh sáng nhà hát thì cây bút đó ở trong tay bạn, mỗi lần ấn công-tắc lại đem đến cho sân khấu cuộc đời mới.

"Ánh sáng tụ" cường độ mạnh để tôn địa vị của diễn viên; "ánh sáng tản" màu xanh nhạt là trời xuân; vệt sáng đỏ dưới thấp là ráng chiều. Theo tay bạn, từng khúc nhạc, từng bài thơ cất lên một cách tự nhiên, đưa cảm xúc người xem tới chốn phiêu bồng. Dù bạn là người đứng sau sân khấu, không được ai chú ý nhưng cảm giác sung sướng của bạn vẫn dâng đầy!

Cuộc đời này là một sân khấu, chúng ta là những diễn viên; tình thân, tình bạn bè, tình yêu chính là ánh đèn sân khấu. Làm cho diễn xuất của chúng ta thêm tinh tế, làm sao bỏ qua ánh đèn sân khấu?

Rượu ủ

Có lần tôi đến thăm một nhà làm rượu nổi tiếng ở nước ngoài, trong lúc dẫn chúng tôi đi, chủ nhà chỉ một thùng gỗ nói đặc ý: "Thùng rượu này đã ủ hơn 30 năm, rượu cực ngon, giá cực đắt, tiếc là chỉ còn một thùng." Lúc đó có người hỏi: "Ba mươi năm không phải dài lắm, sao bạn đầu người ta không ủ lấy mấy thùng?" Chủ nhà cười, đáp: "Chúng tôi đầu chỉ ủ mấy thùng mà là hơn mấy trăm thùng. Tiếc là mọi người không đợi được, chỉ còn lại một thùng chưa mở, chính là thùng rượu ngon nhất này. Như bạn nói, 30 năm không dài nhưng sự kiên nhẫn của con người còn ngắn hơn!"

Học tập cũng như ủ rượu, thoát khỏi trình độ mọi người tương đương, sau này vì vội tự thoả mãn hay vội bộc lộ nên phần lớn dừng lại. Có kế hoạch lâu dài, học tập bền bỉ để đạt đến trình độ cao nhất – chỉ còn một số rất ít làm được điều này.

Thế giới tình yêu

Trong tình cảm con người, "yêu" là lớn nhất. Nó có thể thu hẹp khoảng cách con người, duy trì một thế giới lành mạnh. Nhìn qua con mắt tình yêu, xấu cũng thành đẹp.

Có rất nhiều loại tình yêu, bố mẹ yêu con, chồng yêu vợ, tình yêu bạn bè, tôn giáo... Nhỏ thì yêu bố mẹ, lớn lên yêu đất nước, nhân loại - khắp thế giới này là tình yêu.

Yêu là tình cảm phức tạp nhất mà cũng đơn giản nhất; nó chịu đựng nhẫn nại nhưng cũng không chứa thêm nổi một hạt bụi trần. Yêu bắt đầu là bản thân và kết thúc là hy sinh. Tình yêu có thể vượt ra ngoài khuôn khổ thông thường, "đổi hiệu lấy trung"; tình yêu có thể biến đổi thành tình hữu nghị; tình yêu có muôn cung bậc khác nhau, cùng là tình vợ chồng nhưng có "yêu" và có "thương"; người theo đạo Cơ đốc còn yêu cả kẻ thù của mình. Tình yêu thường mới đầu thì cháy bỏng, càng lâu bền càng sâu sắc, như rượu càng lâu năm càng tinh khiết. Tuy nhiên rượu

cũng có thể biến thành dấm, bởi vì "yêu" với "ghét" liền kề.

Yêu là yêu người, chỉ có đem tình yêu nhỏ bé của mình trải ra khắp, chúng ta mới có thể đạt tới một "thế giới tình yêu" rộng lớn.

LỜI NHỎ BÊN SONG

Tác giả : LƯU DUNG

Người dịch : NHẤT CƯ

Chịu trách nhiệm xuất bản :

TS. QUÁCH THU NGUYỆT

Biên tập : Gia Tú Cầu

Sửa bản in : Gia Phong

Trình bày : Nguyễn Hưng

Bìa : Thanh Tùng

Thực hiện liên doanh : NGUYỄN THƠ

NHÀ XUẤT BẢN TRẺ

161B Lý Chính Thắng - Q.3 - TP. Hồ Chí Minh

Điện thoại : 9316289 - 8465596

In 1.000 cuốn, khổ 12 x 19cm, tại Xi nghiệp in Tân Bình. Giấy phép đăng ký xuất bản số : 184/135/CXB. Cấp ngày 19-02-2004. Giấy trích ngang số : 1711/KHXB/2004. In xong và nộp lưu chiểu tháng 10 năm 2004.

LỮU DUNG

DỊCH VÀ CHÚ GIẢI: NHẤT CỬ

LỜI NHỎ BÊN SONG

Tủ sách **Sống - Đông Nam** mới xuất bản:

- * Thấp một ngọn lửa lòng.
- * Tắm lòng rộng mở.
- * Tư tưởng lớn, thành công lớn.
- * Thuật sống trong hạnh phúc.
- * Người bán hàng vĩ đại nhất Thế giới.

Sách sắp xuất bản:

- * Hướng đi cho cuộc đời.
- * Bạn làm gì với đời mình.
- * Tuyển Tập truyện ngắn Trung Quốc.
- * Ai Cập huyền bí.

Nhà sách ĐÔNG NAM

34 Mạc Thị Bưởi - Q.1 - TP.HCM - ĐT: 090 8365947

HÀ NỘI: B19-11 Phố Nghĩa Tân - Q.Cầu Giấy - ĐT: 04 7567327

Lời nhỏ bên song(ATho)

ATho

893002206047

Giá: 34,000 VNĐ

GIÁ: 34.000